

97/2

Sayı : 16

ISSN 1300 - 7319
Üç ayda bir yayınlanır

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

İçindekiler

BU DOSYA NASIL HAZIRLANDI? 2
Ali Vardar

KENTSEL TASARIM EĞİTİMİ 4
Prof.Dr. Sümeyra GÜREL

KENTSEL TASARIMIN FARKLI ÇEHRELERİ 6
Ali Vardar

KENTSEL TASARIMLI GAYRİMENKUL
GELİŞTİRME PROJELERİ 14
Ömer KIRAL

TOPLU KONUT PROJELENDİRME
KENTSEL TASARIM 19
L. Yıldız T. OKMAN

HOLLANDA'DAN DÖRT PROJE
GRONINGEN'DE "SANAT İÇİN MEKAN"
PROJESİ 22
SUNDURMALI YERALTI ÇARŞISI
ROTTERDAM'DA TİYATRO MEYDANI
PROJESİ
AMESFOORT'TA BİR KONUT PROJESİ
Selçuk YENER

FRANSA'DA PLANLAMA ARAÇLARI 35
Ferhan TEBER

PARİSTE BİR ŞEHİRCİLİK GALERİSİ 40
Ali VARDAR

LYON'DAN İKİ PROJE KONUSU 41
Ali VARDAR

BERLİN'E SUNİ KALP 45
Ali VARDAR

CUMHURİYET FORMUNDAN GÜVENPARK'A 48
Ali VARDAR

MISIR ÇARŞISI 50
Ali VARDAR

KENTSEL TASARIMIN TARİHSEL VE FELSEFİ
TEMELLERİ 51
Dr. Ümit ÖZCAN

KENTSEL TASARIM KÜLTÜRÜ VE
YARATICILIĞIN SINIRLARI 54
Doç.Dr. Baykan GÜNAY

DOSYANIN YAZARLARI 62

Sahibi ve Sorumlusu
TMMOB Şehir Plancıları Odası adına
Necati UYAR

Dosya Editörü
Ali VARDAR

Yayın Yönetmeni
Ercan GÜNDOĞAN

Grafik ve Baskı Öncesi Hazırlık
Martı Ajans

Baskı

ERTEM MATBAA
Tel: 0.312 418 07 11
Kızıllamak Sokak No: 10/A • Bakanlıklar-ANKARA

Kapak

Yedi kentin planından kolaj
(Assos, Bergama, Millet, Timgat, İstanbul, İsfahan, Şam)
Düzenleme Ali VARDAR

Ederi: 250.000.TL
Üyelere ücretsiz gönderilir
Ön üyelere %50 indirimlidir.

Yayın Yeri
Tunus Caddesi 50 A/13
06880 Kavaklıdere - Ankara
Tel: (0312) 467 58 85
Faks: (0312) 467 54 08

Eğri oturup doğru konuşalım!

Türkiye'deki şehircilik camiasının üretken, dinamik, yaratıcı, tartışmayı ve belgelemeyi seven canlı bir meslek gurubu olduğunu söyleyebilir miyiz?

Kentlerin böylesine hızla değiştiği, büyüdüğü bir ortamda hangi projeler üretiliyor?

Düşünülen, ya da gerçekleşen projeler üzerine ne söylenip yazılıyor? Hayır, bozuk düzen edebiyatına sığınıp topu politikacılara, olumsuz koşullara atmayalım! Bireyler de düzenin aktörleri değil mi? Şöyle -hoş olmayan- bir saptama yapılabilir: Şehircilik düşün ortamımız yetersiz; ama ondan daha kötüsü, bu yetersizliğin yeterince dile getirilmiyor olmasıdır.

Bunca şehirci neden civil civil bir tartışma, fikir alışveriş ortamı yaratamıyor? Birçok yaklaşımda bürokratik, donuk bakış, içeriğe yönelik inisiyatifleri bastırıyor.

Meslek derneğimizin yayınlarını, yani mesleğimizin bayrağını, tarifeli uçak seferlerinin düzenliliğiyle çıkartamamanın sorumluluğu sadece bu işi üstlenmiş meslekdaşlarımız da mı, yoksa bu sonucun ortaya çıkmasında bizim katkısızlığımızın da payı mı var?

Galiba -denilebilirse- kusur hepimizde; örnek mi istersiniz: işte elinizdeki dergi. Bu sayının hazırlanmasında amaçladığımız yaygın katkıyı sağlayamadık. Asıl niyet kentsel tasarım dosyasında bir taraftan yurtiçi ve yurtdışı

projeleri tanıtırken, bir taraftan da kentsel tasarımın çeşitli boyutlarıyla ilgili yaklaşımların üzerinde durulmasıydı. Yazı katkılarını özellikle pratiğin içinde olan, birikim sahibi, ancak yazı yazmayı sevmeyen tecrübeli meslekdaşlarımızdan istedik. Zira okunmuş bilgilerden çok, yaşanmış bilgileri toplamak istiyorduk. Ancak, her sorduğumuz kişiyi mobilize edemeyince, niyetlenen kişiler sözlerini zamanında yerine getiremeyince yine katkılar sınırlı kaldı.

Dosyada bir ağırlık noktası tasarım projelerinin tanıtılıp değerlendirilmesi idi. Yurtiçi örnekleri en yakından izleyenlerin onlar olacağını düşünerek, Oda temsilciliklerinden kısa katkılar istedik. Ancak temsilciliklerden biri hariç bu çağrımıza yanıt bile vermediler. Durum böyle olunca, dosyamızda güncel hiç bir yurt içi örneği koyamadık.

Olumsuzluklar bir yana, çağrımıza uyanlar da oldu.

Dosyaya yurtdışında çalışan meslekdaşlarımızın katkısını bir ölçüde sağlayabildik. Hem oradaki tecrübeleri, hem de birkaç örnek projeyi derginin olanakları dahilinde tanıtmaya çalıştık.

Uzun yıllardan beri Paris'te yaşayan Ferhan Teber, kendisi tecrübeli bir tasarımcı olmakla birlikte, yazısında proje tanıtımları yerine Fransa'daki tasarım ortamından söz etmeyi uygun buldu. Zira uygulama iradesinin, planlama ve kontrol araçlarının olmadığı bir ortamda en güzel tasarımlar ne işe yarayabilir?

Selçuk Yener kendisiyle konuşan S.Y.'ye Hollanda'da güncel kentsel tasarımın hangi noktada olduğunu anlatıyor, hoş

benzetmeleriyle yaklaşım çeşitliliğinin altını çiziyor. Verdiği örnekler bizi Hollanda'daki güncel tartışmaların içine sokuyor.

Ömer Kırıl ve Yıldız Tokman yılların proje yöneticiliği birikimiyle kentsel tasarımın proje hazırlama süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu bizlere tekrar hatırlatıyorlar.

Deneyimli akademisyenlerimizden Sümer Hoca kent tasarımı eğitiminin zaman içinde uğradığı nitelik değişiminin, konunun içerik ve kapsamındaki değişiklikten kaynaklandığının altını çiziyor.

Baykan Günay ricamızı yerine getirerek "tasarım kültürü" ve "yaratıcılığın sınırları" üzerinde durdu. Plancı çevrelerinde son yıllarda bir taraftan sosyal ve ekonomik konular mekansal konuların önüne geçerken, diğer taraftan da mekanik "imar" süreçleri ilgiyi çekiyordu. Bu iki ucun belirlediği genel eğilim içinde, tasarım kültürünü ve yaratıcılığı, kent tasarım bahanesiyle plancılara "bu da işinizin bir parçası" diye hatırlatmak çok yararlı oldu.

Ümit Özcan'ın yazısının içeriğine dosya editörünün katılmamasına ve yazının dosya konseptine uymamasına rağmen, yayınlanmasını uygun gördük. Zira kentsel tasarımın "tarihi ve felsefi temellerini" bu

şekilde değerlendiren birçok meslekdaşımızın olduğunu biliyoruz ve şehircilik camiasını hangi konuların meşgul ettiğini ilerisi için belgelemeyi uygun görüyoruz.

Son olarak bir de özel bir noktaya değinmek istiyorum: Dosya yazarlarından Ö. Kırıl, F. Teber, Y. Tokman (Arıbaş) ve bendeniz, bundan tam 30 yıl önce O.D.T.Ü. Şehir Planlama Bölümünün birinci sınıfında o zamanki temel tasarım (basic design) stüdyo hocası Sümer Gürel ve asistanı Raci Bademli'yle karşılaştık; o zamanki karşılaşma bizim şehircilik mesleğiyle ilk karşılaşmamızdı. Sorgulama, tartışma ve yaratma ortamı derin izler bıraktı; birinci sınıf stüdyosunda mesleğimizi sevmesini öğrendik ve orada edindiğimiz heyecanımızı meslek yaşamımız boyunca da, ne mutlu ki sürdürebildik. Galiba o heyecandır ki bizi tekrar bu dergi sayfalarında bir araya getirdi. Darısı gençlerin başına.

Umarız hiç olmazsa bir kısmını ilgiyle okuyabileceğiniz bir dosya çıkartabildik. Eleştiriler yapılırken -hafifletici sebep olarak- bizim gazeteci ya da dil bilimci olmadığımız unutulmasın. İnşallah bu dosya bizden sonrakilere şevk verir, daha iyilerinin ortaya çıkmasını teşvik eder.

Kentsel Tasarım, en yaygın biçimde "Kent Planlama ile Mimarlık arasında gerek içerik gerekse ölçek açısından bir geçiş alanıdır" diye tanımlanır. Genelde bu tanım doğru ve geçerlidir.

Ancak dünyanın ve uygulandığı ülkenin koşulları doğrultusunda -özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde- önemli evrimsel gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeler kuşkusuz bağımlı bulunduğu iki temel disiplindeki -Kent Planlama ve Mimarlık -evrimlere koşut olarak yer almıştır.

Burada hemen bir saptama yapmak yerinde olacaktır; her meslek ve bilim dalı için gerekli olan ölçüt Kentsel Tasarım için de geçerlidir. Yani, bir ülkede Kentsel Tasarımın tanınması, kabulü giderek örgütlenmiş bir meslek alanına dönüşmesi o ülkede Kentsel Tasarıma olan talep doğrultusunda gerçekleşecektir.

Bunun en somut kanıtı yaklaşık 50 yıllık bir süreçte Mimarlık disiplin ve meslek dalının İnşaat Mühendisliği dalından bağımsız bir konuma kavuşması, onu izleyecek ve Kent Planlamanın Mimarlık dalının egemenliğinden kurtulup kendi öz benli ine kavuşmasıdır. Bu hususlar M.S.Ü.-ŞBPB'nce düzenlenen son Kentsel Tasarım Sempozyumu'nda* değişik açılardan, ayrıntılı biçimde ele alındığından daha fazla üzerinde durulmayacaktır. Ancak işlenen konu açısından yani Kentsel Tasarım Eğitimi açısından yukarıda değinilen "talep/istem" ögesi olağanüstü önem taşımaktadır. Buna ileride yine değineceğiz.

Yine, adı geçen Sempozyumda Kentsel Tasarımın, dünyada ve ülkemizde, zaman içinde değişen kavramsal/kuramsal niteliklerine değinildi.

Örneğin-konunun çıkışı Anglo-Sakson kökenli oldu undan, etimolojik çerçeve İngilizce ağırlıklıdır- başlangıçla dilimize Şehir Mimarlığı (City Architecture/Urban Architecture) biçiminde giren sözcük, Batıda Civic Design (Kamu Alanları Tasarımı amaçlı)ydı aşamasından geçerek Kentsel Tasarım (Urban Design) kavramına erişmiştir. Tüm bunlar söz konusu kavrama -ve kuşkusuz onun uygulanmasına- bakıştaki eğitimsel gelişimi göstermektedir.

İşte bizim de üzerinde durmak istediğimiz yönü budur; o nedenle Dünü - Bugünü - Yarını gibi bir alt başlık seçilmiştir. Görüşlerimizi değiştirmek için bir başka temel varsayıma daha değinmek kaçınılmaz olmaktadır.

(*) 8. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 14-15 Mayıs 1997, MSÜ, İstanbul

Kentsel Tasarım Eğitimi'nin;

a) İlkenin gelişmişlik düzeyine bağımlı bir "kapsam" boyutu vardır. Örneğin kimi ülkelerde -kent planlama eğitiminin henüz oluşmadığı dönemlerde - mimar kökenli adayları, geçici olarak, kent plancısı "ikamesi" olarak yetiştirecek biçimde ele alınabilmektedir. Şu anda program kuruculuğundan sorumlu olduğumuz Karaçi (Pakistan) deki Mimarlık Fakültesi Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı böyle yürütülmektedir.

b) Bir de pedagojik yöntem açısından coğrafi boyutta büyük ama tek basat işlevli (mono-fonksiyonel) ya da coğrafi boyutta küçük ama çok işlevli (multi fonksiyonel)) olmak gibi özellikleri içermektedir. Örnek olarak ilkinde, büyük bir "konut" ya da "sanayi" alanı (Organize Sanayi Kompleksi gibi) tasarımı, ikincisine ise "kent merkezi" tasarımı verilebilir.

İşte bu temel koşullar/varsayımlar ışığında Türkiye'de Kentsel Tasarım Eğitimi'nin geçmişten geleceğe irdelenmesinin, giderek eleştirel değerlendirilmesinin yararlı olacağı düşünülebilir.

Dünü; Kent Planlama eğitimi -Mimarlık eğitimi içinde verilen Şehircilik dersleri dışında- lisans (ve onu izleyecek Y.Lisans) düzeyinde 1960 yılında ODTÜ'de başlatılmıştır. Ancak Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Eğitiminin ilk tohumu, Sayın Prof. Rauf Beyru'nun öncülüğünde -kendisinin ilk Dekan olduğu- Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünün de "Şehir Mimarlığı" Yüksek Lisans Programı biçiminde 1972-73 ders yılında başlatılmıştır. Onu izleyerek, önce M.S.Ü.'de, ardından İ.T.Ü.'de ve diğer kurumlarda Kentsel Tasarım Yüksek Lisans programları yürürlüğe konmuştur ve halen de sürdürülmektedir.

Önceleri, özellikle Mimarlık kökenli öğrenciye yönelik olduğundan program yoğun ve özel olarak Kent Planlama lisans konularının temel nitelikteki konularını kapsayacak biçimde düzenlenmekte idi.

Bugünü; Kentsel Tasarım ülke düzeyinde 25 yılda yaklaşan birikimi ile -kurumlar itibari ile kimi değişikliklere karşın- genelde kent planlama eğitiminin disiplinlerarası niteliğine uygun gelişmeler göstermiştir. Bu bağlamda, proje konularında "parçacılık"la eleştirilen yaklaşım yerini (İmar Planı anlayışından Kent Planlama, giderek Strateji Planı anlayışına doğru gelişen evrime koşut olarak) strateji planının uygulama düzeyi olan Eylem Planı (Action Planning) konumuna erişmiştir.

Bu, gerek kavramsal/kuramsal, gerekse uygulama alanında önemli bir değişimdir. Ancak hemen

vurgulanması gereken husus, Kentsel Tasarım'ın yazının başında vurgulanan "geçiş alanı" olma özelliğine disiplinler anlamında eğitimin gerekliliğidir. Çünkü çeyrek yüzyıllık deneyim ve birikimin ışığında eğitsel açıdan Kentsel Tasarım'ın hala Kent Planlama disiplini içinde kalmasının mı, yoksa kapsamı (dünyada olduğu gibi) ülkedeki gelişime koşut olarak değişen ve genişleyen Mimarlık disiplinine aktarılmasının mı daha tutarlı olacağı artık tartışılmalıdır.

Yarını; Kentsel Tasarım eğitiminin yarını yani geleceği bir yandan yukarıda değinilen disiplinler çevre değişikliğindeki kabule, diğeryandan da (yazının başında değinildiği gibi) ülke gelişimine koşut ve Kentsel Tasarıma ilişkin talepteki konjonktüre bağlıdır. İlke gelişimine bağımlı talep ögesi üzerinde pek fazla ve doğrudan etkili olmamız söz konusu değildir. Ancak eğitimdeki iyileştirmelerin değinilen talep ögesini olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Mimarlık disiplini içinden doğan, giderek bağımsız disipline ve meslek alanına dönüşen Kent Planlama için böyle olmuştur.

Dolayısıyla burada üzerinde durulması gereken husus az önce belirttiği gibi Kentsel Tasarım'ın eğitim bağlamında Mimarlık disiplini içinde ele alınmasının tartışılmasıdır. Bu konudaki görüşlerimizi kimi kabul ve varsayımlara dayanarak sürdürebiliriz.

Varsayım 1; Mimarlık disiplini -her disipline olduğu gibi- değişen dünya ve ülke koşullarına bağımlı olarak, kendi içinde evrimsel bir gelişim sergilemektedir. Bu gelişimi, en genel anlamda disiplinin kendi içinde uzmanlaşma çabası olarak nitelerek yanlış olmayacaktır.

Artık salt Tasarım ağırlıklı olmayan, bir ucundan Teknik/Teknoloji, diğer ucundan yapının üretiminde yönetim/işletme vb. konuları yerine göre daha ağırlıklı içeren durumlarla karşılaşmaktadır. Eğitimde de bu gelişime koşut olarak mimar adaylarının, tasarım yeti ve yeteneklerini (bilgisayarda anımsayarak) geliştirmenin yanısıra sosyo-ekonomik bağlamda, özellikle piyasa koşullarına hazırlıklı olmaları açısından yeni bilgi aktarımına gereksinimleri olduğu kuşkusuzdur.

İşte kapsamı, giderek böylesine gelişen bir meslek ve disiplin dalının kendisine en yakın bulacağı bir diğer dal (Kent Planlama) ile buluştuğu arakesit demek olan Kentsel Tasarım bu bağlamda duyarlı dengeler taşımaktadır. Dolayısıyla Kent Planlama mekan düzenleme hiyerarşisinde, eşyanın doğasına uygun olarak Bölge ve ülke düzeylerine eğilmek

durumundadır. Bu konu, üzülererek belirtelim, ilgili kurumlarca hala yeterince değerlendirilememiştir. Bunu da TASARIM alışkanlıklarının ağır bastığı kişi ve çevrelerde daha açık seçik gözlenmektedir. Ülke geleceği açısından ciddi bir yanlışlığı olduğunu düşündüğümüz bu sorunlar ivedilikle tartışılarak ilgili kurumlar arasında saptanacak uzlaşma ve eşgüdümle çözüme kavuşması kaçınılmazdır.

Şehir ve Bölge Planlama bölümlerimizin çoğunluğunun hala Bölge Planlama eğitimi başlatmamış olmasını bir tür görev savsaklaması olarak değerlendiriyoruz ve ciddi bir sorumluluk olduğu kanısındayız.

Varsayım 2; Kentsel Tasarım eğitimi mimarlık disiplinlerince ele alındığında iki disiplin arasındaki-giderek iki meslek grubu arasındaki-iletişim sorunlarının ve onlardan kaynaklanan yabancılaşmanın da- zaman içinde-çözüme kavuşacağına inanıyoruz.

Bir başka deyişle içerik ve kapsamı gelişen Kentsel Tasarım esasen aynı biçimde gelişen Mimarlık disiplini için yeni bir ufuk açacaktır. Bu bağlamda şu anda gözlenen ve yakın biçimde "odalara kayıt/üye olmak" sorunsalı, az önce de belirtildiği gibi zaman içinde çözümlenecektir. Ancak, özen gösterilmesi gereken husus eğitimde (Yüksek Lisans olarak düşünüldüğünde) seçilecek adayların mesleki/disipliner donanımlarıdır. İçinde bulunduğumuz şu aşamada ileriye dönük düzenlenecek Kentsel Tasarım eğitimi programı "kentsel" nitelik uygun olarak ele alındığında Mimar ve Kent Plancısı kökenli adaylara uygun olacağı savunulabilir. Kısacası kentsel tasarımda son yıllarda Kent Planlama Yüksek Lisans programlarının kimilerince (1964-65 ders yılında ODTÜ'de de denediğimiz ve sonuç alamadığımız!) denenmekte olan disiplinler arası yaklaşıma benzer her deneme için acele etmemek gerektiğini savunuyoruz. Hatta eğitim programı içinde gerekli ve yeterli düzeyde bilgilendirilecek mimar ve kent plancısı adaylarının Kentsel Tasarım ölçeğindeki konular yelpazesinde (sokak mobilyalarından, sosyal ağırlıklı kimi araştırmalara dek) sıkıntı çekeceklerini sanıyoruz.

Böylece şu anda tek örnek (Bilkent Üniversitesi'nde) olan Kentsel Tasarım lisans eğitimi söz konusu disiplin ve meslek dalının tam bağımsızlığı için de bir umut kaynağı olabilir düşüncesindeyiz.

Ülkelerin gelişmişlik göstergelerinin başında gelen UZMANLAŞMA Kentsel Tasarımın geçireceği bu sancılardan disiplin ve meslek dalı olarak başarılı olmasını bir tür ulusal görev kılmaktadır.

Kentsel tasarım projesi uygulamaya yönelik farklı projelerin birlikte hazırlanmasını yönlendirici, bu projelerin olabilirliğini değerlendirci, aynı çevreyi oluşturan münferit projeleri tanımlayan ve aralarındaki ilişkileri kuran, münferid projelerin hazırlanabilmesi için temel verileri sağlayan, ancak onlara tasarım esneklikleri de bırakan bir çerçeve projedir.

"Kentsel tasarım" eyleminin mimarlıkla şehir plancılığı arasında kalan bir "ara" çalışma olduğu bilinmekle birlikte, konusunun ne olduğu üzerinde netleşmiş bir fikir birliği yoktur meslekdaşlar arasında. Bu "ara ölçek" özelliği sadece plan ölçeğinden değil, işin içeriğinden de kaynaklanır.

Hukuki bir belge elde etmeye yönelik imar planlaması bir parselde nasıl bir yapılaşma olabileceğini kabaca tanımlamakta, onun ötesinde fiziki çevreyi şekillendirici bir "düzenleme aracı" olarak yetersiz kalmaktadır. Parsellerdeki yapılaşma, imar hakları dahilinde, münferit olarak ortaya çıkmakta, ancak daha ayrıntılı çalışmalarla belirlenebilecek, yapılar, özel ve kamu alanları arasındaki şekillendirme ilişkileri kurulmamaktadır. Her ne kadar, önceden, mekana yönelik ayrıntılı tasarımlar yapılmış olsa bile, bu düşüncelerin hepsinin imar planında yer alması olanaklı değildir. Bu bakımdan mekansal gelişmeyle ilgili ayrıntılı düşünceler yalnız kentsel tasarım projelerinde, ya da planlarında gösterilirler. Düşüncelerin hangi amaçla ifade edilecekleri hem planlamanın içeriğini ve ölçeğini, hem de bu düşüncelerin hangi süreçlerde değerlendirilip kesinlik kazanacağını belirler. Böylece kentsel tasarımın farklı çehreleri çıkar ortaya:

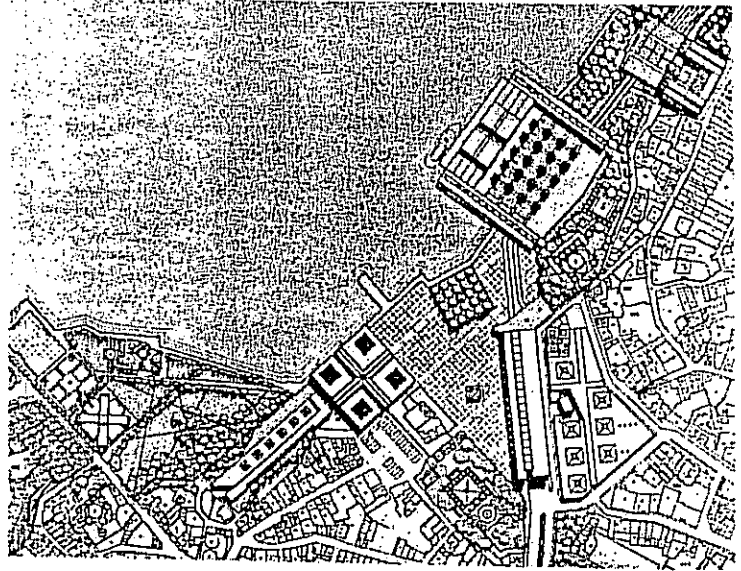
1. Uygulama aracı olarak kentsel tasarım

Kentsel tasarımın en yaygın anlamda akla getirdiği onun uygulamaya yönelik ayrıntılı düşüncelerin ifade edildiği bir tasarım ürünü -ya da süreci- olduğudur. Örneğin meydan, yol, park gibi kamu alanlarında uygulamaya dönük projelendirmeler veya tek bir arsa / arazi sahibinin kendi yatırım amacına yönelik çevre düzenleme planları kentsel tasarım olarak nitelendirilmektedirler. Bu tür projelerin çerçevesi bağlayıcı olarak belirlenmiştir; yatırımcısı, finansmanı, verileri, hedefleri bellidir. Projelerden inşaatla geçilir.

Böyle görevler, uygulamaya yönelik çalışmalar oldukları için, özellikle, kentsel peyzaj ve mobilya, malzeme, sanat, sanat tarihi, hukuk, ustalık, teknik, inşaat bilgi ve becerisiyle donanımlı ekiplerin işidir

TMMOB Mimarlar Odasınca düzenlenen Kentsel Tasarım Hizmetleri Ücret Şartnamesi'nde verilen tanımda da yukarıdaki anlamda bir işten söz edilerek, kentsel tasarım bir mimari proje gibi ele alınmaktadır:

"Mimarlık disiplininin bir dalı olan, yapı ve çevrenin tümel bir anlayışla tasarlanmasını amaçlayarak, her türlü yapılaşmamış çevrenin mimari ölçek ve kavramda tasarlanmasına, düzenlenmesine kentsel tasarım denir".

Gregotti Associati
Üsküdar İçin Öneri 1987

Bu tanımın çok mimarca bir tanım olduğu söylenebilir; zira tasarımın tamamen uygulanacağından hareket edilerek, kentsel tasarım bir mimari proje olarak ele alınmaktadır. Yani, iş sahibi bellidir; finansman bellidir; tasarım programı bellidir. Yukarıdaki tanımın mimari proje tanımından farkını kavramak güçtür.

Oysa şehir plancılarına göre kentsel tasarım sadece bir mimari proje değildir. Onların aklına başka tür kentsel tasarım projeleri de gelir.

2. Ara ölçek projesi olarak kentsel tasarım

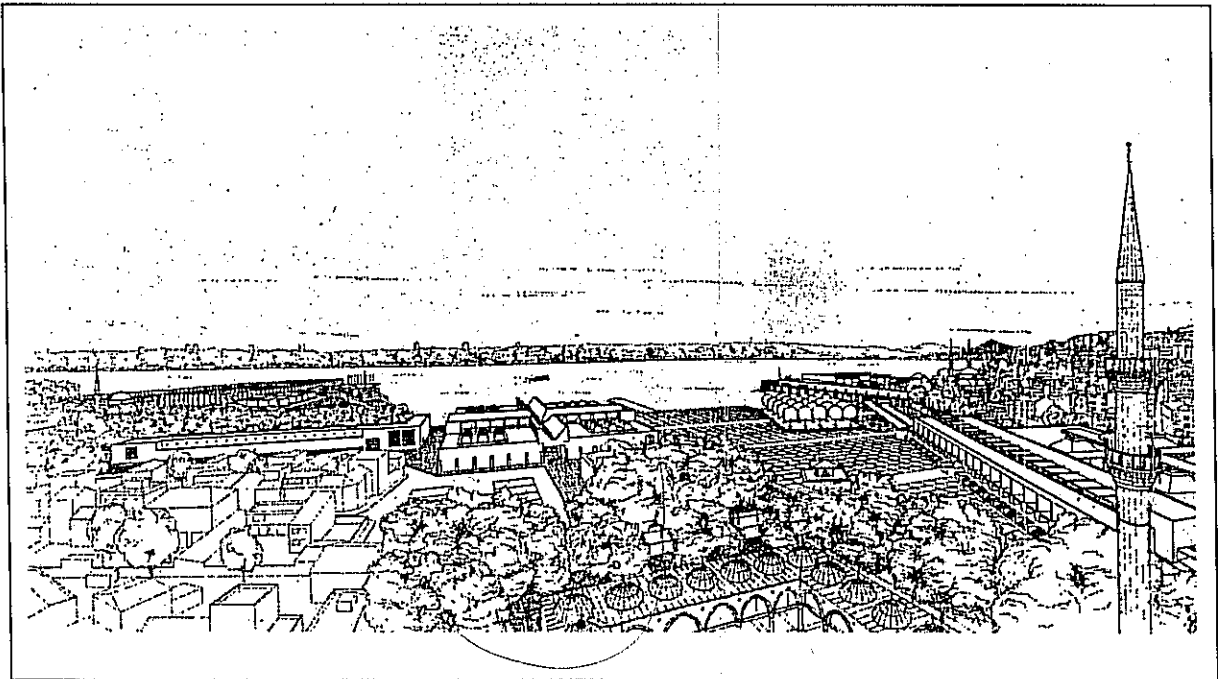
Bu türe giren kentsel tasarım projeleri ise -ki karmaşık olan projeler bu türdendir- imar planı ile mimari proje arasındaki ilişkiyi kuracak ara ölçek tasarımlarıdır. Bu aşamada henüz yatırım kararları, yatırımcılar ve yatırım programı belirsizdir. İmar planlarının hukuk diliyle, mimarlığın mekan dili arasındaki köprüye -yani kentsel tasarıma- ihtiyaç vardır; zira imar planlarının hazırlanma sürecinde genellikle bu köprüler kurulmamıştır. Planlamanın konusu birden fazla parsel ve müşterisi ise birden fazla muhtemel yatırımcıdır.

Tasarım projesi belediyeden yatırımcıya bir çağrı olabileceği gibi, yatırımcı(lar)nın belediyeye bir teklifi de olabilir.

Bu başlık altında, uygulamaya yönelik farklı projelerin birlikte hazırlanmasını yönlendirici, bu projelerin olabilirliğini değerlendiren, aynı çevreyi oluşturan münferit projeleri tanımlayan ve aralarındaki ilişkileri kuran, münferit projelerin hazırlanabilmesi için temel verileri sağlayan, ancak onlara tasarım esneklikleri de bırakan bir çerçeve projeden söz edilebilir.

Böyle projeler bir taraftan kendi parselleri üzerine düşünen yatırımcıları bir araya getiren, diğer taraftan da kentin meraklı kamuoyuna belirgin görsel hedefler sunan, iletişim araçları olarak da nitelendirilebilirler. İmar planı tekniğiyle gösterilen kararlardan (yani imar planından) tek parseldeki uygulamaya (yani mimari projeye) geçebilmek için, gerekli durumlarda kentsel tasarım çerçevesinde daha ayrıntılı öneriler hazırlanır. Onlar sadece taraflar arasındaki uzlaşmayı -ya da koordinasyonu- sağlamaya yönelik iletişim belgeleridir. Ne yazık ki, yatırımcılarla belediyeler arasında bir diyalog aracı olması gereken bu planlama türü, ülkemiz planlama pratiğine maalesef henüz yaygın olarak yerleşmemiştir.

Ara ölçek niteliğindeki kent tasarım projeleri, -mimari anlamdaki ihtiyaç programlarındaki belirsizlikler nedeniyle- tek mimari çözüm peşinde

Gregotti Associati, Üsküdar İçin Öneri 1987 Electa, Milano 1990 sayfa 232-234

olan projeler değil, sadece istenilen kent yapısal ve işlevsel çözümlerin ana hatlarıyla belirlendiği, ileride uygulama aşaması için hem yatırımcılara, hem de uygulama projelerini hazırlayacak mimarlara bir taraftan yönlendirici çerçeve çizerken, bir taraftan da esneklikler bırakan üç boyutlu düşünülmüş çözümleridir.

Kentsel tasarım çerçevesinde elde edilen mimari şemalar hedeflenen kent kurgusunun işlerliğini kanıtlayan "test tasarımları" niteliğindedir. Kentsel tasarım projeleri uygulamaya geçilmek üzere hazırlanmış komple çözümler olmayıp, mimari

projelerin verilerini oluşturan, onları tanımlayan çerçevelerdir.

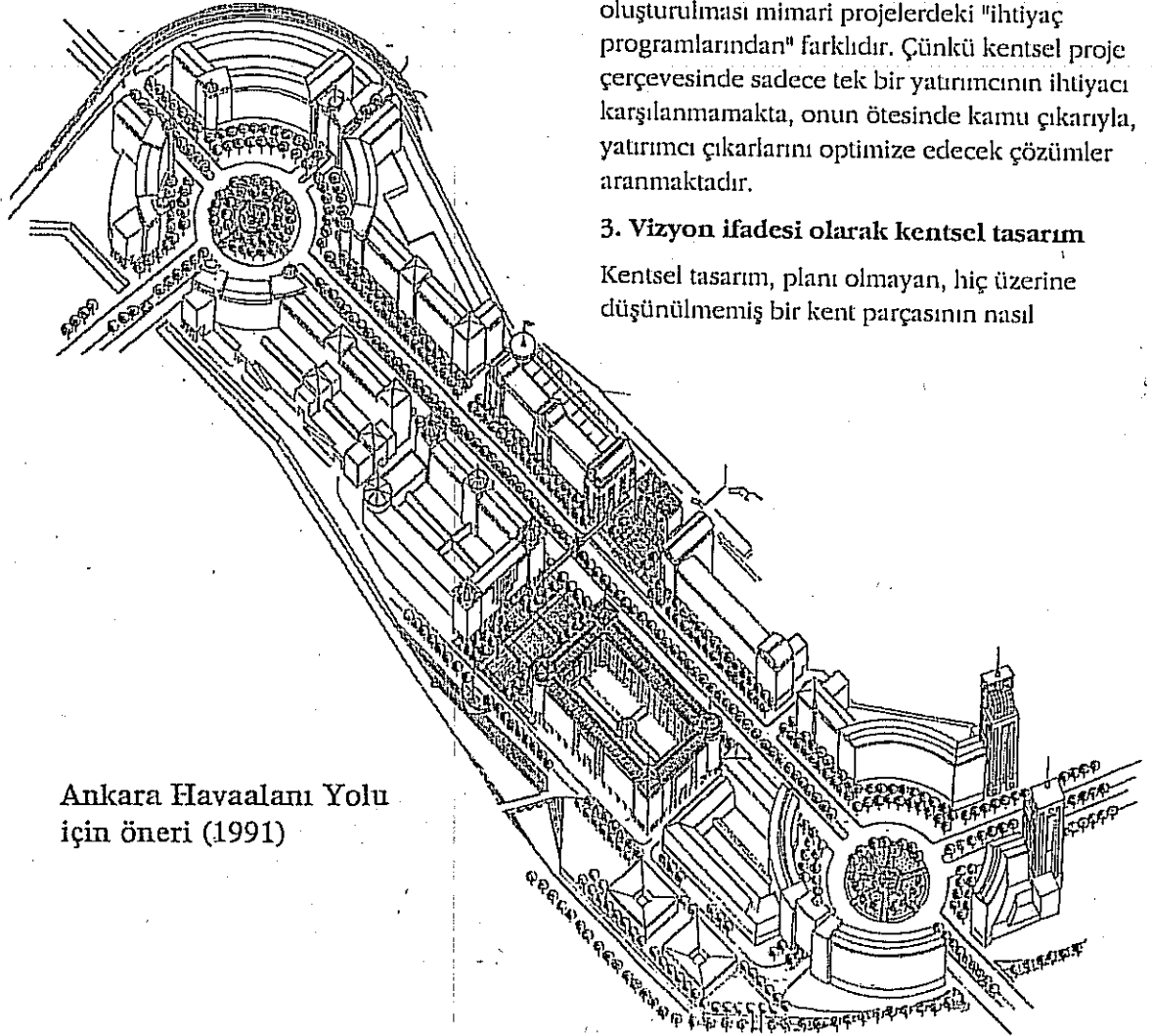
Bu bakımdan kentsel tasarım projelerinde üç boyutlu çalışmanın yanısıra, projelerin gerçekleşmesi için önem taşıyan mülkiyet, maliyet analizi, finansman, altyapı, etaplama, inşaat programı, önlem ve eylem alanlarının tanımı v.b. etmenler birlikte düşünülür. Bu tür projelerde şehir plancıları farklı disiplinlerden uzmanlarla, özellikle gayrimenkul uzmanları, mimarlar, mühendisler, peyzajcılar ve haritacılarla birlikte çalışırlar.

Proje programı, bir proje çerçevesinde hangi işlevlere yönelik ve ne kadar mekanın inşa edilebileceğinin belirlenmesidir.

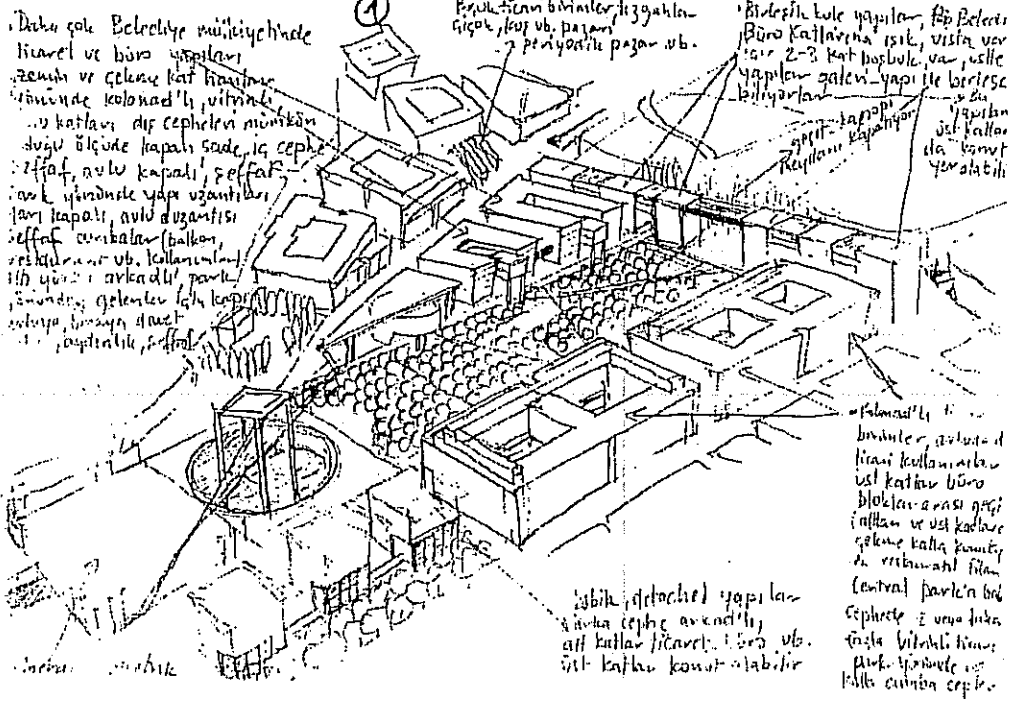
Kentsel tasarım projelerinde "proje programının" oluşturulması mimari projelerdeki "ihtiyaç programlarından" farklıdır. Çünkü kentsel proje çerçevesinde sadece tek bir yatırımcının ihtiyacı karşılanmamakta, onun ötesinde kamu çıkarıyla, yatırımcı çıkarlarını optimize edecek çözümler aranmaktadır.

3. Vizyon ifadesi olarak kentsel tasarım

Kentsel tasarım, planı olmayan, hiç üzerine düşünülmemiş bir kent parçasının nasıl

Ankara Havaalanı Yolu
için öneri (1991)

Çizili düşünceler S. Teber 1995

gelişebileceği üzerine fikir üretmek için bir düşünce eksersizini niteliğinde de olabilir. Özellikle yurt dışında birçok kent tasarım yarışmasında ya da planlama "workshop"larında bu fikir üretme motifinden hareket edilmektedir. Bu çerçevede Berlin Duvarının yıkılmasından sonra yapılan vizyon arayışları (1990), ya da Rotterdam (1982) ve Hamburg (1986, 1993) liman ve sanayi alanlarının dönüşümüyle ilgili çalışmalar örnek verilebilir. Böyle çalışmalarda hedef, bir gelişme ana fikrini yakalamak, olası gelişme potansiyellerini ortaya çıkarabilmektir. Elde edilecek düşüncelerin uygulanabilir olmaları pek önemli değildir bu tür süreçlerde.

On başlık

Kentsel tasarım hangi amaçla yapılırsa yapılsın, tasarım ve ortamı üzerinde bazı saptamaları hatırlatmak konunun netleşmesine katkıda bulunabilir:

1) Tasarım kentsel proje süreçlerinde ortaya çıkar

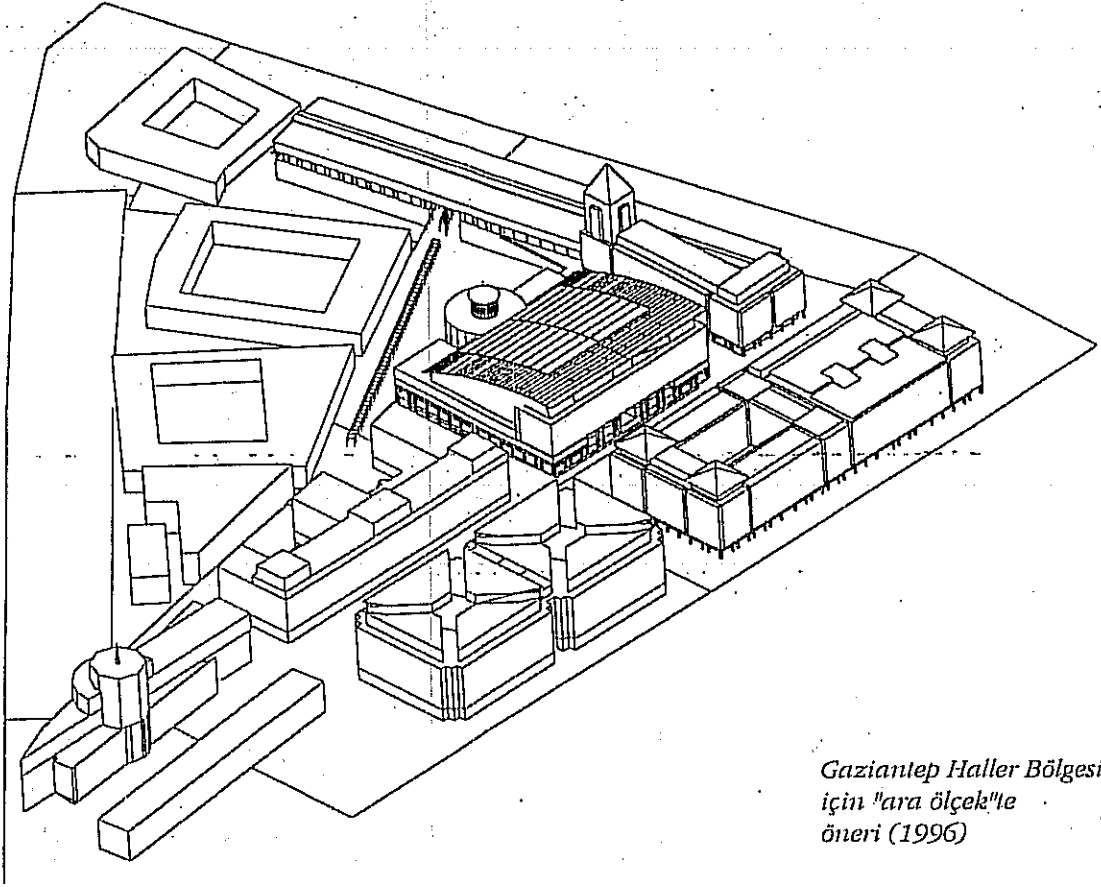
Kentsel tasarım projeleri özellikle, planlama - uygulama sürecinin bir bütün oluşturduğu -kentsel

projeler olarak adlandırabileceğimiz- özel süreçlerde ortaya çıkarlar. Zira böyle süreçlerde net hedeflere gereksinme vardır. Kentsel proje yapma alışkanlığı olmayan yerlerde kentsel tasarımdan söz etmek anlamsızdır.

Şimdiki imar planlama süreci gibi eşgüdümlü, kolektif bir değişim niyetinin olmadığı bir ortam içinde, yatırımcısı belirsiz, ya da niyetsiz alanlarda böyle bir çabaya girmek anlamsızdır. Yurtdışı örneklerden de görüldüğü gibi, kentsel tasarım planlama - uygulama bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Uygulama iradesi, kent tasarım projelerinin ön koşuludur.

2. Tasarım pahalı bir süreçtir

Ciddi tasarımlar ayrıntılı uzman çalışmaları sonucunda ortaya çıkar. İyi proje elde edilebilmesi için o projeleri ortaya çıkartacak kaynakların ve süreçlerin oluşturulması zorunludur. Kaynak ayrılmayan yerlerde kentsel tasarım beklenemez. İmar planlama sürecinin yerleştiği ülkemizde, tasarımın anlamsız bir lüks, bir israf olarak değerlendirilmektedir.

*Gaziantep Haller Bölgesi
için "ara ölçek"le
öneri (1996)*

Kentsel proje yapma alışkanlığı olmayan belediyeler, doğal olarak tasarıma, hem ekonomik nedenlerle, hem de bu işin önemini kavrayamadıkları için yeterince önem vermemektedir. Bu durumun göstergeleri, ayrılan yetersiz finansman kaynakları, belediyelerin kendi iç organizasyonlarındaki eksikliklerdir. Formel hukuki belgelerin elde edilmesiyle sürecin kendiliğinden işleyeceği ve hukuki belgeden yapılaşmaya geçileceği varsayılmaktadır.

Uygulamaya yönelik kötü tasarımın pahasını sonunda kamu ödemektedir. Ülkemizde kentsel tasarımın yapıldığı sınırlı durumlarda çoğunlukla, aşırı bir gösterişe gidilmekte, tasarımda "kitsch" ögesi çok ön plana çıkartılmaktadır. Tasarımcılar bu tür görevleri, genelde tüm marifetlerini gösterme olanağı olarak gördüğünden, işletme koşullarını göz önüne almaksızın, kalıcı olma şansı olmayan uygulamaları önermekte, bu öneriler de

genelde, göz boyamaya eğilimli kent yöneticilerince onay bulmaktadır.

Sektörde iş ortamının çok sınırlı olması nedeniyle, konuda yeterince ihtisaslaşma ortaya çıkamamakta, şehir plancıları kentsel tasarımı sanki kendi işleri değilmiş gibi görmeye başlamaktadır. Bütün bu çarpıklıklar zaten düzensiz kentleşmemizin sorunlarını daha da artırmaktadır. Kentlerimizde olumlu, tamamlanmış kentsel tasarım projeleri çok sınırlıdır.

3. Kentsel tasarım bir pazarlık aracıdır

Kent demokrasilerinin işlediği yerlerde farklı çıkarlar ve görüşler arasında denge oluşturmaya yönelik "arabuluculuk" (moderasyon) süreçlerinde vizualize edilmiş hedefler üzerinde pazarlıklarla kent planları elde edilir. Süreç belediyenin veya yatırımcının inisiyatifiyle başlar ve inşaatlar bitene kadar devam eder. Süreçte yer alan tüm aktörlerin

birbirleriyle olan dialoğunun çerçevesini kentsel tasarım projesi belirler; pazarlıklar ve sözleşmeler onun koyduğu sınırlar içinde yapılır. Zaten tasarım projesinin kendisi de, tarafların üzerinde anlaştıkları / uzlaştıkları bir hedef değil midir?

4. İmardan önce kent tasarımı vardır

Kentin gelişme öncelikli bölgelerinde kentsel tasarım, imar planından önce yapılmalıdır. Mekansal hedeflerin hukuk dilinin bağlayıcılığıyla ifade edildiği belgeler olan imar planlarının, mekanın şekillendirilmesini yönlendirecek, ayrıntılı teknik belge nitelikleri yoktur.

Her ne kadar bugünkü imar planlama sürecine uygun olmasa da, tasarımın hukuki belgenin ön koşulu olması gerekir. Oysa iki boyutlu ifadeli imar planlarıyla, üç boyutlu gelişmeler yönlendirilmek istenmektedir.

Eksikliği gidermek için imar planlarında hedeflenen yapılaşma düzenlerinin, kentsel tasarım planlarıyla desteklenmesi ihmal edilmemelidir.

5. Kentsel tasarım sadece tasarım mıdır?

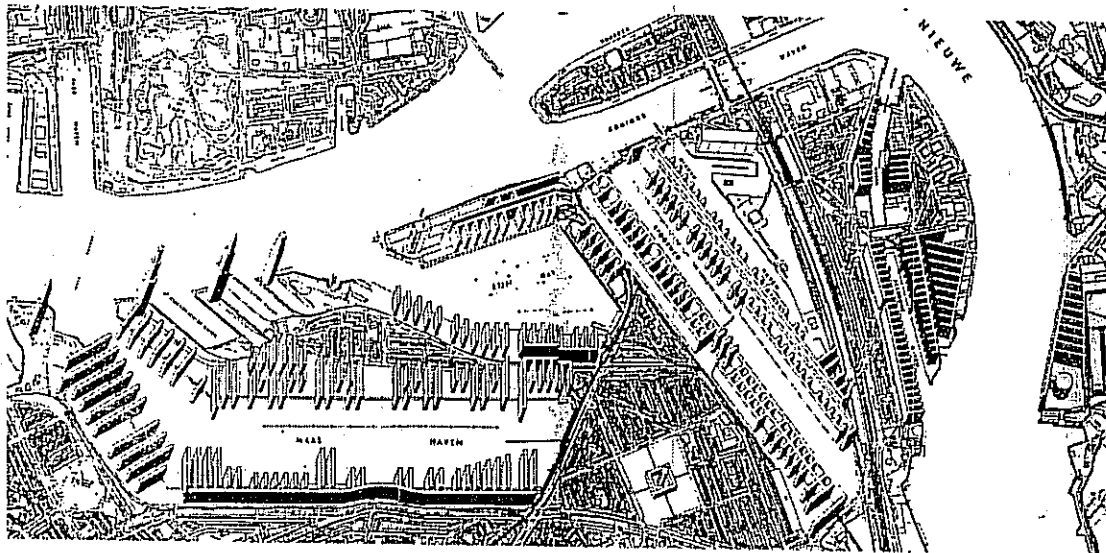
Kentsel tasarım sadece yaratıcı bir tasarım eylemi değil, onun ötesinde oluşturulan bir ana fikir etrafında karmaşık bir görüş alışverişi ve uzlaşma sürecidir. Tasarımın, buzdağının suyun üzerindeki kesimi olduğu kabul edilirse, suyun içinde kalan

kesiminde organizasyon, finansman, hukuk, idare, ustalık v.s. gibi diğer ögeler vardır. Birçok proje tartışmasında işin bu yönü ihmal edilerek, görülen başarılı bir uygulamanın sadece iyi bir tasarımdan kaynaklandığı düşünülür. Oysa iyi tasarım, iyi projenin önkoşulu olmakla birlikte, yeterli değildir. Projelere tasarımcı dışındaki diğer uzman birimlerin katkısı, özellikle bakım ve işletmeden sorumlu birimlerin görüşlerinin alınarak, o görüşlerin daha projenin ön aşamalarında dikkate alınması projenin başarısının ön koşuludur.

Bu çerçevede tasarımın bir çizim işi kadar bir hesap ve organizasyon işi olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Projelerin hem yatırım, hem de işletme maliyetlerinin zamanında doğru hesaplanması, teknik ve idari uzmanlık birimlerin projeye katkılarının zamanında sağlanması, yani proje organizasyonu, tasarımın kendisi kadar önemlidir.

6. Kentli tasarıma ilgisiz

Kentsel tasarım projelerinde önemli bir ögenin halkla ilişkiler olduğu zaman zaman unutulmaktadır. Yerli inisiyatiflerin kentsel projelerce yönlendirilmesi, projelerin kentlilerce kabul görmesini artırıcı çalışmalar batıda bu tür projelerin vazgeçilmez özellikleridir. Projelere medyanın ilgisini çekebilmek ayrı bir beceri konusudur. Projelerin hemşerilerce olumlu

Rotterdam Limanı için vizyon Aldo Rossi (1982)

karşlanması yerel politikacıların itibarını artırır; bu da yeni projeler doğurur.

Kentlinin tasarıma ilgisizliği sonucu yerel seçimlerde kentsel gelişme projeleri şimdilik önemli rol oynamamaktadır.

7. Tasarımcı karar verici değildir

Karar verici plancı değil, yatırımcı veya politikacıdır; tasarımcı sadece kent gelişmesine yönelik öneriler hazırlayan uzmandır. Eğer onun önerileri ona tasarım görevini verenlerce benimsenirse, fikirlerin yatırıma dönüşerek gerçekleşme şansı olabilir. Bu basit gerçek birçok proje hazırlama sürecinde unutulmuşa benziyor. Projelerin hazırlanma sürecinde esas karar vericiler devreye geç katılan siyasi iradedir.

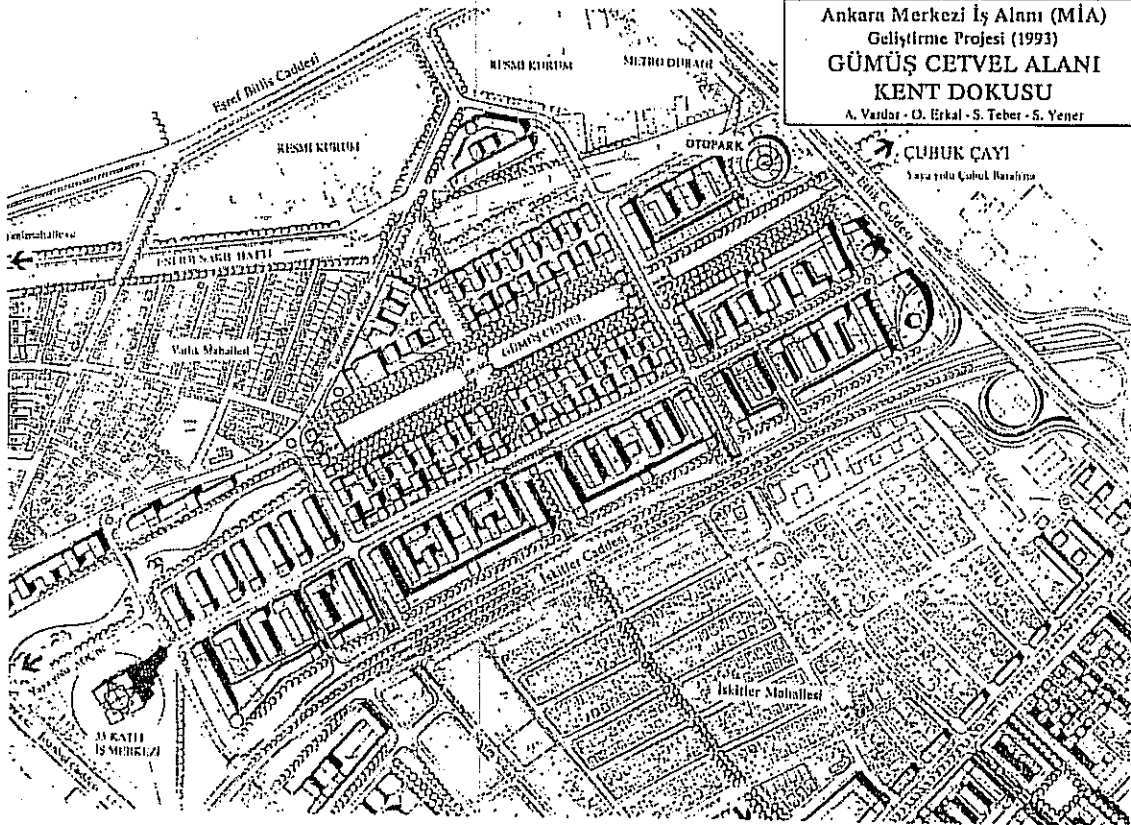
8. İmar mevzuatında kentsel tasarımı teşvik edecek düzenlemelere gereksinme vardır.

İmar mevzuatında, kentlerin gelişme önceliği olan alanlarındaki planlama ve uygulama faaliyetlerini özel bir hukuki statü çerçevesinde etkin kılan bir

düzenleme mevcut değildir. Sadece turizm ve sit alanları için özel hükümler konmuştur. Oysa kentlerin gelişme önceliği olan, özellikle sorunlu, ya da önemli alanlarında Fransa'da, Almanya'da olduğu gibi teşvik ve sınırlamalardan oluşan ek planlama ve düzenleme araçlarına da ihtiyaç vardır. Kentsel tasarım özellikle bu tür özel önemdeki yerlerde (gelişme öncelikli özel statü bölgeleri), taraflar arasında bir iletişim aracı olarak gereklidir. O bakımdan kentlerin eski sanayi alanlarındaki, merkeze yakın düşük nitelikli dönüşüm alanlarındaki yenilenme süreçlerinin düzenli bir şekilde yönlendirilebilmesi için imar mevzuatında değişikliğe gereksinme vardır.

9. Kentsel tasarım bir lüks değil, planlamanın kendisidir

Kimileri kentsel tasarımı bütüncü planlamanın karşıtı, özellikle estetik hedefler peşinde, göz boyamaya yönelik bir lüks faaliyet olarak gösteriyorlar. Bu değerlendirme birçok bakımdan yanlış bir değerlendirmedir. Kent planları sadece nereye "ne"nin "ne kadar" geleceğinin belirlendiği

ali vardar kentsel tasarımın farklı çehreleri

belgeler değil, onların "nasıl" geleceğine de yol gösteren dokümanlardır. Nasıl sorusunun yanıtı, ancak kentsel tasarım çerçevesinde aranabilir. Planlama sadece arazileri arsa yapma süreci değil, -hiç olmazsa kentlerin önemli bölgelerinde- arsaların üzerine yapıların nasıl geleceğini de düzenleme sürecidir. Kent planlarının inşaatlara başlamak için var olduğunu unutmamak gerekmektedir. Kent planlama sadece donuk bir belge elde etme eylemi değil, kent gelişme sürecinde etkin rol almaktır.

Kentsel tasarım, kentin önemli kesimlerini mimari kazalardan korumak üzere geliştirilmiş bir sigorta sistemi olarak da düşünülebilir.

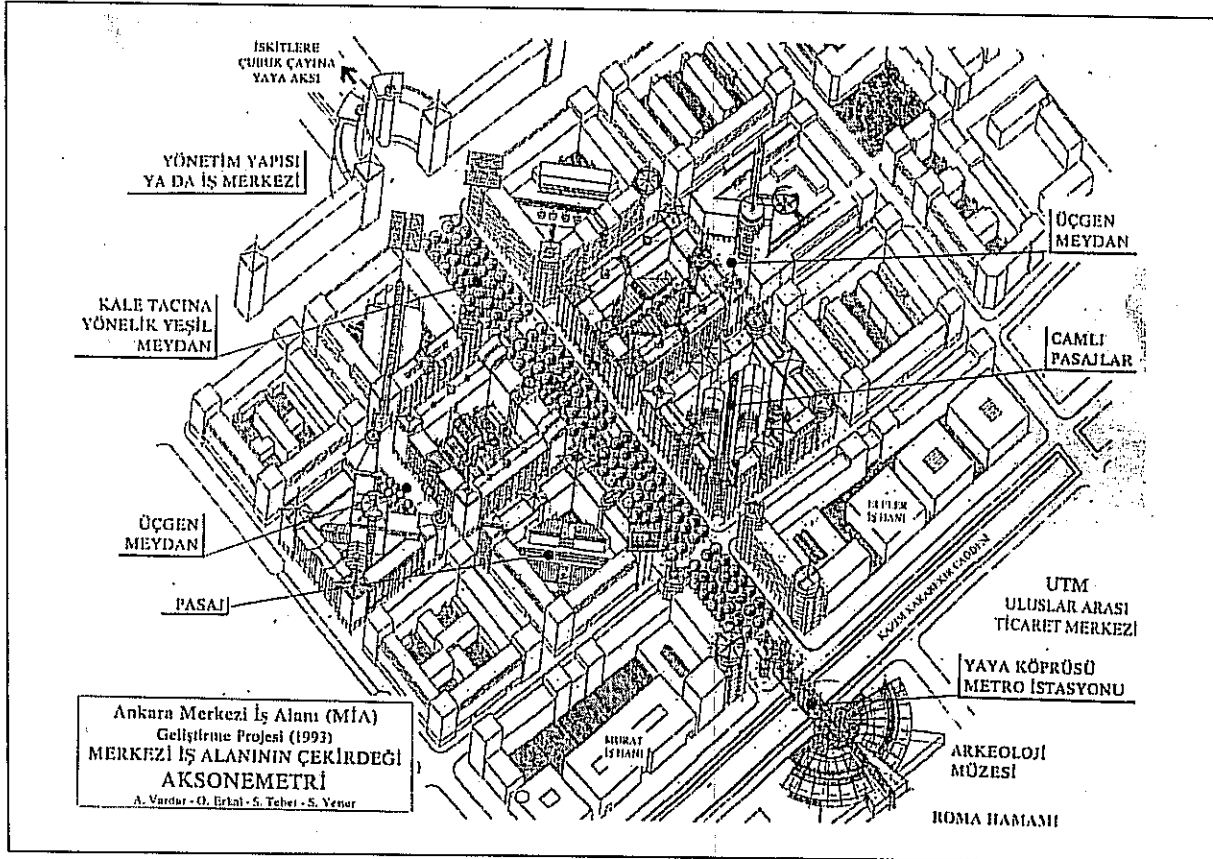
10. Kentsel tasarım tematik planlamanın da dili olabilir

İster fikir ve ister gerçekleştirme tasarımları olsun kentsel tasarım "enformal" bir planlama sürecidir. Bu enformel nitelik tasarıma, amaca yönelik hareket edebilme esnekliği sağlar. Özellikle bir temayı ön plana çıkartmak isteyen planlama süreçleri için

esnek planlama araçları çok uygundur. Örneğin, bir kentte (veya semtte) özürllülere, ya da çocuklara, yaşlılara yönelik mekansal önlem paketlerinin geliştirilmesindeki planlama dili kentsel tasarımdır. Kent merkezlerinin yayalaştırılması, yeni bisiklet yollarının düzenlenmesi, kent meydanlarının canlandırılması, parkların bir yeşil alanlar sistemine dönüştürülmesi projeleri kentsel tasarımın konusudur.

Yazıyı tamamlarken

Planlama faaliyetlerimizin en az gelişmiş bölgelerinden birinin kentsel tasarım olduğunun altı çizilmeye çalışıldı. Her konuda olduğu gibi bu eksiklikten kurtulmada da herkese bir rol düşüyor: Bulduğumuz mevkiye göre, ya enformel planlama süreçlerinin çoğalmasına katkıda bulunacağız, onlara imkan hazırlayacağız, ya da kendi projelerimizi yaratarak, başka projeler üzerine yazılı ve çizili düşünerek ortamı canlandırmaya çalışacağız.

kentsel TASARIMLI gayrimenkul geliştirme projeleri

Kentsel tasarım -gayrimenkul geliştirme sürecinin bir parçası olarak- konsept aşamasından malzeme seçimine; inşaat başlangıcından işletme aşamasına kadar fizibilite çalışmalarıyla iteratif bir süreç içinde iç içe yürütülmelidir

Ustaların bilgeliği

"Ünlü ve önemli Yunan Kenti Efes'te atalardan kalma sert ancak adaletsiz olmayan eski bir yasa olduğu söylenir. Bir mimar bir kamu binasının yapımını üstlendiği zaman maliyeti hakkında söz vermek zorundadır. Bu kestirimler yargıca verilir ve yapıt tamamlana kadar mimarın mal varlığı kefalete bağlanır. Yapıt bittiğinde mimarın kestirimleri doğru çıkarsa payeler ve onur nişanları ile ödüllendirilir. Eğer verdiği kestirimin dörtte birinden fazla olmayan bir ekleme gerekiyorsa, bu para hazine tarafından verilir ve cezası yoktur. Ancak, yapıt için belirtilen ederin dörtte birinden daha fazla para gerekiyorsa yapıtın tamamlanması için gerekli para, mimarın mal varlığından alınır".

Vitruvius'un "Mimarlık Üzerine On Kitap"ından sonuncusunun önsözünde yeralan bu alıntı, gayrimenkul geliştirme sürecinin hiç eskimeyen, çok önemli bir ilkesini vurguluyordu:

Mimar hesap bilmeli.

O sadece eski yasayı hatırlatmakla kalmıyor, bu kuralın Roma'da da uygulanmasını Sezar'dan talep ediyordu.

"Tanrı aşkına, böyle bir yasa, Roma halkı için yalnız kamu yapılarında değil özel konularda da uygulansa! O zaman cahiller, cezalandırılmadan ortada dolaşmayacak ve mimarlık mesleğini kesinlikle tam ve bilimsel eğitimden geçen ehliyetli kişiler uygulayabilecekti. Beyefendiler, sırasında malikanelerinden atılmaya bile neden olan sınırsız ve müsrif harcamalardan korunacak, mimarlar da cezalandırılma korkusuyla giderlerin sınırlarını hesaplayıp belirtmekte daha dikkatli davranacaklardı; böylelikle, yapılar öngörülen

giderlerle veya biraz fazlasıyla tamamlanıp teslim edilebilecekti. Bir yapıta dörtüzbün vermeye hazır olan kişilerin, bir yüzbin daha eklemek zorunda kaldıklarında, yapıtın bitme ümidinin onlara verdiği zevkle bunu verebilecekleri doğrudur; ancak yüzde elli veya daha fazla bir artışla karşılaşılırsa, umutlarını yitirirler ve o ana kadar yaptıkları harcamaları gözden çıkararak, servetleri tükenmiş ve kendileri yıkılmış bir biçimde işi terketmek zorunda kalırlar."

Hippodamos ise, şehir planlarında ızgara biçimini kullanırken, doğal koşullar, yönetim biçimleri, hukuksal ilişkiler ve sosyal yapıyla da ilgilenerek, planlamanın çok boyutluluğu hakkında ipuçları veriyordu. Aristo, Hippodamos'un planladığı şehirlere bakarak "Hippodamos'un yaptığı gibi yeni tarz" nitelemesini kullanarak, o'nun hakkında şöyle yazıyordu:

"Eurifon'un oğlu, Miletos'lu Hippodamos şehirleri bölmeği icat etmiş ve Pire'yi bölmüştür. Gösteriş meraklı idi. Saçları uzundu; pahalı süsleri vardı. Yalnız kışın değil, yazın da sade fakat ağır yünlüler giyerdi. Doğal bilimlerde bilgin olmak hevesinde idi. En iyi devlet şekli hakkında, politikacı olmadığı halde fikir yürüten ilk insandı. Devleti, üç sınıftan meydana gelen on bin nüfuslu bir şehir üzerine kurmuştu. Bu sınıfları zanaatkarlar, çiftçiler ve vatanın savunucusu olan askerler yapıyordu. Toprak da kutsal, devlet ve özel olmak üzere üçe ayrılmıştı. Kutsal topraklar tanrılara yapılan mutad adakları sağlayacaktı. Devlete ait topraklar cenkçi sınıfı besleyecek, özel topraklar da çiftçilere ait olacaktı."

Hippodamus M.Ö. 450 lerde, Vitruvius ise ondan bir 400 sene kadar sonra yaşayan arkhitektonos'lardı. O zamanlar planlama, mimarlık, mühendislik, yapımcılık alanları iç içeydi; ayrı uzmanlık konuları olarak farklılaşmamışlardı henüz. Hippodamus'un inşa ettiklerinin üzerinden neredeyse 2500 sene geçti; Vitruvius ise kitabını yaklaşık 2000 yıl önce yazmıştı

Yeni bir milenium'a girmeye iki kala

Arşivleyemediğimiz / arşivlemediğimiz tecrübelerimiz,

ikinci baskısını ender olarak yaptığımız kitaplarımız,

yapıldığı "Bölüm"ün dışına çıkamayarak, özgürlüğüne kavuşamamış tezlerimiz, tartışmalarımız,

farkında olmadan / olarak şebekeleşen
çevrelerimiz dışında paylaşmadığımız /
paylaşmak istemediğimiz çalışmalarımız,

kaybettiğimizde sonumuzun geleceğine
inandığımız mitlerimiz, sembollerimiz,
modalarımız, gurularımız,

kentlerimizin imarından sorumlu kaynaqsız /
kaynak yaratmayan / yaratılan kaynağı kelalaka
projelerde meşruiyet zemininden yoksun bir
biçimde harcayan, yetki zengini merkezi veya yerel
ölçekte mat kuruluşlarımız,

sık sık değişen / değiştirilen / mahkeme kararları
ile göreve başlatılan / başlatılmayan konusunu
bilen bilmeyen yöneticilerimiz,

Avrupa Birliği'ne alırlarsa / girebilirsek / girersek
belki değiştireceğimiz yasalarımız,

76 Habitat'ında derin uykuda olan ve 96 Habitat'ı
ile uykudan kalkan ve henüz üyeleriyle aıdat ve
genel kurul zamanlarında oy ilişkisi dışında bilgi /
tecrübe alış verişi kurmayan / kuramayan sivil
toplum! / yönetim kurulu örgütlerimiz;

evet, işte bunlara benzer bütün özelliklerimizle
birlikte III. milleniuma gireceğiz.

Örgütlenen uzmanlar

2000 sene öncesi hepsi birden arkhitektonosların
sorumluluk alanında bulunan, bugünün farklı

mesleklerinin özgürlüklerine kavuşmaları, kurumsallaşmaları, örgütlenmeleri, bize matbaanın gelişi gibi gecikti. Çok eski değil, daha 50'lerde değil miydi, mimarların aynı zamanda mühendis ünvanını da taşımaları? Zaten inşaatlar yaygın bir biçimde alaylılar tarafından yapılmıyor mu? Diğer yandan mektepliler tarafından çizilen ve diplomalılar tarafından inşa edilen, -özel yapıları bırakın bir yana-, hastane ve okul gibi kamu yapıları bile şiddetli olmayan depremlerde yıkılmıyor mu?

Mesleklerdeki ayrışma ve uzmanlaşma, tanıdığımızı sandığımız dostlarımız tarafından bile engellendi. Şehirciler, peyzajcılar, yasal yetkileri olan sivil toplum örgütlerini yakın sayılabilecek bir geçmişte kurmadılar mı? Şehir imar planlarının yapılması konusunda bazı odalar bu alanın kendi kapsama alanlarında olduğunu iddia etmiyorlar mı? İmar planlama sisteminin bugünkü nitelikleri düşünüldüğünde, böyle yetersiz bir düzenin herhangi bir odanın tekelinde yürütülmesi ne kadar önemsenmelidir? İmar planlığı, -belki topyekun-, isteyen herhangi bir odaya hediye edilebilir. Kentsel tasarım da imar planlama sistemi gibi artık oda yönetmeliklerine girerek takım elbiseli ve papyonlu bir biçime getirilmiştir. Bu haliyle kentsel tasarım olsa olsa imar planı anlayışının makyajlanmış abiye biçimidir.

Ciddi süreçler yerine sabun köpükleri

Kentsel tasarım, daha geniş biçimiyle planlama ve tasarım, gayrimenkul geliştirme süreci'nin bir parçasıdır. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan eserler üç boyutlu fiziki ürünler olduğu için, tasarımcılar projenin tümünü kendilerinin yarattığını düşünürler. Böyle bir ortamda son ürünün gizemli görüntüsü, hipnotize edici medyatik etkisi, sürecin önüne geçer. Bizde bu etki, -kamusal olsun olmasın- kentsel gayrimenkul geliştirme sürecinin o kadar önüne geçmiştir ki, o yüzden planlar, mimarlar, peyzajcılar ve tabii ki, bazı belediye başkanları için kentsel tasarım projesi çiziminin elde edilmesi başlı başına bir amaç haline gelmiştir. Düzenlenen yarışmalarla sadece renkli paftalar, şık maketler elde edilir; kapsamlı gayrimenkul geliştirme projeleri değil. Konkür başarılarını da doğal olarak çoğunlukla, sol elleriyle de perspektif çizebilen, "networkleşmiş" tasarımcılar elde ederler. Bugünlerde yaygınlaşan bilgisayar programları sayesinde, eski tüfek tasarımcıların papuçları dama atılsa bile, sonuç

değişmemektedir. Jüride de yine maruf tasarımcılar vardır. Sonuç, eğer varsa raflara kaldırılan alımlı kentsel tasarım çizimleridir. Bu süreçte ne yazık ki zaman zaman çok değerli fikirler, çalışmalar da heba olmaktadır.

Gayrimenkul geliştirme süreci

Gayrimenkul geliştirme süreci entegre bir yatırım organizasyonudur. Böyle projelerde geliştirme hedeflerinin, kamu ya da özel geliştirici kuruluşları, finansman kurumlarını, yatırımcıları, ekonomik ve işleme planlarını, tasarım müşavirlerini, kiracı ve kullanıcılarla birleşmesi beklenir. Esas olarak, proje konusu gayrimenkullerin mevcut değerlerinin artırılması, gerçekleşme sonrası ise, yaratılan değerlerin en azından korunması için çaba gösterilmesidir. Gerek projelendirme, gerekse işletme ve bakım aşamasında rol alan bütün meslek gurupları, tasarımcılar da (kentsel olanları) dahil, amaçlanan bu değeri arttırmaya çalışırlar. Yaratılan değer, gayrimenkul geliştirme kuruluşları açısından vergi sonrası kira veya satış gelirleridir. Kiracı konumundaki işletmeler açısından ise değer artışları ifadesini net karda bulur. Sürece katılan tasarımcılar ve diğer müşavirler için -proje başarılı ise- bir sonraki işi alma imkanı doğar.

Kentsel gayrimenkullerin geliştirilmesi sürecinin başlangıç aşamasında piyasa analizleri yapılarak, içinde bulunulan kentin sosyal ve ekonomik nitelikleri ele alınmaktadır. Bu "Dünya"nın içine girildiğinde "yeni nesil" piyasa analizleri ile karşılaşırlar.

Pazar araştırmaları

Bu analizler kabaca iki aşamada ele alınır:

İlk aşamada pazarın genel görünümünü üzerinde durulmaktadır:

- Bu kapsamdaki analizlerle doğrudan projenin riskleri ile ilgili bilgilere ulaşmaya çalışılır; kaotik düzenler araştırılır;
- teknoloji ve nüfustaki değişimler, değişen tüketim alışkanlıkları, zevkler, kamu politikaları gibi özelliklerin, talebi ve proje maliyetlerini ne ölçüde etkilenmektedir sorusuna yanıt aranır;
- imar düzenindeki kurallar ve muhtemel değişim eğilimleri ile proje zamanlaması, yer seçimi ve imar hakları arasındaki ilişkiler kurulur;
- benzer proje tecrübelerinden tüketici tercihleri analizinden elde edilen ve projede kullanılması önerilen tasarım kriterleri değerlendirilir;
- proje hedeflerine engel olabilecek kurumlar, topluluklar, sivil toplum kuruluşlarının olup

olmadığına bakılır. "Bu tür kuruluşların kaygıları ne ölçüde giderilebilir?"

"Projenin beklentileri üzerine yapması öngörülen olumsuz etkiler ne ölçüde azaltılabilir?"

"Projenin kamuoyunda tartışmaya açılmasına gerek var mıdır?" sorularına yanıt aranır;

- bitişik alanlardaki muhtemel gelişmelerin projenin hedeflerini ne kadar etkileyebileceğine bakılır,
- gelecekte projenin genişlemesi, büyümesi durumunda mekansal düzenlemelerin gerekli olup olmayacağı üzerinde durulur.

Yukarıdaki gibi araştırma konularında, tasarım kriterleri dahil olmak üzere projenin formülasyonu ile doğrudan ilgili bilgiler derlenir.

İkinci aşamadaysa

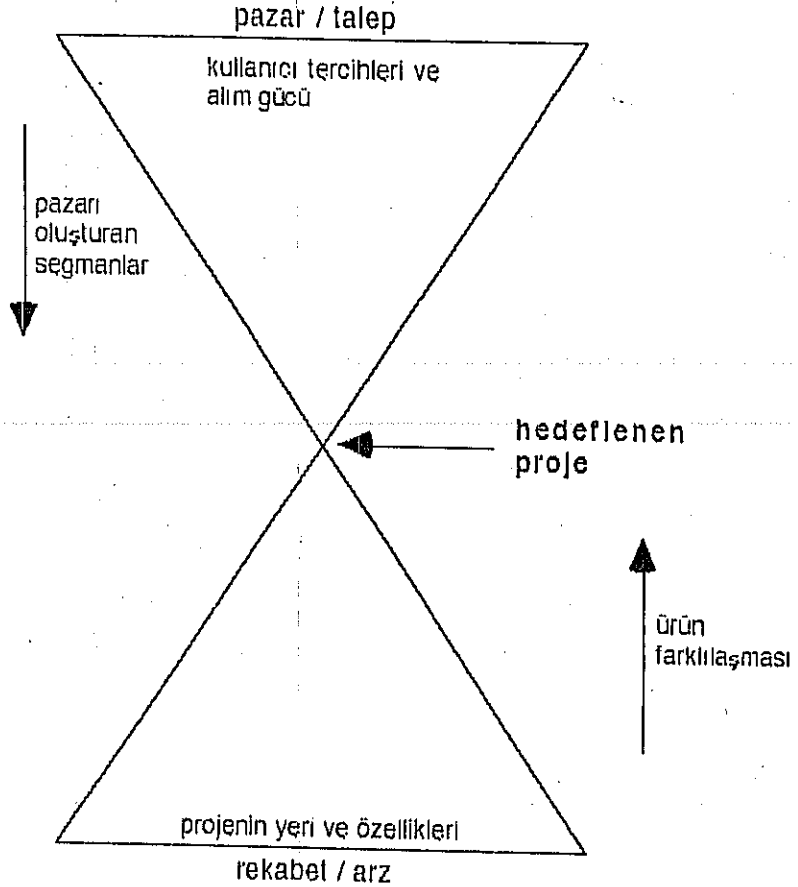
derinleme pazar araştırması

ve pazarlanabilirlik çalışması yapılmaktadır:

Özellikle ticari gayrimenkul geliştirme projelerinde tarihsel ve mukayeseli bilgilere dayalı niceliksel talep ve arz tahminlerinde bulunabilmek önem kazanmaktadır. Çeşitli faaliyetlerin gereksinim duyduğu mekansal büyüklüklerle ilgili değişme eğilimleri, yeni nesil çalışma ve yaşama biçimleri böyle analizlerin konusudur.

Yeni nesil tematik multipleks yapılar derin pazar araştırmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin California'da ki Irvine Spectrum Eğlence merkezinde 21 sinema salonu aynı yapıda yer almaktadır. 1995 sonunda faaliyete geçen kompleks 3 milyon kişilik bir pazar alanını hedeflemişti. Proje beklentilerinin % 30 üzerinde başarı kazanınca, yarattığı ek talep nedeniyle, 4300 olan otopark kapasitesini 1998 ortasında 5600'e çıkartacaktır.

Çağdaş araştırmalara dayanan başka bir proje örneği de Uzakdoğudan verilebilir: Japonya

Emil E. Malizia, Robin A. Howard, "Clarifying the Structure and Advancing the Practice of Real Estate Market Analysis", The Appraisal Journal, January 1995, sayfa 60 - 68

tarihinde özel sektör tarafından gerçekleştirilmiş en büyük gayrimenkul projesi olan Canal City Hakata'nın inşaat alanı 223.000 m2 dir. içinde alışveriş merkezleri, 13 salonlu multipleks sineması, megastore'lar, high-tech eğlence merkezi, iki büyük otel, ofisler ve şehir tiyatrosu bulunan karma kullanımlı bir gayrimenkul geliştirme projesidir. Pazar alanında 6,7 milyon kişi olduğu tahmin edilmiştir. 1996 Nisan ayında açılan kentsel odak yapısını sekiz ay içinde 12 milyon kişi gezmiştir. Pazar segmanları araştırmasına göre tasarlanan ve oluşturulan alışveriş alanları miksi, 16 - 30 yaş grubu ağırlıklı -yani genç tüketicilere yönelik- yapılmıştır. Çarşı miksinin 16 yaşından küçüklere 30 yaşın üzerinde olanlara daha fazla yer verecek biçimde ayarlanması konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Bu örneklerden görüldüğü gibi araştırmada , pazar segmanlarıyla ürün farklılaşması (pazara sunulacak işlevsel alanların türleri, miksi ve cazibesi, kamusal, kolektif ve özel alanların dağılımı) arasındaki ilişkiler kurulmakta ve dengelenmektedir. Tasarım çalışmaları bu ilişkilere uygun olarak desteklenmektedir. Ayrıca, segmanların incelenmesinde kullanıcıların değişen tercihleri ve alışkanlıkları, hedeflenen projenin oluşturulmasında tasarıma yansıtılmaktadır.

Bilgi akımı

Globalleşme / globalleşme / kırballeşme sürecinde şehirler yatırımları çekebilmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar. Gayrimenkul geliştirme projeleri için yapılacak pazarlanabilirlik çalışmaları rekabet unsurunu dikkate almak durumundadır. Benzer gerçekleşmiş ya da gerçekleştirilmesi düşünülen projelerle kıyasıya kıyaslamalı değerlendirmeler yapılmalıdır. Rekabet edilecek projelerin gerçekleşme öncesi ortamları, konulmuş hedefleri, gerçekleşme sonrası hedeflere ulaşma seviyeleri ile, varsa on yıl sonraki durumları dinamik bir süreç içinde değerlendirilmeli, mukayeseler yapılmalıdır. Artık bilginin, tecrübelerin hafızaya alınarak, kullanıma sunulmak için "standby"da tutulduğu enstitülerin, özel araştırma kuruluşlarının, profesyonel meslek örgütlerinin ve medya kuruluşlarının mesleki yayınlarının takibi de, benzer projelerden elde edilecek bilgiler kadar, yeni projelerin başarısına katkıda bulunmaktadır.

Urban Land Institute (www.uli.org) tarafından hazırlanan "Density by Design" (tasarımla yoğunluk) ve "Value by Design" (tasarımla değer) gibi, gayrimenkul geliştirme projelerinin karlılığını -dolaylı ya da dolaysız olarak- artıran öneriler getiren kitaplar, büyük ve önemli gayrimenkul geliştirme süreçlerine ilişkin "Handbook"lar (el kitapları), kentsel gayrimenkul sektörü ile ilgili yayınlanan dergi ve kitaplardan güncel tematik seçkinlerin yer aldığı "InfoPackets" (bilgi paketleri) yayınları, gerçekleştirilmiş projelerin tanıtıldığı "Videotapes" veya seminer, konferans, toplantılardaki konuşmalar ve tartışmaların ses kayıtlarının bulunduğu "Audiotapes" türü ürünler ve internet ile ulaşabileceğiniz "Project Reference Files" (proje referans dosyası) bilgi ortamları her türlü kentsel gayrimenkul geliştirme süreçlerinin

Hippodamus'tan bu yana ne kadar geliştiğini göstermektedir.

Tasarım (kentsel tasarım dahil) -gayrimenkul geliştirme sürecinin bir parçası olarak- konsept aşamasından malzeme seçimine ve inşaat aşamasından işletme aşamasına kadar fizibilite çalışmalarıyla iteratif bir süreç içinde yapılmak durumundadır.

Eğer tasarım gayrimenkul geliştirme sürecinden kopuk olarak yapılırsa sonuç ne olur? Örnek İngiltere'deki sigorta şirketi Lloyds binası. Prof. Dr. Altan Öke anlatıyor: "....binayı dünyanın en meşhur mimarlarından biri yaptı. Bina bitip çalışmaya başladıktan sonra şirketin genel müdürü "Bu sonucu alacağımızı bilseydik, yaptırmazdık" dedi. Ben de gittim gördüm. Binada büyük boşluklar var. Ben mimar olduğum halde düşecekmişim hissi veriyor. Düşünün sigorta binasında korkuyorsunuz."

"Hepsini kendimiz yapacak kadar çok zamanımız yok. "Başkalarının yanlışlarından öğrenmeliyiz."

GROUCHO MARX

Yazının başında III. Milenium'a iki kalmıştı. Yazının sonuna geldiğimizde daha da az bir zaman kaldı. Henüz ne planlama alanında, ne de tasarım cephesinde değişen birşey yok. Bundan sonra, hiç olmazsa büyük ve önemli kamu projelerinden başlayarak mevcut gayrimenkul geliştirme sürecini Hippodamos'un yaptığı gibi, yeni bir tarzla ele alabilirsek. Ama, bu kez geleceğe uyumlu bir biçimde, geçen iki mileniumun birikimlerini de yansıtarak.

Evet, eğer geliştirilen tasarım, gayrimenkul geliştirme süreci ve yatırımcının amaçlarındaki bihaberse Vitruvius'un günümüzde de yankılanan yakarıları haklılık kazanmıyor mu?

Kaynaklar

- (1) Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap; Kitap X; Giriş Bölümü, Şevki Varlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990
- (2) Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap; Kitap X; Giriş Bölümü
- (3) ARISTO, Politika II, 5., Aşkıdıl Akarca, Şehir ve Savunması, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, sayfa 30.
- (4) Winning Shopping Center Designs No: 4, "Canal City Hakata" sayfa 12, "Entertainment Center at Irvine Spectrum" sayfa 18, Retail Reporting Corporation, New York, 1997.

Toplu Konut Projelerinde Kentsel Tasarım

Tasarım sürecinde imar planı ve imar kurallarının başlık olarak bile içermediği kentsel etkilere uygun mekansal gereksinmelerin standart ve normlarının belirlenecek "kentsel tasarıma" yansıtılması kaçınılmaz olmaktadır.

"Toplu Konut Projeleri" ile kent parçaları yaratılması her zaman "kentsel tasarım"ın önem verdiği bir alan olagelmış ve belki de kent planlarının uygulama ile birebir ilişkide olmalarını sağlayan en önemli "kentsel tasarım" konularından biri olmuştur.

Ülkemizde, uygulama ölçeği de göz önüne alındığında "Toplu Konut Projeleri"ni kamu, kooperatifler veya bazı özel sektör girişimlerinin gerçekleştirdiği söylenebilir. Kamuda "Toplu Konut Projeleri"nin hazırlanması, uygulanması veya çeşitli amaçlarla desteklenmesi Toplu Konut İdaresi'ne verilmiştir.

İdarenin gerek doğrudan, gerekse belediyelerle işbirliği içinde gerçekleştirdiği "Toplu Konut Projeleri" konutsuzları konut sahibi yapma yanında, onlara kaliteli bir kentsel çevre sunma çabasıdır da!

Bu bağlamda; konutlarla birlikte kaliteli çevre yaratmaya yönelik etkinlikler, program tanımlama, tasarım, uygulama kullanma süreçlerinin tümünü kapsar ve kaliteli kentsel çevre üretimi "kentsel tasarım"ı zorunlu kılar.

Program - Tanımlama

Toplu konutlarda yaşayacak sosyal grupların gereksinmelerini karşılayacak nitelik ve niteliksel kentsel çevre özellikleri tanımlanır,

bunu elde etmeye yönelik ana iş programı ve toplam maliyet hesabı çıkarılır. Hedeflenen kentsel çevre tanımlanırken tasarımcı ve yapıcıların yanında talep araştırmaları yoluyla kullanıcıların katılımı sağlanır.

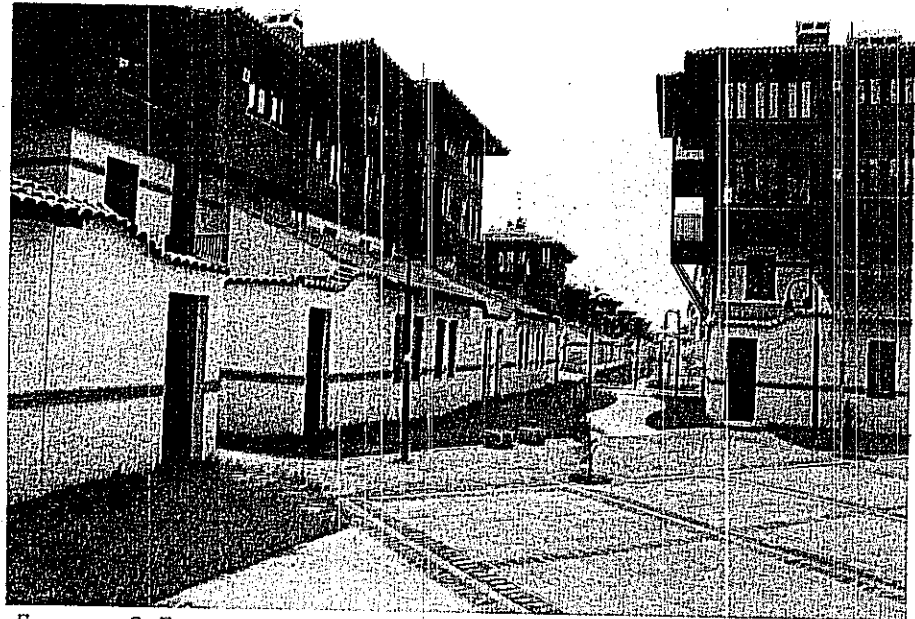
Katılım salt sonsuz istekler biçiminde değil, her bir isteğin kullanıcılara hangi bedele mal olacağını göstererek yapılmalıdır.

Tasarım

Kullanıcı, tasarımcı ve yapıcı katılımı ile tanımlanan "kentsel çevre" de yer alacak bireysel ve toplumsal etkinliklerin gerektirdiği mekan ve donanımları sağlayacak tasarım, belirlenen program çerçevesinde yapılır.

Tasarımcıdan "kentsel tasarım" elde etmeye yönelik olarak beklenenler ana başlıklarla;

- farklı gereksinimleri karşılayıcı, "toplu konut projesi"nin getirdiği tekdüzeliği kırıcı, çeşitlilik içeren plan ve proje seçeneklerinin geliştirilmesi,
- maliyeti düşürücü yapım tekniği ve malzemelerin kullanılması,
- tasarımın doğal verilere uygun olması (iklim, güneş hareket yönü, rüzgar yönü),
- iç ve dış mekan bütünlüğünün ve tasarım esnekliğinin sağlanması,
- çevre kormasının gözetilmesi,
- açık alan düzenlenmesinde minimum bakım gerektirecek kentsel donatım elemanlarının kullanılması,

Eryaman 3. Etap

- kadın, çocuk, yaşlı ve özürlülere uygun düzenlemelerin yapılmasıdır.

Tasarım sürecinde imar planı ve imar kurallarının başlık olarak bile içermediği kentsel etkinliklere uygun mekansal gereksinmelerin standart ve normlarının belirlenecek "kentsel tasarıma" yansıtılması kaçınılmaz olmaktadır. Konut yapı adalarında çocuk bahçesi, oyun alanı vb. kullanımların veya kentsel altmerkez alanlarının toplu konutta yaşayanların sosyal, kültürel etkinlikleri için çok amaçlı salonların tasarlanması, bu kapsamda ele alınan tasarım konularıdır.

"Toplu konut projeleri"nin tanıtım broşürlerinde, basında yer alan "kentsel çevre"ye ilişkin duyurular talebi arttırmakta, kullanıcıların konut seçiminde etkili olmaktadır.

Çoğunlukla alt ve orta gelir grubundan olan bu insanlar, konutların anahtarlarını aldıkları gün, çocuk bahçelerinin oyun alanlarının, parkların, yaya yollarının veya bu kentsel çevre düzenlemelerinin de bitmiş olmasını istemektedirler. Hatta, kendi konutlarının bulunduğu yapı adalarını diğer adalarla karşılaştırarak, peyzaj düzenlemesindeki eksik ağaç sayısının hesabını bile sormaktadırlar.

Yapım

Yapım aşamasında tamamlanmış ve tasarlanmış olan "kentsel çevre" göngörülen kalite, maliyet ve sürede "üretilir".

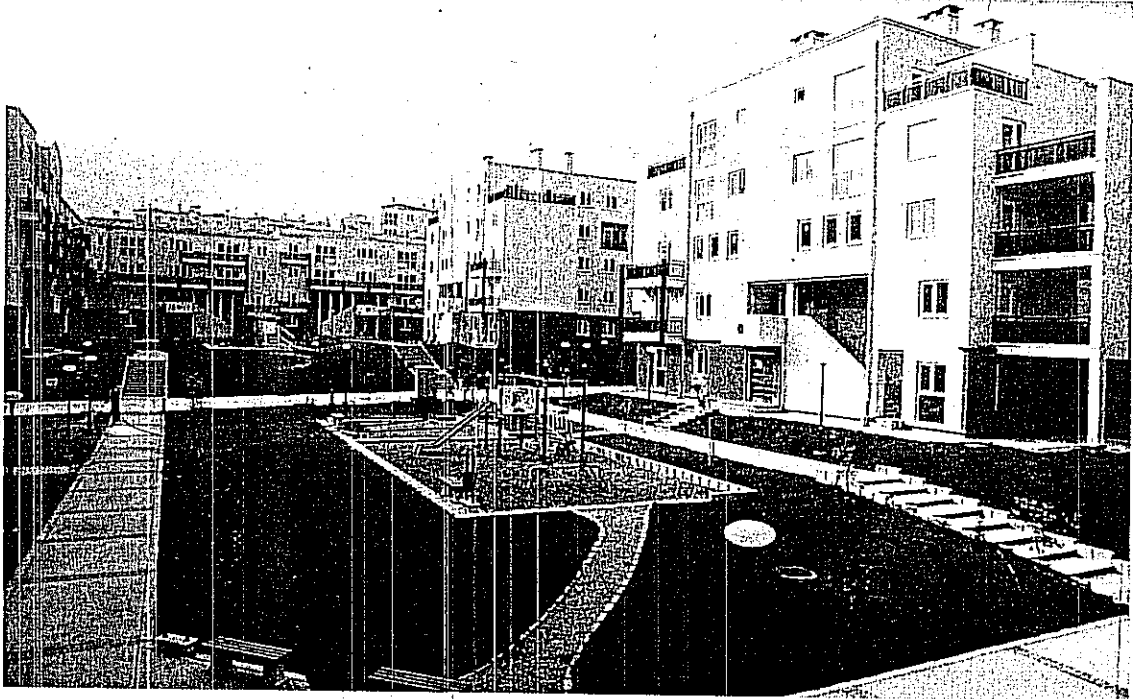
Bu aşamada İdare, deneyimli yapımcıların oluşturduğu davetli firmalar arasından, kendi mevzuatı çerçevesinde yaptığı ihaleye göre, en uygun firmayı belirler ve projeyi gerçekleştirir.

İşin süresinde, istenen kalitede ve maliyetle tamamlanması için:

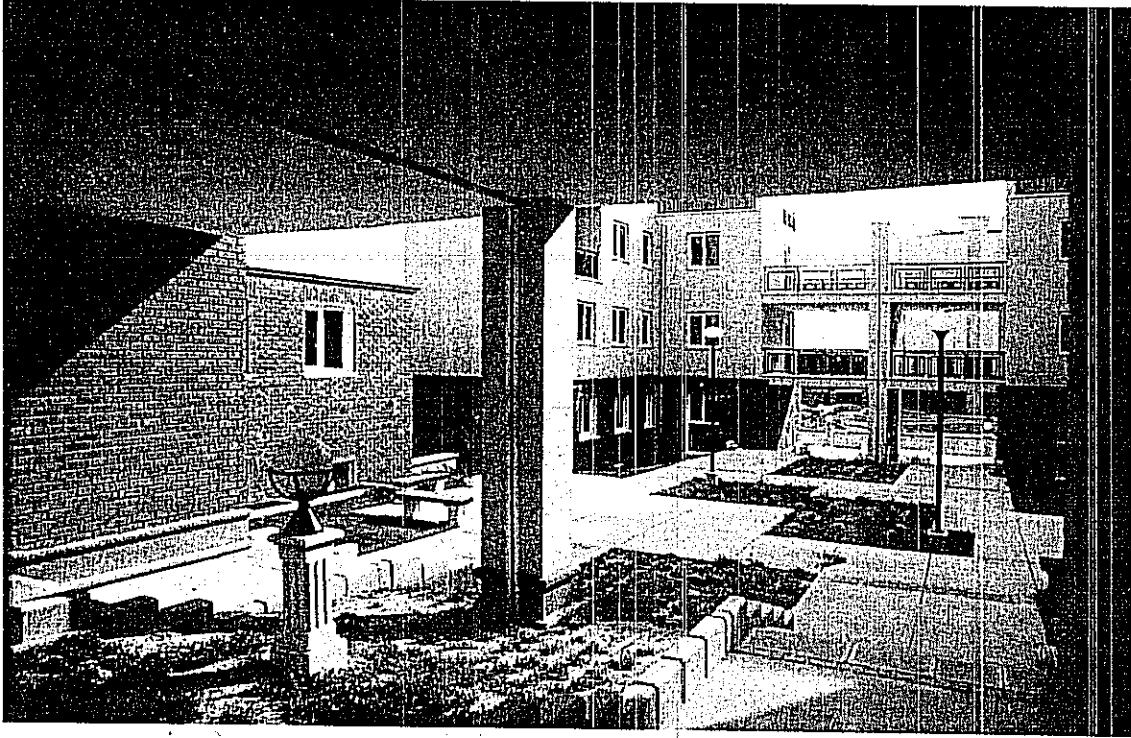
- sözleşmenin hedeflenen kentsel çevreyi iyi tanımlaması,
- yapılan üretimin etkin bir şekilde denetlenmesi esastır.

İdare, bu amaçla, sözleşmelerini kendisi niteliksel ve nicelikler ölçütler çerçevesinde hazırlamakta, gerek proje, gerekse yapım işlerinin denetimini de bağımsız müşavirlik firmaları eliyle yürütölmektedir.

Ayrıca tasarımcılara sürekli bir danışmanlık görevi verilerek tasarım ve uygulama arasındaki yabancılaşma önlenmekte, tasarımda ele edilen kalite korunmakta, yapımın tasarıma uygunluğu denetlenmektedir.

Eryaman 3. Etap

Kullanım

Üretilen "kentsel çevre"nin sürekli bakım ve korunmasının sağlanması kullanım aşamasının temel işlevidir.

Bu aşamada kullanıcıların ödeyecekleri kullanım maliyeti önem kazanmaktadır. Kullanım maliyetini azaltmaya yönelik önlemler, büyük ölçüde tasarım ve yapım aşamalarında alınmaktadır (TSE belgeli ve bakımı kolay kentsel donanım malzemesi kullanılması gibi).

Genellikle kent merkezlerinden uzak olan toplu konut alanlarında belediye hizmetlerinden yararlanma kısıtlı olmalıdır. Kentsel çevrenin bakımı her ölçüde önem kazanmaktadır (Blok, yapı adası, tüm konut alanı).

Bu amaca yönelik olarak müşavir firmanın hazırladığı el kitapları "kentsel çevre"nin tüm bakım ve korunması ile ilgili teknik bilgi ve şematik gösterimleri içermekte kullanımda yol gösterici olmaktadır.

"Kentsel tasarım"ın tek elden ve bütün olarak gerçekleştirilmesine olanak veren ada ve toplu konut alanı ölçeğindeki mülkiyet düzeni yeni bir yaşam biçimini belirlemektedir.

Kat Mülkiyet Yasası kapsamında geliştirilen ve tapu kayıtlarına geçirilen her "toplu konut projesi"ne özel "yönetim planı"ndaki kurallar çerçevesinde "kentsel çevre"nin bakımı ve korunması sağlanmaktadır. Bu paylaşımcı ve katılımcı yaşam biçimi insanların yakın evrelerinin korunması konusunda duyarlı sivil toplum örgütleri oluşturulmasıyla sonuçlanmaktadır.

Çevre koruma dernekleri kentsel çevrenin korunmasında etkin rol oynamaktadır (bir belediyenin kentsel tasarıma aykırı olarak koyduğu büfelerin kaldırılması, yaya yollarının araç trafiğine açılmasının önlenmesi gibi).

Toplu Konut İdaresi yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan yaklaşım çerçevesinde bugüne değin farklı kentlerde toplam 35.000 konutluk çeşitli toplu konut projelerini gerçekleştirmiştir. Her biri bir kent parçası olarak ele alınan bu projelerde kullanıcı, tasarımcı ve yapımının katılımcı rolde olması sağlanmış, proje bütününde iyi düşünülmüş, bir "kentsel tasarım"dan hareketle yaratılan kentsel çevrenin işlevsel, esnek, estetik, güvenli ve verimli olmasına çalışılmıştır.

"İmar planı tasarımdan önce gelen ve onu bağlayan veya kısıtlayan bir plandan çok, tasarımdan sonra gelen ve tasarıma sadece hukuksal bir nitelik kazandıran bir plan türüdür".

Selçuk Yener'in S.Y ile yaptığı bir söyleşi

Selçuk Yener: Birkaç gündür ülkenin belli başlı kentlerini geziyoruz. Son geldiğimizden bu yana özellikle kent merkezlerinde gözle görülür değişiklikler var. Sokaklar, meydanlar yeni çehreler, yeni kimlikler kazanmış. Neler oluyor allahaşkına?

S.Y.: Konuyu "100 yıllık" tarihi bir perspektif içinde ele alıp söyleşiyi sıkıcı bir hale getirmeye niyetim yok. Daha yakın bir tarihe dönelim. Hollanda'da "Yerleşim, Mekansal Planlama ve Çevre Bakanlığı" diye bir bakanlık var. Bu bakanlık zaman zaman raporlar yayınlarak ülkenin gelecek yıllarda mekansal planlama açısından nasıl bir yol izleyeceğini belirler. Bu raporların sonuncusu 1989'da "Mekansal Düzenleme ile ilgili 4. rapor" adı altında yayınlandı. Söz konusu raporda üzerinde durulan en önemli konulardan biri de kentlerdeki açık alanların pek iç açıcı olmayan "perişan" halleriydi. Rapor, bu alanların kalitesinin, kentlinin yaşam kalitesini önemli ölçülerde belirlediğini, o nedenle belediyelerin söz konusu alanlara yeniden eğilmeleri gerektiğini vurguluyordu. Konuya biraz daha açıklık getirmek için belli şunları da ilave etmek gerekir:

II. Dünya Savaşı sonrası yıllardan başlamak üzere 80'li yılların ikinci yarısına kadar Hollanda'da kent planlama aktivitelerinin ana konusu kent dışındaki yeni konut alanlarının planlanmasıydı. 1950'li ve 60'lı yıllarda bu olay yüksek yoğunluklu, yüksek katlı konut alanları biçiminde gerçekleşti. 1970 ve 80'li yıllarda ise bu alanlar ilkinde tepki olarak düşük yoğunluklu, az katlı konut alanları olarak planlandı. Ancak her ikisinin de ortak yanı kentlerin oldukça uzaklarında gerçekleştirilmeleriydi. İşte bu noktada devlet müdahale ederek dikkati tekrar, o tarihe kadar ihmal edilmiş olan kentin kendisine çekti.

Dolayısıyla 1989 raporu ile devlet, plancılara kenti adeta yeniden keşfetme yolunu açtı.

Selçuk Yener: Anlaşılan devlet hala planlama işlerine burnunu sokuyor. "Babalık" yapıyor diyelim.

S.Y.: Mekansal planlama konusunda devletin önemli bir konumu var hala. Ancak dayak atan bir babadan çok yol gösteren babacan bir babadır diyelim. Plancılar devletin arada bir yayınladığı raporlara bakıp "kible" lerini tayin ederler; nereye koşacaklarını bilirler. Söz konusu Y.M.P.C Bakanlığı ayrıca kesenin ağzını da açmıştır. Bu bakanlığın bütçesi Savunma Bakanlığının bütçesine neredeyse eşittir. İçişleri Bakanlığı bütçesinin de iki katıdır.

Selçuk Yener: Konuyu dağıtmayalım istersen. Kentsel tasarımın mekansal planlama sistemi içindeki yeri ne? Bu işleri kimler yapar? Biraz bunlara değinelim!

S.Y.: İlginç gelecek ama, Hollanda mekansal planlama pratiğinde "kentsel tasarım" diye adlandırılmış bir planlama türü yok. Böyle bir tanımlama gerekliliği ortaya çıkmamış. Bunu daha iyi açıklamak için ilk önce mekansal planlama eylemi içinde yer alan mesleklerin rol dağılımına bir bakalım. Bu arenanın başlıca aktörleri "planologlar", kent plancıları, peyzaj mimarları ve mimarlardır. Planologlar bizdeki bölge plancılarının eğitimine benzer bir eğitim alırlar. Belediyelerde ve özellikle de bölge teşkilatlarında görev yaparlar. Strüktür planlarının yapılmasında belli başlırolü oynarlar. Ancak pratikte kentin tümünün planının yapılması gibi bir anlayış neredeyse artık ortadan kalkmıştır. Planologlar daha çok sektörel bazda araştırmalar yapıp ilerisi için kestirimlerde bulunuyorlar. Planologun rolü bu biçimde belirlenince kent plancısının yapacağı iş aşağı yukarı tanımlanıyor: Ya kentin sorunlu bir parçasını ele alıp yeniden tasarlıyor, ya da kentin hemen bitişiğinde, yeni konut alanları planlıyor. Bu da pratikte özellikle 1990'lı yıllardan beri adı konmasa da bir kentsel tasarım inceliğine bürünüyor.

Selçuk Yener: İncelikten kasıt ne?

S.Y.: Reyner Banham "Megastucture" adlı

kitabında kentsel tasarımı "mimarlık ile planlama disiplinleri arasında, yarım mil karelik bir alanda yer alan kentsel durumlarla ilgilenen bir disiplin" olarak tanımlar. Çok genel, ama öz olarak doğru bir tanımlama. Kent insanı işte bu yarım mil karelik alanlarda birbirleri ile buluşur, bakar, bakılır, aşık olur, kaldırma takılıp kafasını kırar, güzel veya fena kokular alır, bazen otolara toslar, korkar veya huzur duyar, bağırır, protesto eder, koşar, laf atar, yeni uyarılar alır ve öğrenir. Bu ölçek ve bu mikro alanlar kent insanının yaşamında çok önemli roller oynarlar; kentlinin yaşam kalitesinin düzeyini belirlerler. Zaten ortalama bir kentli de kendine ait olan bu alanlarla ilgili olarak açıkça kalite talep ediyor. Onun gözünde planlama denen disiplinin başarısı, neredeyse bu küçük kent parçacıklarının tasarımının başarısı ile eş anlamlı olmaya başladı.

Bu bağlamda Hollanda'da son 10 yıldır kent plancıları biraz mimarlaştılar ve kentsel peyzajı öğrendiler. Bu süreç içinde yüzlerce proje üretildi ve uygulandı. Bu projeler sadece belirli meslek guruplarının çıkardığı yayınlarda tartışılmıyor. Herhangi bir günlük gazetede hemen hergün tasarımlar ve uygulamalar ile ilgili yazılar çıkar, yorumlar yapılır.

Bu projeler -genelde bakıldığında- ne kadar başarılıdır diye sorulabilir. Açık yanıtlar vermek zor. Ancak, çok "çirkin" projelerin ortaya çıkma olasılığı düşük denilebilir. Böyle olmasının başlıca nedeni meslek guruplarının kendi öz denetimi ve kamuoyu denetimi olarak sıralanabilir. Bunun yanında Hollanda'da gerek mimari ölçekte gerekse kentsel ölçekte olsun her projeyi denetleyen tüm ülke çapında örgütlenmiş "Estetik Denetim Federasyonu" diye adlandırabileceğimiz bir kurum var. Bu kurum "tasarım özgürlüğünü önüyor" diye zaman zaman eleştiriler almakla beraber en azından belirli bir kalitenin altındaki projelerin hayata geçirilmesine engel oluşturuyor.

Kısaca demek istediğim, adı konmayan bu kentsel tasarım hareketi ülkede, mekansal planlama eylemleri yelpazesinde bir inceleme, bir derinleşme hareketidir.

Selçuk Yener: Peki, bu ülkede imar planı diye bir planlama türü yok mu ?

S.Y.: Elbette var. Ancak imar planı denen planlama türü, Hollanda planlama pratiği bağlamında giderek marjinalleştirilmiştir. Bir örnekle açıklayalım: Diyelim ki kent merkezine yakın eski bir fabrika alanının yıkılarak, yerine konut-işyeri karışımı yeni bir kullanım geliştirilmesine karar verildi. Bu noktadan sonra kent plancıları işe soyunurlar. Cevabı aranacak temel sorular: "Nasıl bir program?" "Nasıl bir yaşam çevresi ve mekansal kalite?" ve bunların hepsinin üzerinde "Nasıl bir senaryo?"dur.

Yaptığınız her türlü çalışmayı, etüdü en üst düzeyde çerçeveleyen inandırıcı bir masalınız olacak. Açıkçası bir komplo kurmanız gerekiyor. Aksi takdirde yaptığınız tasarım anlamsız çizgiler ve simgeler yığınına dönüşebiliyor.

Bu çerçevede "tasarım çıkış noktaları" denen kitapçık hazırlanır. Bu kitapçıkta iki boyutlu analitik etüdler yanında ağırlıklı perspektif, fotoğraf ve kolaj gibi üç boyutlu çalışmalara yer verilir. Belediyenin çeşitli organları ve meclis bu kitaba bakarak senaryoyu ve yaratılmak istenen yaşam çevresini anlamaya çalışır. Sonunda onaylar veya onaylamaz. Daha sonra benzeri süreçlerle detaylı tasarım hazırlanarak, meclisten geçirilir. Herşey açıklığa kavuşunca, genellikle kısa bir zaman içinde, imar planı yapılır. İmar hukukçusu da bunun raporunu ve yönetmeliğini yazar ve plan meclis tarafından onaylanır. Diğer bir deyişle imar planı, tasarımdan önce gelen ve onu bağlayan veya kısıtlayan bir plandan çok, tasarımdan sonra gelen ve tasarıma sadece hukuksal bir nitelik kazandıran bir plan türüdür. Aslında planlama süreci bu anlatıklarımızdan çok daha karmaşık, ama imar planının rolü kaba hatları ile böyle.

Selçuk Yener: Anlaşılan "kentsel tasarım", adı öyle konmasa da, bu ülkedeki planlama pratiğinin neredeyse göbeğinde yer alıyor. Peki, kentsel tasarım eğitimi veren okullar var mı? Ayrıca peyzaj mimarlarının yeri nerede?

S.Y.: Planlama ve mimariden tamamen bağımsız bir kentsel tasarım eğitimi yok. Sadece iki okulda planı ve mimarlar eğitimlerinin son iki senesinde bu konuda ihtisaslaşabiliyorlar. Esas olarak da uygulamanın içinde pişiyorlar. Hollanda'da ortalama bir kent plancısı sokaktaki malzemeyi,

mobilyayı iyi tanır ve binayı da "iyi okur". Bunun yanında, peyzaj mimarlığı veren okulların bazılarında "kentsel peyzaj" veya "kentsel açık alanların tasarımı" konularında uzmanlaşma olanağını buluyorsunuz. Son yıllarda Hollanda'da peyzaj mimarlarının önemli çıkışları var. İlginç birçok meydan, sokak düzenlemelerinin altında peyzaj mimarlarının imzasını görmek olası.

Selçuk Yener: Peki bu mesleki sürtüşmelere yol açmıyor mu?

S.Y.: Hayır açmıyor. Çünkü pasta büyük ve uygulama olanakları çok. Durum böyle olunca, bu işi kim iyi yapıyorsa, kim daha yenilikçi fikirlerle ortaya atılabiliyorsa o sıvırılıyor.

Selçuk Yener: Biraz da kentsel tasarıma konu olan fonksiyonlar ve temalar üzerinde duralım. Anladığım kadarıyla gündeme gelen konular ağırlıklı kentteki açık kamusal alanlar....

S.Y.: Hem evet, hem hayır. En başta kamusal açık alan kavramı önemli değişikliklere uğradı. Onun yerini yavaş yavaş "kollektif mekanlar" kavramı almaya başladı. Cafeler, büyük çarşılar, mega-sinema merkezleri, tiyatro ve kültür merkezleri, metro istasyonları, birçok fonksiyonları bir arada bulunduran hava alanları ve stadyumlar gibi yarı-özel alanlar da kentlinin yaşamında önemli roller oynamaya başladı. Kentliler artık sadece açık alanlarda değil, belirttiğim diğer alanlarda da buluşuyorlar; kentsel rekreasyon ihtiyaçlarını karşılıyorlar. Hollanda'nın iklimi (kültürel iklimi de dahil) göz önüne alındığında bu tip kapalı buluşma alanlarının önemi daha da artıyor. Ayrıca 6-7 yıldır geliştirilen "elektronik kamusalılık" diyebileceğimiz yeni bir söylem var. Kentlinin yaşamında fiziksel açık alanların artık önemini yitirdiğini, bunun yerine kentliye "her zaman" ve "her yerde" olma fırsatı tanıyan "dijital kamusalılık" olanağı doğduğu gibi bir tez var. İnsanlar önümüzdeki asırda sanal mekanlarda mı gezinecekler, yoksa binlerce yıldır kullanageldiği, dokunabildiği, kokusunu aldığı fiziksel mekanları mı yeğleyecekler? Bir yandan bu tartışma devam ederken, diğer yandan meydanlar, sokaklar, parklar yine de kentsel tasarımın ana konuları olmaya devam ediyor. Daha önce söylediğim gibi Y.M.P.C Bakanlığı'nın 1989'da kattığı ivmenin yanı

sıra Barcelona ve Paris örneklerinin de Hollanda kentsel tasarım pratiğine önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Temalara gelince: Temalar ve senaryolar tasarımı yönlendirmede, düşüncenin ete, kemiğe bürünmesinde ve ortaya çıkan ürünün kullanıcı kentliler tarafından benimsenmesinde önemli roller oynuyorlar. Bunlar basit, çok kolay anlaşılabilir temalardan, epeyce karmaşık düşüncelere kadar, çok geniş bir yelpaze içinde yer alabiliyorlar.

Bazı projelerde mevcut bir kanal, ağaç gurubu, tarihi bir bina gibi önemli bir yerel fiziksel veri odak noktası veya "imge taşıyıcısı" olarak ele alınıp tasarım bunun üzerine kuruluyor. Diğer yandan mecazi simgeler kullanma eğilimleri de giderek artıyor. Örneğin bir konut alanı ve burada yer alan açık alanların düzenlenmesinde "maske", "gizli bölge" gibi simgeler kullanılarak -biraz da Uzak Doğu'nun mistik felsefelerinden etkilenilerek- alışılmışın dışında tasarımlar üretilebiliyor. "Düzenlemelerde birlik" de, gündeme gelen temalar arasında. Burada örneğin, bir kent merkezindeki sokakların yeniden ele alınması söz konusu olduğunda, kullanılacak döşeme malzemesi, kentsel mobilya ve dükkanların kullanacağı reklam panolarına kadar bir birlik ve süreklilik aranıyor.

"Düzenlemelerde farklılaşma" ise bundan öncekinin tam karşıtı bir yaklaşım. Bu tip projelerde ele alınan mekanın parçalarına, örneğin çeşitli sokaklara veya meydanlara çok ayrı anlamlar (bazen de fonksiyonlar) yüklenerek farklı düzenlemelere gidiliyor. Kent yaşamında bütünlük aramanın artık anlamsız bir çaba olduğu, kentin, farklı istekleri ve özlemleri olan çeşitli guruplardan ve alt-kültürlerden oluştuğu, o nedenle mekansal düzenlemelerde bu isteklerin göz önünde tutulması gereği vurgulanıyor bu tip tasarımlarda.

Aynı yaklaşımın uzantısı olarak farklı kültürlerle ait ikonografik öğeler, mekan düzenlemelerine tema olabiliyor. Örneğin bir meydan İran halısı biçiminde döşenebiliyor.

"Zaman ve mekanda süreklilik" sloganı ile yola çıkılan yaklaşımlar da, plancılar tarafından sık kullanılan bir ele alış biçimi... Burada kentin veya kent parçasının -tarihsel, kültürel ve morfolojik

yapısının- analizleri yapılarak çeşitli mekansal tipolojiler üretiliyor. Daha sonra bu tipolojiler ileriye projekte edilerek tasarıma gidiliyor.

Üzerinde durmadan geçemeyeceğim bir yaklaşım türü daha var: Son yıllarda kent politikacıları ve meslek çevreleri arasında oldukça sık dile getirilen "kent pazarlaması", "kent mekanlarının baştan çıkarıcılığı" gibi terimlerle dile getirilen "erotik" söylem. Arkasında aslında önemli nedenler yatıyor. Özellikle Avrupa Birliği'nin tamamlanma süreci ile beraber ivme kazanan bir "kentler savaşı" var. Avrupa'nın bu coğrafyasında ülkeler birbirleri ile ekonomik anlamda açık ve direkt rekabette bulunamıyorlar. Bu rekabet ancak "Euro-Region" denilen bölgeler içinde yer alan kentler kanalıyla oluyor. Hollanda çok küçük bir ülke. İlkenin hemen her kenti bu rekabet içinde yer alıyor ve ekonomik savaşın piyonları durumundalar. O nedenle merkezi devlet yerel yönetimlere büyük parasal kaynaklar aktarıyor. Bunun yanında her belediye (biraz da nüfusun istenilen hızda artmaması nedeniyle) kentte çalışan nüfusu kendi sınırları içinde ikamet ettirmeye özendiriyor. Ayrıca firmalar bir kente yatırım yapacakları zaman artık sadece altyapı, ulaşım gibi klasik ölçütleri kullanmıyor. "Bu kent çalışanlarıma nasıl bir yaşam çevresi sunuyor? Çalışanlarımı bu kente getirebilir miyim?" soruları önem kazanmaya başlıyor. Kısacası ister kentin mevcut sakinleri olsun, ister potansiyel sahipleri olsun, herkes "kalite" talep ediyor. Durum böyle olunca yerel yönetimler kendi kentlerini sürekli "görücüye çıkarmak" zorundalar. Rekabetin dozu yüksek olunca da "baştan çıkarıcılık" faktörü önem kazanmaya başlıyor.

Selçuk Yener: Bu bir "ekonomik" söylem aslında. Bunun kentsel tasarımla ilişkisini biraz daha açsak...

S.Y.: Öz olarak şöyle: Aslında planlı bir kent parçasının tasarımında üç farklı strateji izler.

Birinci stratejide kent mekanı bir karı (veya koca) olarak ele alınır. Güven vermesi gereken bir eştir o. Önemli olan zaman ve mekanda sürekliliktir. Yenilenme mevcuda ayak uydurmalıdır. Bu tip mekanlar kendinden fazla söz ettirmezler, pek "çarpcı" şeyler değildir. Günlük bakımları ve

yönetimi çarpıcılıklarından daha önemlidir. Yani insanı baştan çıkarmazlar, ama derli toplu bir ev hanımı gibidirler.

İkinci stratejide mekan bir "sevgili" olarak ele alınır. Diğer mekanlardan farklı olma durumu en önemli koşuldur. Bu mekanların tasarımı çok özen ister. Kullanılacak malzeme, kentsel mobilya ve mimari kalite diğerlerinden farklıdır. Kolayca taklit edilemezler. Aslında her kent böyle bir (veya birkaç) mekana sahip olmak ister. Bu tip mekanlar bazen bir kentin sembolü haline gelirler. Baştan çıkarılır ama "satın alınamazlar". Ancak kullanılan malzemelerin ve kentsel mobilyaların özellikleri nedeniyle bu tip mekanların bakımı ve yönetimi bazen beklenmedik güçlükler ortaya çıkarabilir; tasarımcıyı ve belediyeyi sıkıntıya sokabilir.

Üçüncü ve son yaklaşımda kentsel mekan bir "callgirl" veya "jigolo"dur. Burada mekan baştan çıkarmaktan öte "kendini sunar". Diğer mekanlarla yarışma en üst düzeydedir. Çok çarpıcı malzemeler kullanılır, ama genellikle "rüküş" türler. Bazıları buna mekanın "Disneyland"laşması der. Uluslararası rekabete açık olan kentlerde daha sık ortaya çıkarlar. Buna rağmen bazen inanılmaz bir performans göstererek bir kentin en çok ziyaret edilen mekanları haline dönüşebilirler. Bakım ve işletmeleri hakkında çok farklı şeyler söylenmekle beraber ziyaretçileri bol olduğu sürece pek sorun yoktur.

Selçuk Yener: Peki, söyleşiyi bitirmeden önce son bir soru. Sen, bildiğim kadarıyla Türkiye'deki tasarım çalışmalarını ve uygulamalarını göz ucu ile de olsa izlersin. Sözüünü ettiğin "erotik üçleme" çerçevesinde ülkemizdeki uygulamaları kısaca nasıl değerlendirirsin?

S.Y.: Ülkemizdeki uygulamalar sadece bu üçlüye bakıp açıklanamaz. Çok daha zengin bir "erotik yelpaze" kullanmak gerektiği kanısındayım. Bazı belediyelerimizin kendi mülkiyetlerindeki sokaklara, meydanlara neler yaptığını bakarsak insanın aklına hemen kaba işgal, inest ve....

Selçuk Yener: Söyleşiyi burada kesiyorum. Verdiğin bilgiler için teşekkürler.

S.Y.: Rica ederim.

Groningen Hollanda'nın en kuzeyinde yer alan bir öğrenci ve sanat kenti. İstasyonda, trenden inip kent merkezine yürümek isterseniz, kanal içinde bir adada inşa edilmiş, ilginç mimarisiyle dikkati çeken Sanat Müzesinin içinden geçmek zorundasınız. Bu güzergah, insanlara zorla "kültür" buluşturmakla övünen kent yöneticilerinin eseridir. Kültür ve sanat sadece binaların içine tıkılıp kalmamıştır Groningen'de. Açık alanların sanat için kullanımına yönelik birçok proje geliştirildiğinden, kentin tüm mekanları sanki bir "podyum"dur

İlk önemli proje, 1990 yılında uygulanan "Kent imgeleri" projesidir. Proje çerçevesinde, kentin ana girişlerine "mimari heykelcikler" dikildi. Daha sonra "What a wonderful world!" isimli başka bir projeye kentin açık alanlarına geçici devasa heykeller yerleştirildi.

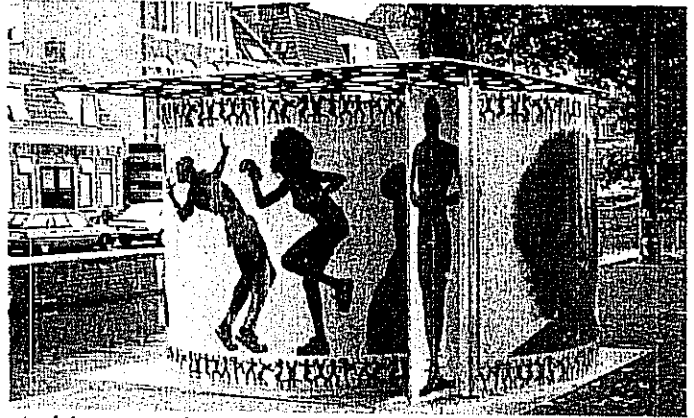
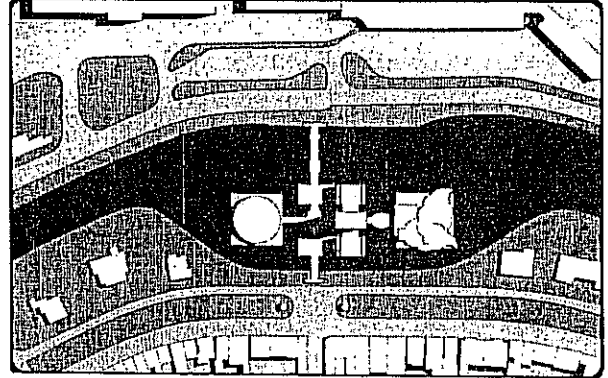
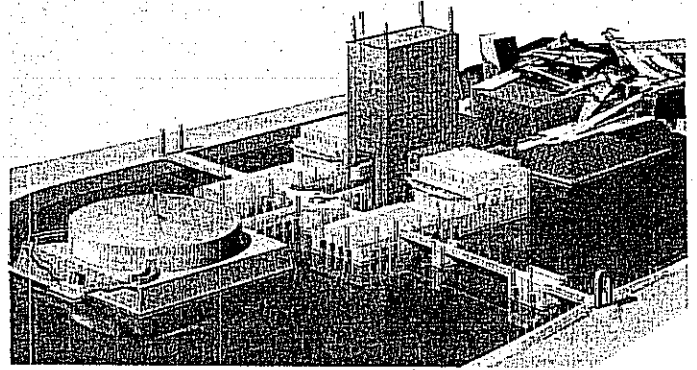
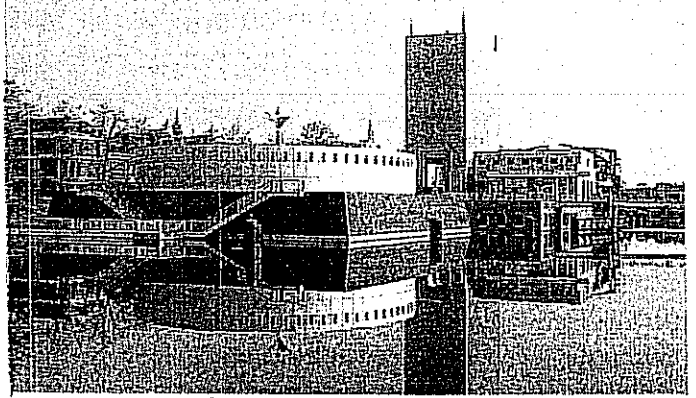
İki yıl kadar kadar önce de "A star is born" (bir yıldız doğdu) sloganıyla anılan kültür ve sanat festivali vesilesi ile, kent merkezindeki açık alanlar yine gündeme geldi. Uluslararası ün yapmış mimar ve sanatçılar çağırılarak bunların herbirine bir açık alan gösterildi: "İşte size kentlilerin buluşma, oturma ve 'kendi oyunlarını oynama' mekanları; buralara öyle şeyler tasarlayın ki, belirli zamanlarda programlı sanatsal aktiviteler için de kullanılabilirler" denildi.

Ünlü mimarlardan De Sola Morales, kent merkezini çevreleyen kanalın üzerine doğru uzanan -kendinden beklenen sadelikte-çelikten bir podyum oturttu. Bunun hemen arkasına da uzun bir ahşap bank yerleştirip, "burası kentin balkonudur" dedi.

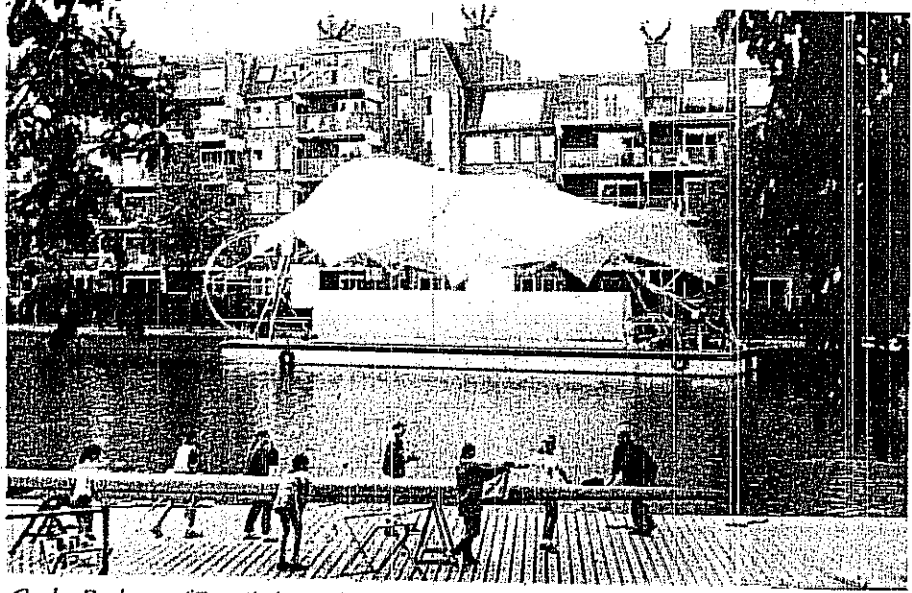
İkinci sanatçı Fumihiko Maki kanal üzerinde yüzebilen, çelik konstruksiyon arasına gerilmiş spiral -isteğe göre kanal üzerinde yer değiştirebilecek- bir çadır tasarladı.

Ünlü Hollandalı mimar Rem Koolhaas ise, sanatçı Erwin Olaf ile beraber kendisine verilen alanın ortasına "sekslerin savaşı" ismini verdiği ilginç bir "umumi tuvalet" yerleştirdi. "Kent merkezinde dolaşıp duran bir kentli için en önemli ritüellerden birisi de tuvalet ihtiyacını gidermektir" diyen ve biraz da ters kişiliği ile tanınan ünlü mimar ilave etti: "Bu alanda ille de oyun oynanacaksa, benim tuvaletim oyun için güzel bir dekor olur".

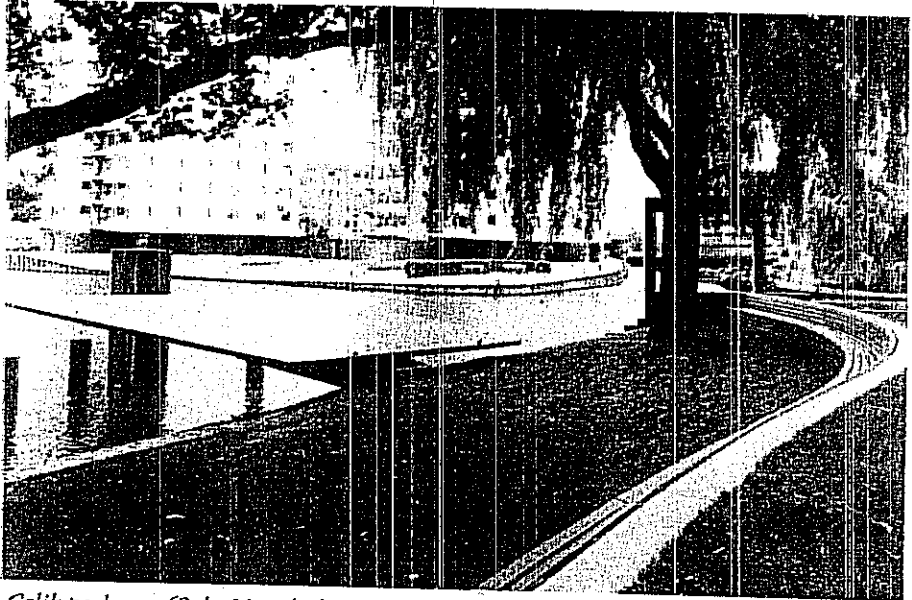
Köprü Müze (Mendini)

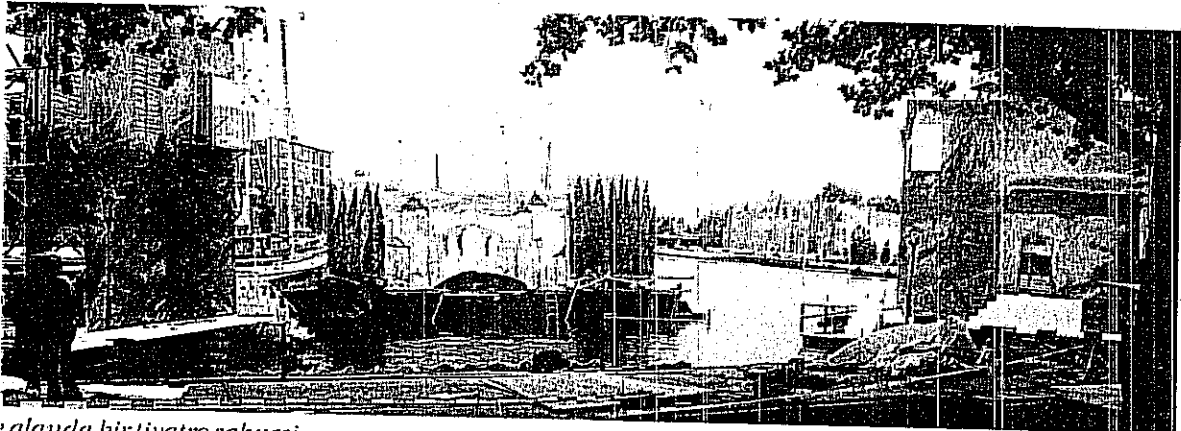
Açık hava tuvaleti (R. Koolhaas)

Çadır Podyum (Fomibiko Meki)

Çelik podyum (Sola Morales)

Açık alanda bir tiyatro sahnesi

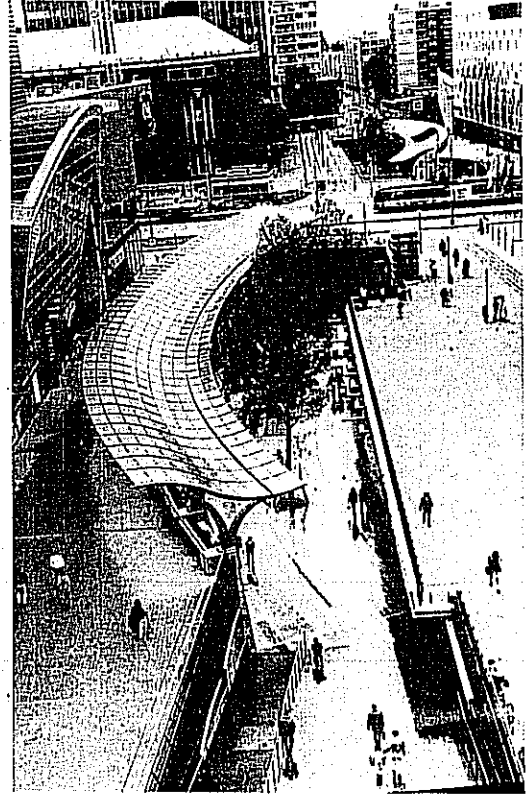
Ankara'nın Atatürk Bulvarı neyse, Rotterdam'ın Coolsingel'i de odur. Birçok önemli büyük mağaza, işmerkezi bu caddenin iki yanına dizi dizi sıralanmışlardır. Senelerden beri kent sakinleri yolun bir tarafından öbür tarafına zebra'lardan geçerlerdi. Geçişin ne gibi sorunlara yol açtığını anlatmaya gerek yok. Rotterdam'lılar üstgeçitlerin kentsel peyzajda görsel kirlenmeye yol açtığını savunduklarından, birkaç üstgeçit yapıp sorunu çözmeye yanaşmadılar.

Sonunda, olumsuzluklardan etkilenen, caddenin önemli mağazalarının öncülüğünde bir konsorsiyum kurulur ve belediye ile işbirliği yapılarak çözüm arayışına girilir. İşyerlerinin en yoğun bulunduğu kesim olan Borsa Meydanı'nda, hem -metro istasyonuna da bağlantılı- altgeçit fonksiyonunu görecek, hem de alışveriş yapılabilecek bir gömük çarşının yaptırılmasına karar verilir. Pi de Bruijn isimli bir mimarca tasarlanan proje 1996 da hizmete girer.

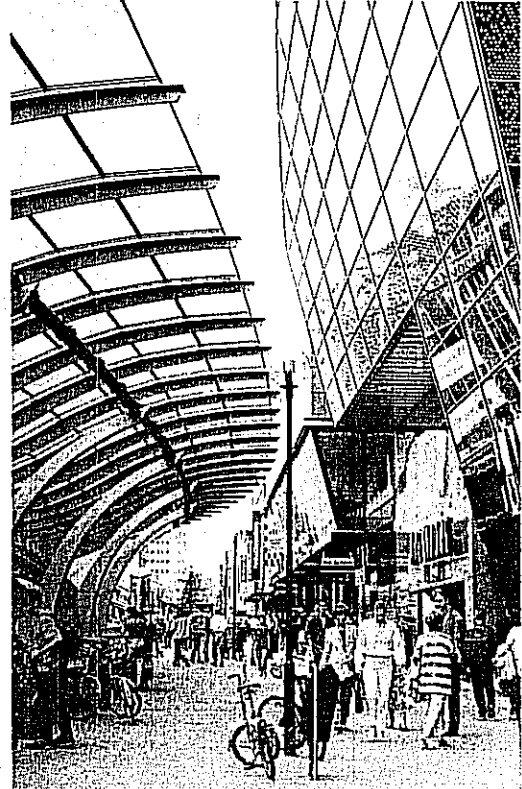
Mimar, Coolsingel'in iki tarafına 80'er metre uzunluğunda, -toplam kullanım alanı 10.000 m² olan- sundurmalı bir çarşı tasarlamıştır. Sundurma, hem alttaki, hem de üstteki dükkanların üzerine yekpare olarak ve biraz da eğik oturtulmuştur. Böylece alt ve üst çarşı arasındaki derinlik farkı biraz yumuşatılmıştır. Altçarşının bir noktasında 'yerden yere atış yapan' bir su oyunu çocukların eğlencesidir.

Çarşının formu, modern mimarinin kalesi sayılan Rotterdam'da biraz yadırganmıştır. Mimar, sundurmanın biçimini, sansevieria (paşa kılıcı) bitkisinden etkilenecek çıkardığını söylemesine karşın, özellikle akademisyen çevreler, bu 'paşa kılıcını' pek sevediler.

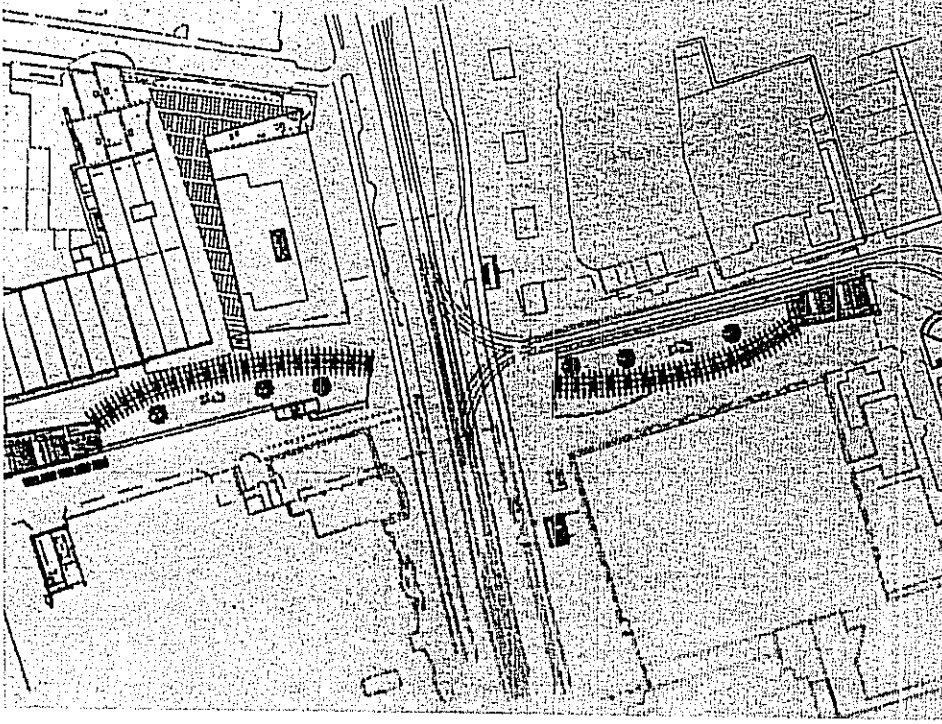
Son yıllarda sayıları hızla çoğalmaya başlayan bu tip 'çizgi dışı' projelere bakıp 'Rotterdam adieu!' diyenler var. Yoksa Rotterdam öncülük ettiği modern gelenekten kopuyor mu?

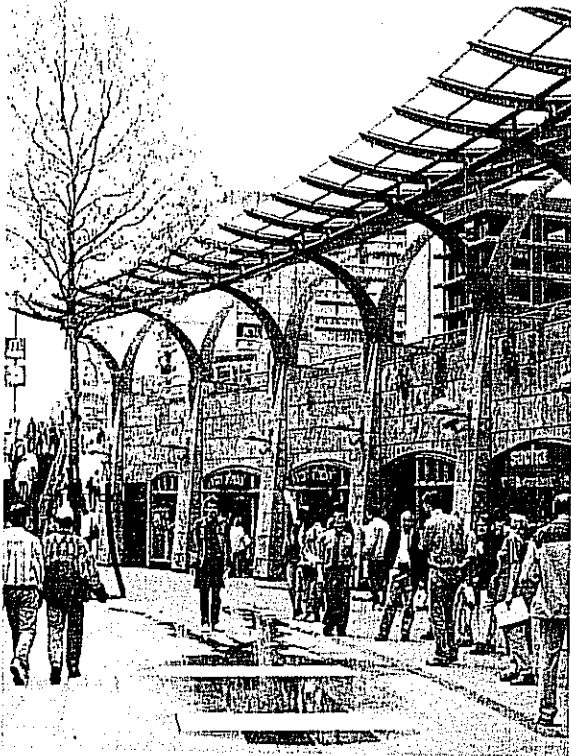
Üsten görünüş

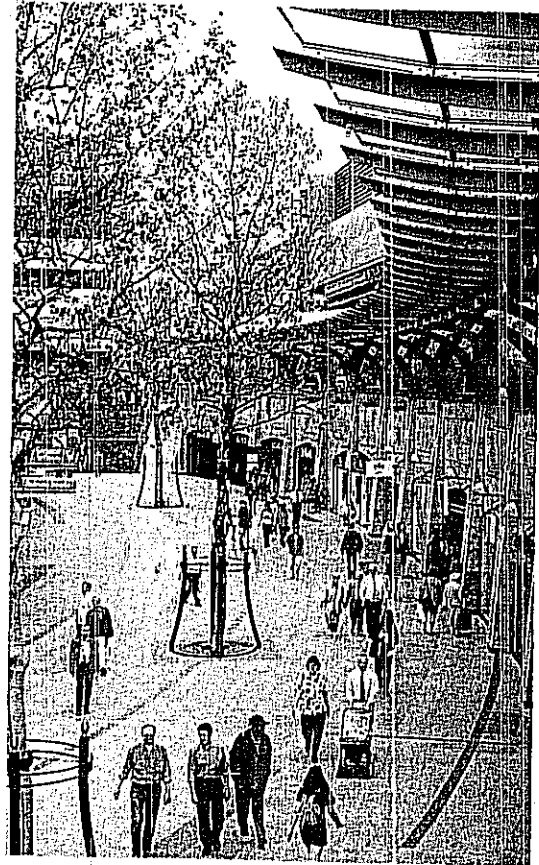
Üst çarşı

Proje

Su oyunu

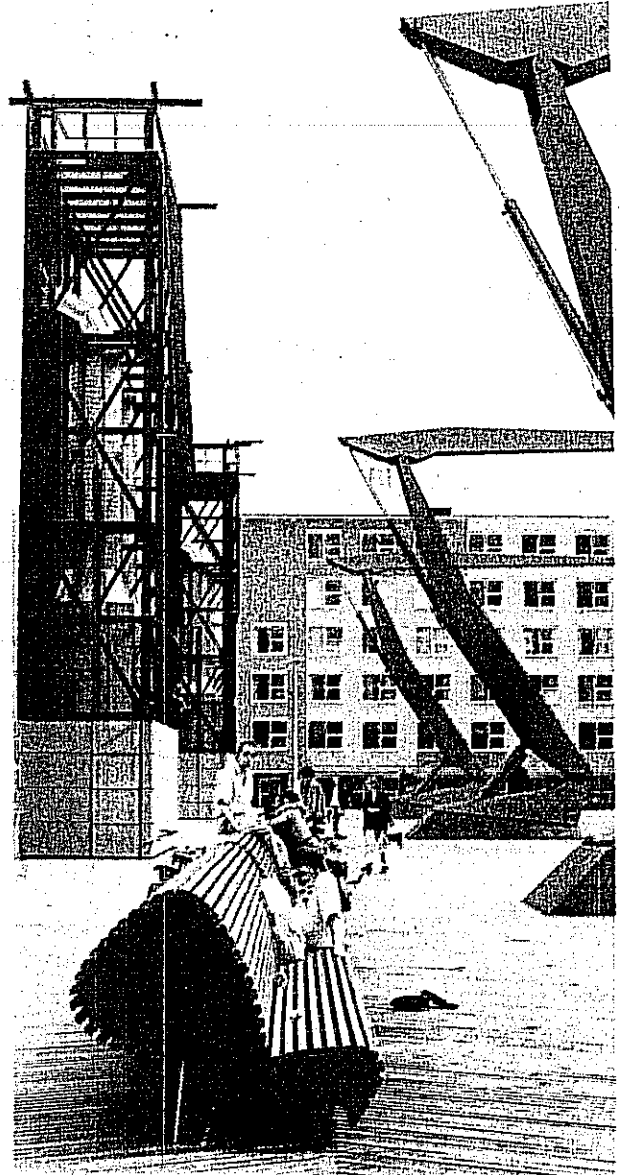
Alt çarşı

"Boşluklar" Hollanda kent planlama pratiğinde önemli bir tasarımı ögesi. Zaten bu ülkenin insanları nedense boşlukları çok sever. Rotterdamlılar hariç. Kent merkezi II. Dünya Savaşı sırasında bombardıman sonucu yerle bir edilince, kent planlamasının temel amacı, bu koca deliği doldurma ve biçim verme eylemine dönüştü. Kent merkezi sonunda gökdelenlerle doldu. Ancak bu gökdelenlerin hemen bitişiğindeki tiyatronun önündeki boşluğa 90'lı yıllara kadar ne yapacaklarını pek bilemediler. Birçok proje üretildi; ama çeşitli nedenlerle uygulanamadı. Bir ara buraya "hiç olmazsa bir işe yarasın" deyip bir yeraltı garajı inşa ettiler. Daha sonra bu garajın tavanı yer yer çökme tehlikesi atlattı. Sonunda belediye projeyi Adriaan Geuze isimli bir peyzaj mimarına verdi. Tasarım safhasında programda değişiklik yapılarak, meydanın 24 saat yaşamasını sağlayabilmek amacı ile içinde birçok sinema salonunun bulunduğu mega-sinema kompleksi ilavesi yapıldı ve proje yeni bir boyut kazandı.

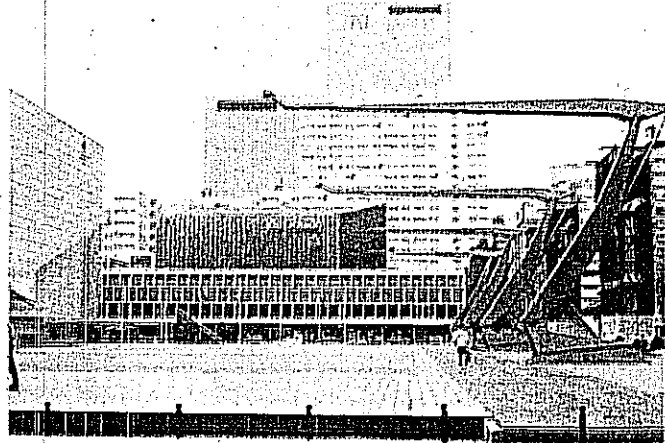
A. Geuze tasarımında esas olarak "liman" olgusuna göndermeler yaptı. Alanın bir kenarına vinç biçiminde lambaları ve onun hemen arkasına yeraltı garajının havalandırma bacalarını yerleştirdi (otomata 1 gulden atıp bu vinçleri istediğiniz gibi indirip, kaldırmak teorik olarak mümkün ama, bilinmeyen teknik bir arıza nedeniyle bu aletlerle hala oynanamıyor).

Meydanın döşemesinde ise ahşap, demir ızgara, şeffaf sentetik gibi alışılmışın dışında malzemeler kullanıldı. Sentetik malzemenin altına büyük bir Rotterdam liman haritası döşendi. Onun hemen yanına yine aynı malzemenin altına ağaç yaprakları "serpiştirildi". Vinçlerin bulunduğu kesime ise (burası meydanın en çok güneş alan bölümüdür) metrelerce uzunlukta oturma bankları yerleştirildi.

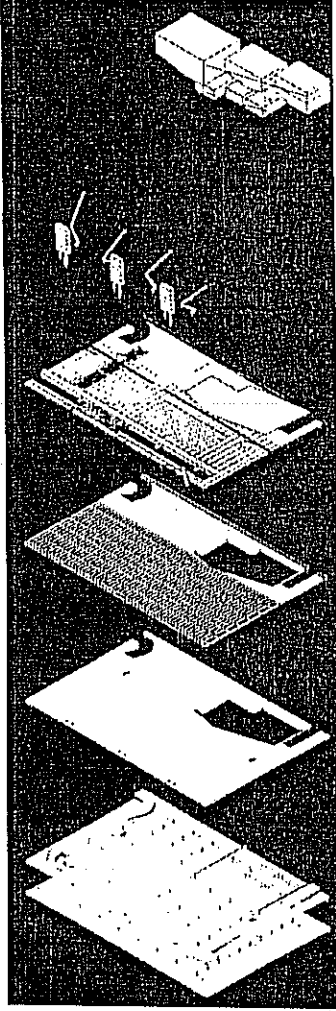
İki yıldan beri Rotterdamlılar bu meydanı tepe tepe kullanıyorlar. "Burası bizim podyumumuz, arkadaki gökdelenler ise dekorumuz" diyorlar. Sadece emekli liman işçileri biraz keyifsiz. Onlar, 1 gulden bastırıp vinçlerle oynayabilecekleri günleri özlemle bekliyorlar.

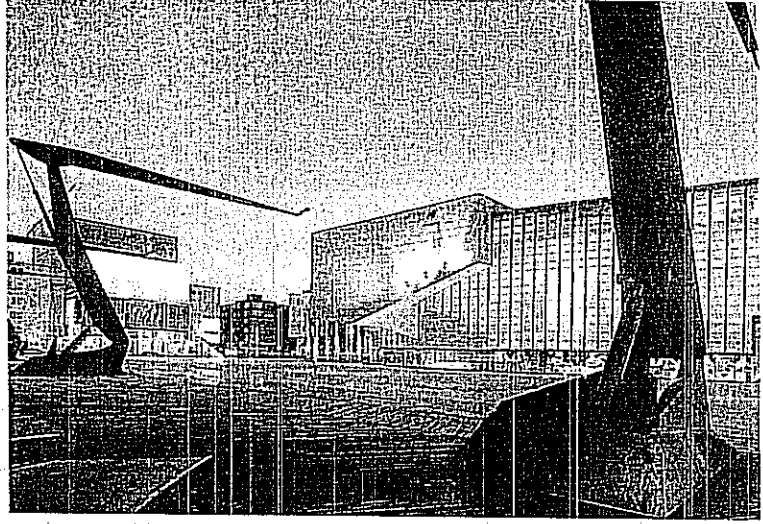
Oturma bölümü

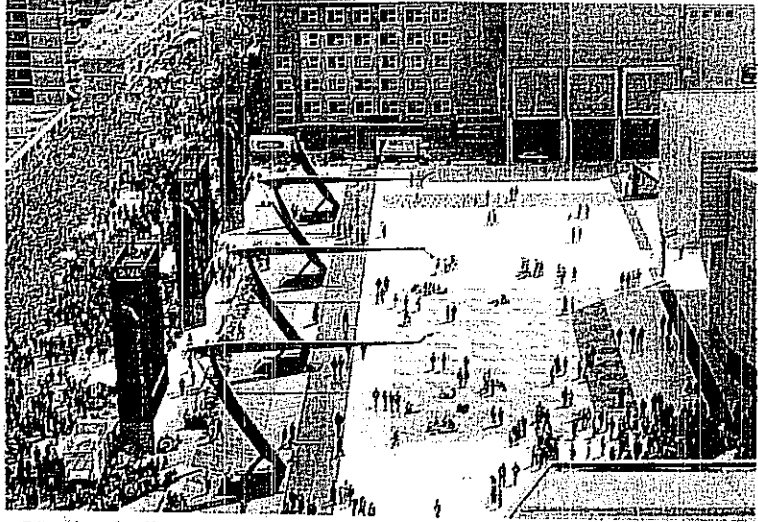
Podyum ve dekor

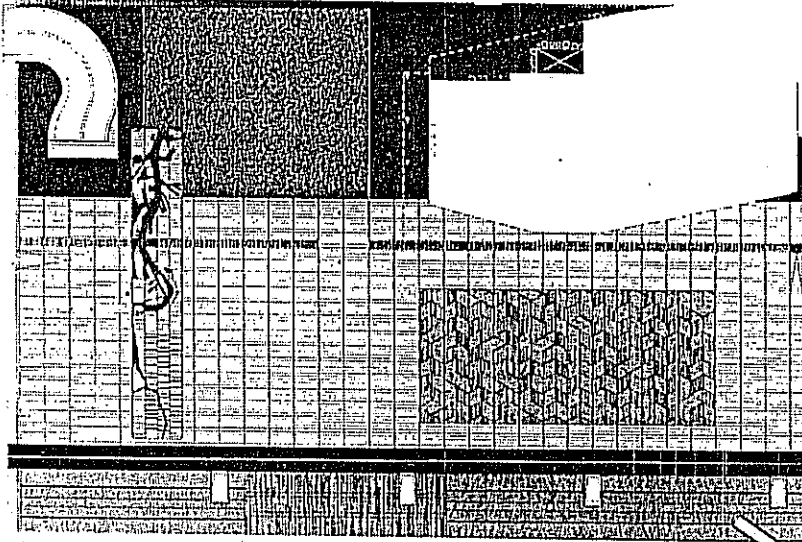
Tasarım Katmanları

Gece ve ışıklandırma

Gündüz kullanımı

Tasarım

Amersfoort Hollanda'nın ortalarında yer alan büyücek bir kent. 1980 li yılların ikinci yarısında kentin kuzeyindeki boşlukta bir konut projesi başlatılır ve 90 yılına gelindiğinde projenin ilk bölümü tamamlanır. "Kattenbroek" diye anılan alanda gerçekleştirilmesi düşünülen 4600 konutluk ikinci bölümün tasarımı ise son yıllarda ilginç projeleri ile tanınan şehirci-mimar Ashok Bhalotra'ya verilir.

Bhalotra, bireyin sübjektif gerçeğinin ve düşünme gücünün, sistemin belirlediği objektif gerçeklikten daha önemli olduğunu savunarak başlar tasarımına. Ana tema "evrende seyahat" ve "eve dönüş"tür.

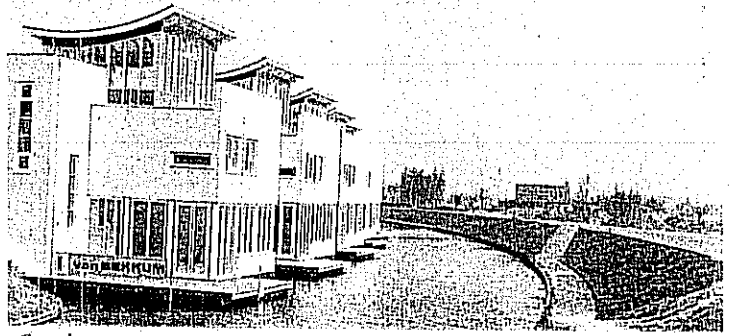
Tasarımın ana figürü çember evreni ve seyahati, çemberi kesen dik çizgiler de kentü, yani eve dönüşü simgeler. "Kent bir eve dönüş masalıdır" der. Bu ana temayı giderek açarak 4 farklı tasarım katmanını belirler. Her katmanda farklı tasarım elemanları kullanır. Kısaca sayarsak:

- Ana elemanlar: Çember, avlular, caddesi, gizli bölge, maske, dere;
- Konut türü te maları: Kapalı kent, kale, çiftlik odası, köprü konut, kış bahçesi
- Peyzaj elemanları: Dere, göl, orman, tarla, bataklık
- Kentsel morfoloji elemanları: Cadde, bulvar, meydan, sokak, sessiz patika

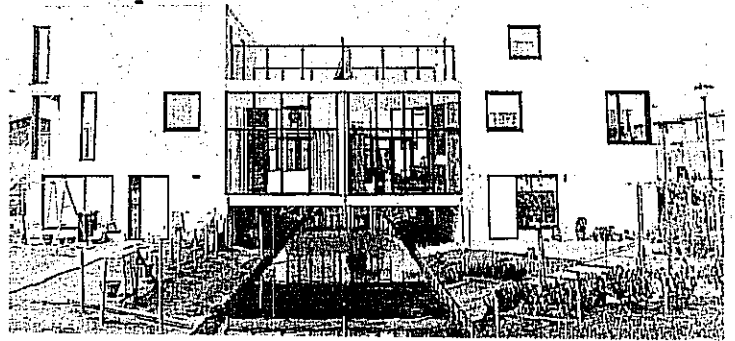
Tüm bu imgelerin üst üste çakıştırılmasından sonra ortaya bir kompozisyon çıkar.

Tasarım belediye ve konut kooperatifleri tarafından heyecanla karşılanır ve 4 yıl içinde uygulanır. Çeşitli mimari türlerin tasarlanması farklı mimari bürolar tarafından gerçekleştirilir. Bhalotra ise işin orkestrasyonunu yapar ve kentsel tasarımının özünü ve felsefesini sonuna kadar titizlikle korur. Projenin maliyeti de ortalama bir konut alanı projesinin maliyetinden fazla değildir.

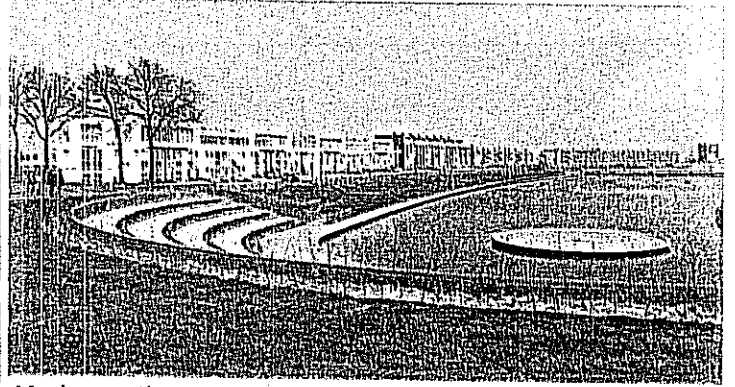
Kattenbroek'lular arasında yapılan anketlerin sonuçlarına bakılırsa, herkes bu mahallede yaşamaktan çok memnun. Bir mahalle sakini adresini verirken "gizli bölge ile maskenin kesiştiği noktada başlayan sessiz patikadaki ikinci köprü konut" gibi sözler sarfediyor. İnsanlar yeni kimlikler arıyor artık.

Çember

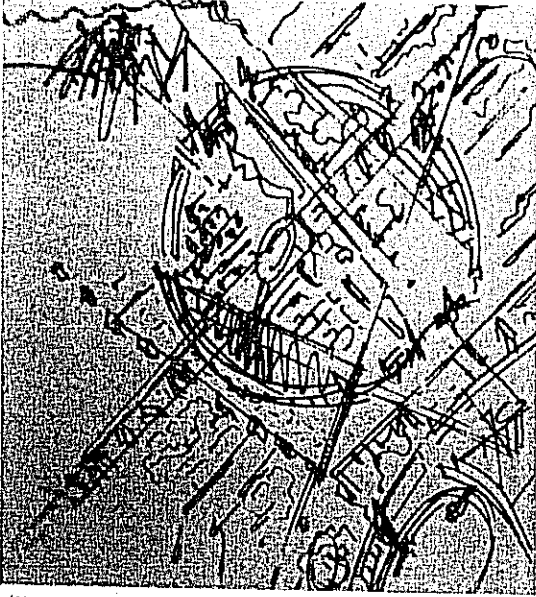

Köprü konut

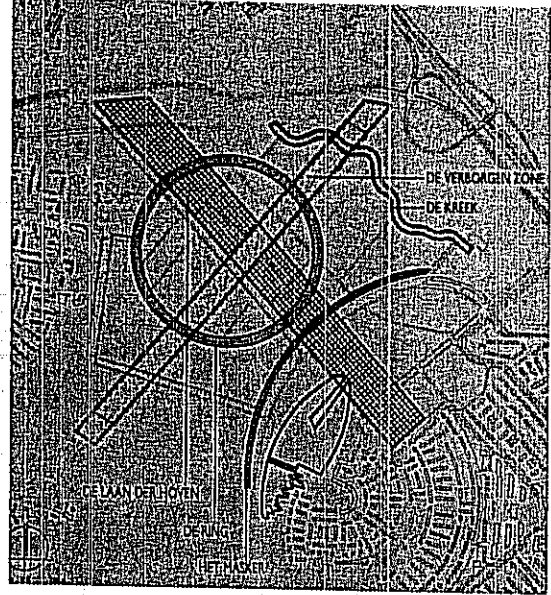

Maske ve göl

selçuk yener amersfoort'ta bir konut projesi

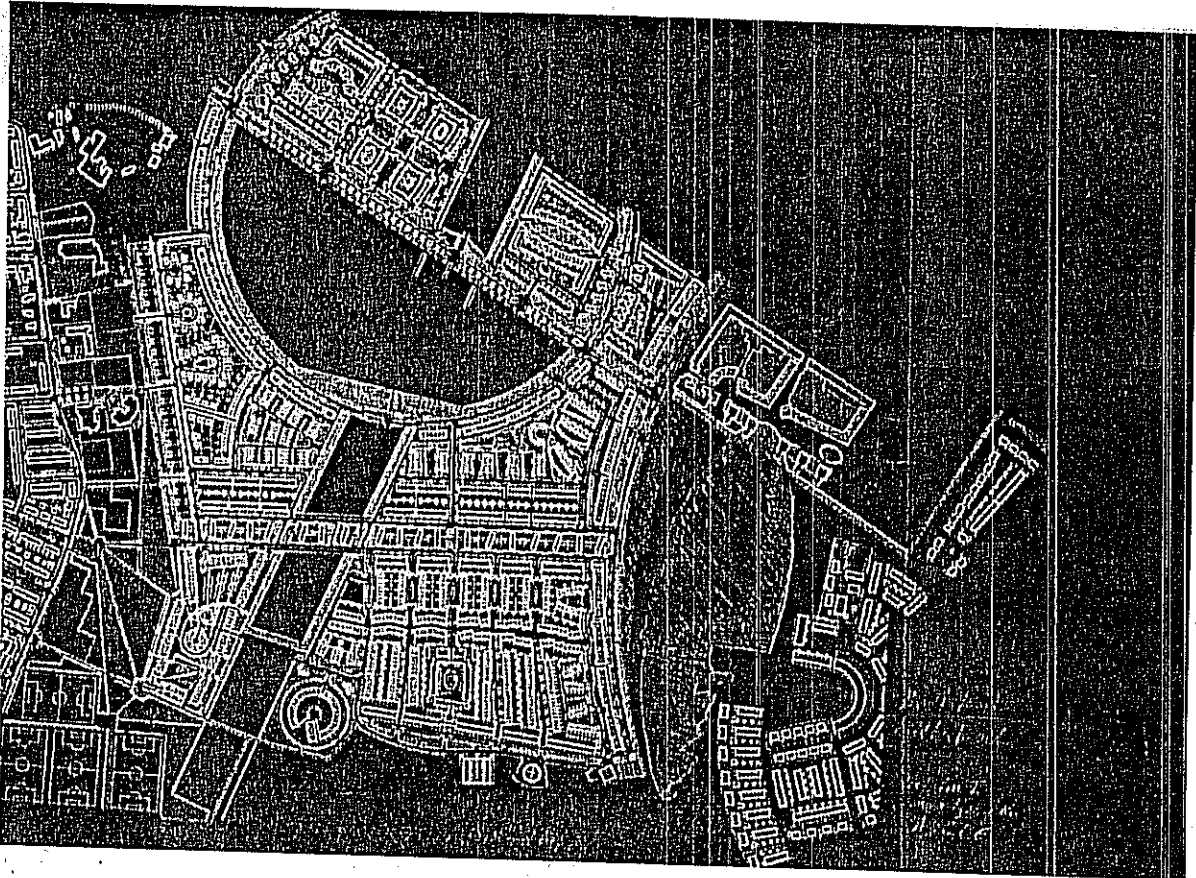

İlk Eskiz

Tasarım

Plan

Kış bahçesi

Çember

Avlular Caddesi

Fransa'da Planlama Araçları ya da Tasarım Ortamı

Fransa'da çağdaş anlamda kentsel planlama olgusunun -Dünyanın diğer kentlerine örnek olacak şekilde- 19. yüzyıl ortalarında başladığı bilinir. Su, kanalizasyon, aydınlanma sistemleri ve ana ulaşım arterleriyle birlikte toplu taşınım ağının oluşturduğu kentsel altyapı bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Haussmann'ın planlama tarihi içindeki yerini hangi plancı duymamıştır?

Endüstri devrimine paralel olarak başlayan hızlı kentleşmenin yarattığı sorunlara yine o dönemde temelde çözüm getirecek idari ve teknik önlemler sürdürülmüş, zaman içinde ortaya çıkan yeni gereksinmelere göre de bu önlemler geliştirilmiştir. Bugün bile -Paris'in altı örümcek ağı gibi metro hatlarına sahipken- yeni metro hatları açılmakta, raylı ulaşım ağı genişletilmektedir.

Asıl konumuz olan Fransa'da son elli senenin planlama çalışmalarına ve uygulama yöntemlerine gelirsek; konuyu kısaca şöyle özetleyebiliriz:

İkinci Dünya Savaşından sonra yıkılan şehirlerin hızlı imarı, kentsel planlama eylemlerine yeni bir ivme ve anlayış getirmiş, bu dönemde başlayan büyük toplu konut projeleri hem yapı endüstrisini geliştirmiş, hem de çağdaş planlama yöntemlerinin olgunlaşmasını sağlamıştır.

1950 - 1960 arasındaki yıllarda ekonomik patlamaya paralel olarak ülkenin büyük yerleşim merkezlerinde yapılan binlerce sosyal konut, kırsal alanlardan kentlere olan göçün sağlıklı bir şekilde emilmesini sağlamıştır. Fransa'nın, bir iki marjinal örnek dışında, gecekondu olgusunu hiç tanımamış olduğu söylenebilir. Buna karşılık fiziki anlamda başarılı olan yaklaşımın sosyal boyutunun aynı başarıya ulaştığı söylenemez. Alt gelir guruplarının yüksek yoğunluktaki konut alanlarında toplanması, beraberinde birçok toplumsal sorunu da getirmiş, bir anlamda modern getolar oluşturulmuştur. Günümüzde bu bölgelerdeki çok katlı yapılar yıkılmakta, sorunlu yeni yerleşmelerin yoğunlukları düşürülmekte, yeşil alanlar genişletilmekte, spor ve kültürel tesislerin sayısı artırılmakta, tek taraflı sosyal yığılmaların yerine,

çeşitli sosyal gurupların beraber olmalarını sağlayıcı tedbirler alınmaktadır.

Bölge Planlama

Hızlı kentleşme süreci içinde, tüm Fransa'nın bölge planlarının tamamlanmasına eşgüdümlü olarak, idari yapıda da değişikliklere gidilmiş, her bölgede halkın oyları ile seçilen bölge parlamentoları oluşmuş, vergi sisteminde yapılan değişikliklerle bu yerel örgütlenmenin finansal sorunları da çözülmüştür.

Yerel yönetim organları, genel planlama kararları çerçevesinde bölgenin özelliklerini göz önünde tutarak dengeli bir kalkınmayı sağlamışlardır.

Günümüz Fransa'sında az gelişmiş veya mahrumiyet bölgesi diyebileceğimiz bir bölge yoktur; hatta, küçük ve orta boy kentlerde yaşam kalitesi büyük kentlere ve metropollere göre daha yüksektir.

Çalışan nüfusun % 4 ü tarım kesiminde faaldır. Kırsal kesimde yüksek verim sonucu üretim fazlalığı ortaya çıkmakta olup, bu sektörün Avrupa Birliğinin aldığı bazı kısıtlayıcı kararlar dışında önemli bir sorunu kalmamıştır.

Kent Planları

Fransa'da fiziki planlama uygulamalarında, Türkiye'den bildiğimiz gibi katı donmuş, imar planı yaklaşımı yoktur. Onun yerine gelişme alanlarını birer bölge olarak ele alan şema planlar ve bunların doğrultusunda yapılan kısa vadeli uygulama projeleri vardır.

Şema planlar elde edilme amaçlarına göre çeşitlilikler gösterirler. Genelde temel referans planlarını (POS -Plan d'occupation des sols) denenen ve tüm yerleşmeyi idari sınırları içinde ele alan arazi kullanım şemaları oluşturur. Bu tür planlar, alan olarak, tarihi merkez, mevcut yerleşme, birinci derece (öncelikli) konut gelişme alanları, ikinci derece konut gelişme alanları, korunacak yeşil alanlar, tarım alanları, yapı yasağı olan alanlar, kamu kullanım alanlarını belirler; üzerlerinde sadece birinci önemdeki yol bağlantıları belirtilmiştir. 10-15 senelik bir dönemin gelişme sınırlarını tanımlar.

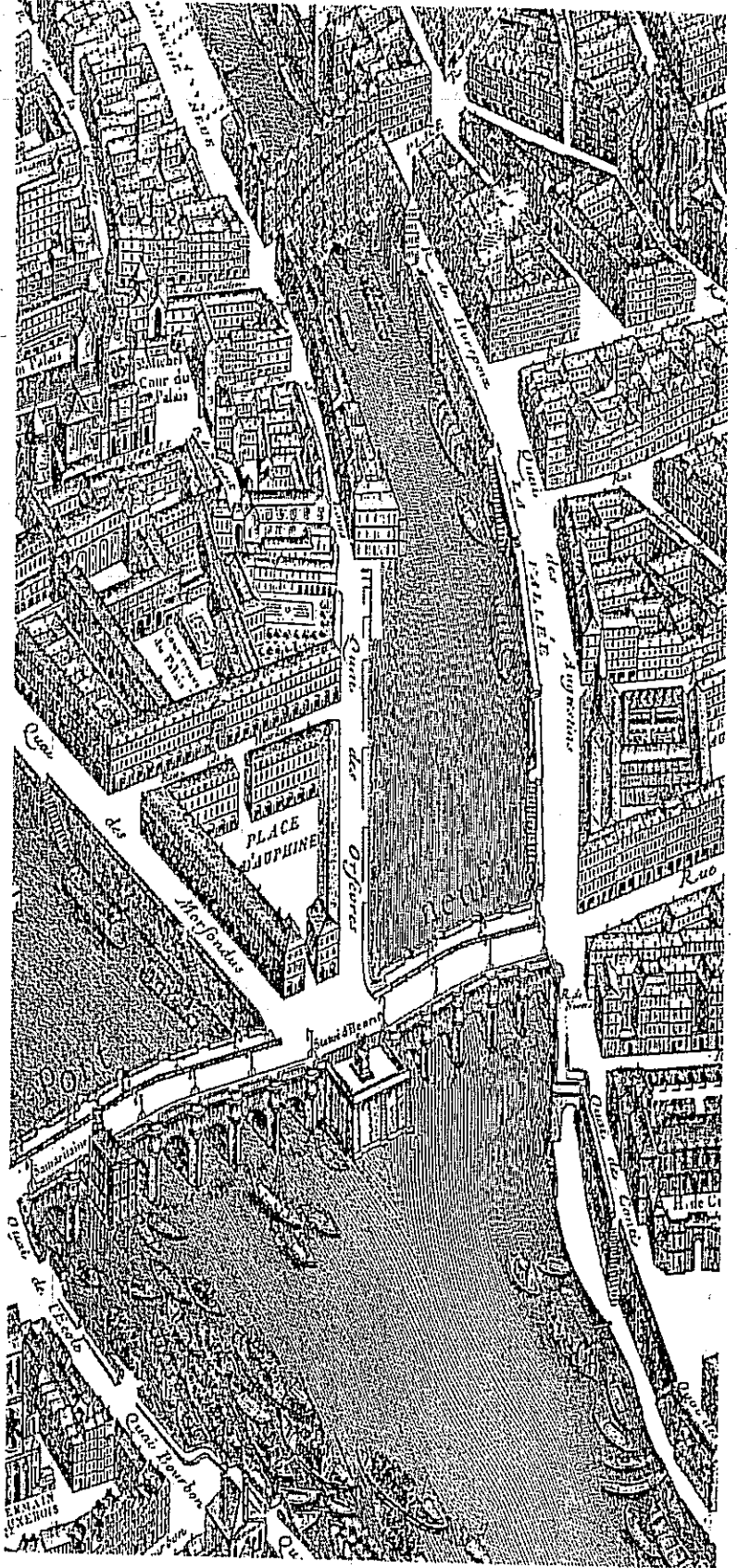
Belirlenen birinci derecedeki gelişme alanları dışında yapılaşma yasağı vardır; tek istisna, en az 10.000 metrekarelik parsellerde, özel kullanıma

dönük -bir konut gibi- çok düşük yoğunluklu yapılaşma izinleridir. Yerel yönetimler sadece birinci derece olarak tanımlanan gelişme alanlarının, birinci öncelikli yollarını inşa etmekle yükümlüdürler.

Uygulama projeleri ise piyasa mekanizması ve gelişme eğilimlerine göre, özel girişimci, yerel yönetim veya diğer kamu örgütleri tarafından şema plan (POS) kararlarına uygun olarak, ya zaman içinde parça parça, ya da "ön anlaşmalı düzenleme bölgesi" (ZAC -Zone d'aménagement concerté) adıyla daha kapsamlı bir şekilde gerçekleştirilir. Bizim kentsel tasarım projesi olarak adlandırabileceğimiz birçok proje, Fransa'da bu tür süreçlerde ortaya çıkmaktadır.

Birbirini tamamlayan bu iki yaklaşım Türkiye'deki imar planlarıyla karşılaştırıldıklarında, fiziki planlama açısından çok daha esnek özellikler gösterirler. Fakat program, fizibilite, finansman, alt ve üst yapı gereksinimleri bakımından imar planlarına göre çok daha detaylı çalışmaları içerirler.

Hızlı gelişme baskısının olmadığı durumlarda uygulamaların yönlendirilebilmesi için "POS" planları yeterli kalmaktadır. Uygulamada birinci derecedeki yollar üzerinde yer almayan bir arsanın konut inşasına açılabilmesi için alt yapısının pazarlayıcı veya kullanıcı tarafından belediyenin standartlarına uygun olarak yapılması zorunludur. Alt yapı daha sonra özel mülkiyette kalabileceği gibi, yerel yönetime de devredilebilir.

Diğer planlama ve uygulama aracı olan "ZAC", gelişmenin daha hızlı olduğu ve sürecin daha sıkı bir kontrolü gerektiği durumlarda kullanılır. "ZAC" özel statü alanları, yeni gelişecek konut, endüstri, ticaret, servis, kamu tesis alanlarını kapsayabileceği gibi, mevcut yerleşim alanlarının içinde kalan, yeniden yapılanma ve kent yenileme çalışmalarının yürütüldüğü sorunlu bölgeleri de içerebilir.

"ZAC" ın en önemli özelliği, planlama sürecinin tüm aktörlerini bir proje etrafında bir araya getirerek, plan, program, fizibilite, maliyet, süre, uygulama yöntemleri üzerinde anlaşmalarını sağlamak ve her aktörün yükümlülüklerini gerçekleştirme teminatlarını almaktır.

Kararlaştırılan yükümlülükler altyapı, yeşil alan, spor ve kültür yapıları, okullar, ulaşım ağı gibi önlemlerin gerçekleşmesi için hem uygulayıcıları, hem yerel yönetimi, hem de kendi konularında merkezi yönetimi bağlar.

Aynı yerleşim bölgesinde birden çok "ZAC" alanı olabilir. "ZAC" olarak saptanacak alanın sınırlarını yerel yönetim belirler; oradaki uygulamaları kendi yapabileceği gibi, kendi adına kar amacı gütmeyen yarı tüzel kuruluşlara da yaptırabilir.

"ZAC" ön anlaşmalı planlama bölgesindeki gerçekleştirme aşamalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. "ZAC" özel planlama alanının sınırlarının saptanması.
2. Arsanın tamamı yerel yönetime ait değilse, gerekli durumlarda bu sınırlar içinde fiyatları dondurma, alım satımlarda yerel yönetime alım önceliği tanıma gibi hukuki önlemlerin alınması.
3. Projenin teknik ve ekonomik fizibilite etüdlerinin yapılması, projenin programının belirlenmesi ve bilançosunun yapılması.
4. Uygulamanın getireceği olumlu ve olumsuz, çevresel, sosyal, ekonomik etkilerin araştırılması, olumsuz etkilerin ne şekilde çözümleneceğinin belirlenmesi.
5. Programın, fiziki plan haline getirilmesi (Plan d'aménagement de zone -PAZ-).
6. Bölge valiliğine bilgi için gönderilen dosyaların yerel halkın incelemesine açılması.
7. Plan üzerine gelen itirazların incelenmesi, gerekli görülen düzeltmelerin yapılması.
8. Merkezi yönetimin oluru ile planın yerel yönetim tarafından onanması.

Planların İçeriği

"ZAC" sürecinde elde edilen fiziki plan, donmuş, her ayrıntıyı belirleyen bir plan değildir. Planlarda sadece ana arterler, strüktürel peyzaj elemanları, yeşil alanlar, kamu yapılarının konumları, yaya bağlantı sistami gibi ana kararlar belirtilir. Ayrıca yapı adaları için yerleşme prensipleri, yoğunluk, kat sayısı, mimari önlem alınacak kritik noktalar, peyzaj önlemleri, yapıların tipolojisi, gerekiyorsa dış cephelerde kullanılacak malzemeler, renkler belirlenebilir. Ama büyük yerleşme alanlarının içinin düzenlemesi uygulama projelerine bırakılır.

"ZAC" dosyasına ek olarak ulaştırılması amaçlanan yerleşim düzenini belirten bir test vaziyet planı yapılıır. Bu plana harfiyen uymak zorunluluğu yoktur; fakat o alınan yerleşim kararlarına göre nasıl bir gelişmeye ulaşılabilirliğini yerel yönetime, onun adına uygulamayı izleyecek kuruma ve diğer uygulayıcılara göstermesi açısından önemli bir unsurdur.

Yeni Kentler

Bu yaklaşımların dışında daha büyük ölçekte, özel kanunla kurulan yeni kentler ise başlıbaşına ayrı bir uygulama yöntemini oluştururlar. Bugün yalnız Paris çevresinde 5 yeni kent bulunmaktadır.

Aşağı yukarı 25 senelik geçmişleri olan, daha gelişmelerini tamamlamamış olan yeni kentler, ya büyük metropoller etrafında onların üzerine olan gelişme baskısını hafifleten bir supap görevini görmüşler, ya da yeni bölgesel merkezler şeklinde, sağlıklı ve dengeli bir gelişme işlevini üstlenmişlerdir.

Hukuki Araçlar

Fransa'da fiziki planlama uygulamalarını kolaylaştıran, spekülasyon baskıları en aza indiren, finans sorunlarını çözümlleyen birçok hukuki önlem ve vergilendirme sistemleri geliştirilmiştir. Bunlar içinde en önemlilerini şöyle özetleyebiliriz:

1. ZAD

"Eşgüdümlü olmayan düzenleme bölgesi" (**Zone d'aménagement différe**) Yerel yönetimler ileride geliştirmeyi veya yeniden yapılanmasını düşündükleri alanları belediye meclisi kararı ile "ZAD" alanı olarak tanımlayabilirler. Bu karardan sonra "ZAD" alanı içinde tüm arsa fiyatları

2. ZIF

3. PLD

Niteliği Kontrol Kurumları

Yukarıdaki hukuki önlemler dışında, yapıların kalitelerini arttırmak ve çevreye uyumlarını sağlamak için iki ayrı kurum bulunmaktadır:

1. CAUE

"Mimari, Şehircilik ve Çevre Danışmanlığı (**Conseil en Architecture, Urbanisme et Environnement**) Yerel ve bölgesel idarelere bağlı olan bu kurumlarda görevli mimar, şehirci ve peyzaj mimarları, kendilerine başvuran özel kişilere ücretsiz olarak mimari yaklaşımlarında tavsiyelerde bulunurlar; idari işlerde yol gösterirler. Bunun ötesinde yerel yönetimlere danışmanlık yaparlar ve bulundukları yörenin yerel mimarisini inceleyen, araştırma yayın ve sergi faaliyetlerinde bulunurlar.

2. ABF

Fransa Milli Yapıları Mimarları (**Architectes Batiments de France**) Mimarlık eğitiminden

sonra iki senelik özel bir uzmanlık eğitiminden geçen kimseler arasından seçilen bu mimarlar Kültür Bakanlığına bağlı olarak ülkenin her şehrinde ve bölgesinde görev yaparlar.

Tarihi ve tescilli yapıların onarılmasını takip eden bu uzman mimarlar aynı zamanda herhangi bir tarihi ve tescilli yapının 500 m. çevresinde veya sit alanlarındaki tüm yapılaşmaların onanmasında söz sahibidirler. Tarihi çevrede veya sit alanlarında yapılacak binaların cephe, çatı malzemeleri, renkleri, pencere oranları, kitle düzenlemeleri gibi konularda müdahalede bulunmak uzmanların yetkileri içindedir.

Birkaç sayfada genel hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız Fransa'daki planlama eylemlerinin çerçevesini, sonuçta, uygulamada esnek; buna karşılık çevreye uyum ve spekülasyonu önlemede çok sıkı önlemlerin getirildiği bir yöntem olarak nitelendirilebilir.

Bu bakımdan "dışı başımıza" !

Paris'in bisiklet yolları

Paris'te düzenlenmiş bir park

Pavillon De L'Arsenal

Dünkü Paris'in peşinde değil, güncel Paris'in şehircilik projelerinin izinde olan plançılara ve mimarlara, turlarının başlangıç noktası olarak PAVILLON DE L'ARSENAL'ı almaları önerilir.

1878 de bir odun tüccarının resim koleksiyonunu sergilemek için yaptırdığı özel sergi salonu, 1954 yılında belediyenin mülkiyetine geçtikten sonra, bir süre arşiv yapısı olarak kullanıldı ve 1988 yılında zamanın belediye başkanı J. Chirac'ın insiyatifiyle bir mimarlık ve şehir planlama galerisine dönüştürüldü.

Toplam 1200 m² lik sergi salonunun yer aldığı üç katlı yapının girişinde 1:2000 ölçekli 40 m² lik bir kent maketi bulunmaktadır. Kent maketinde kent yenileme ve gelişme projeleri gösterilmekte; bu alanlar içindeki projeler de bilgisayar yardımıyla maket önünde bulunan ekrana getirilebilmektedir. Galeride ayrıca önemli kent projelerinin çizim, fotoğraf ve maketleri sergilenmekte, galeri kitaplığında Paris'te kent planlaması ile ilgili kitaplar satılmaktadır.

16 kişinin çalıştığı Arsenal Pavyonunu yılda ortalama 150.000 kişinin gezdiği söyleniyor. Galerinin yılda ortalama 8 milyon frank tutarındaki masrafları belediyece karşılanıyormuş.

Pavillon de l'Arsenal in Paris

Centre d'information, de documentation et d'exposition d'architecture et d'urbanisme de ville de Paris

21 Boulevard Morland, F-75004 Paris

Metro istasyonu: Sully Morland

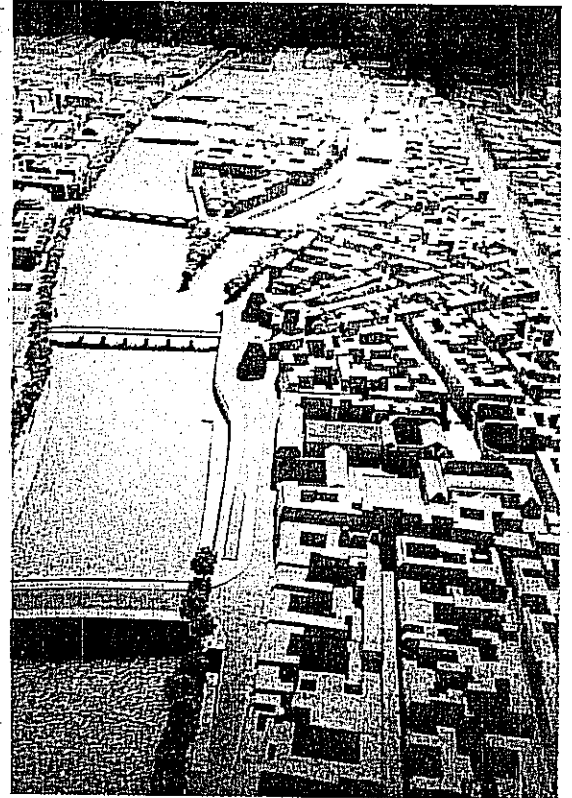
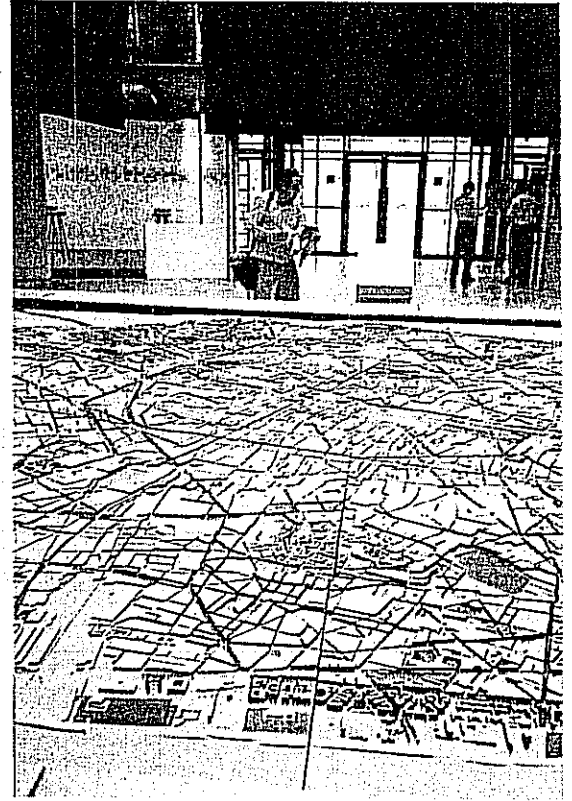
Tel: 0031 1-42 76 33 97

Açılış saatleri Salı-Cumartesi: 10.30 - 18.30

Pazar: 11.00 - 19.00

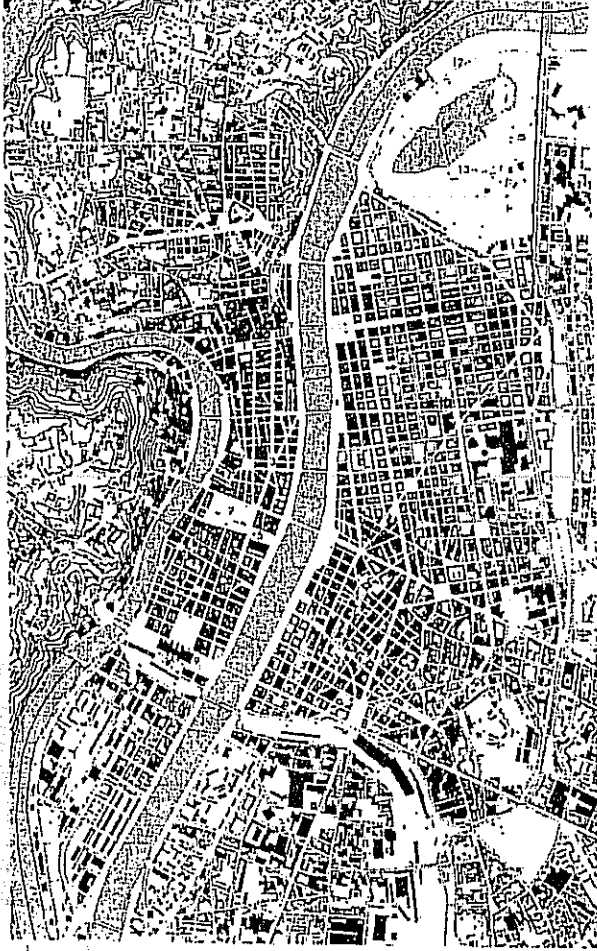
Giriş ücretsiz.

PLANLAMA 97/2

Kent Maketleri

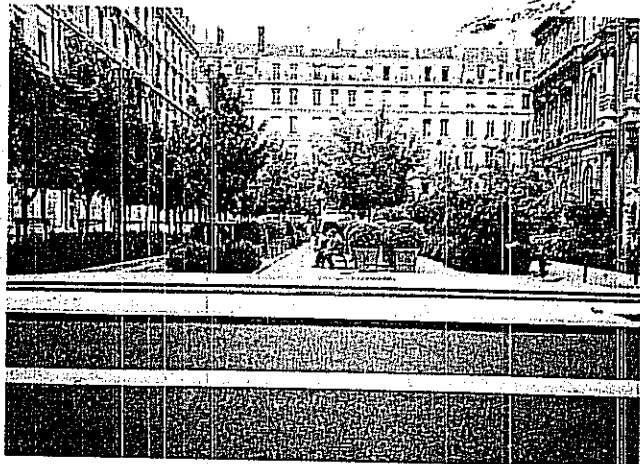
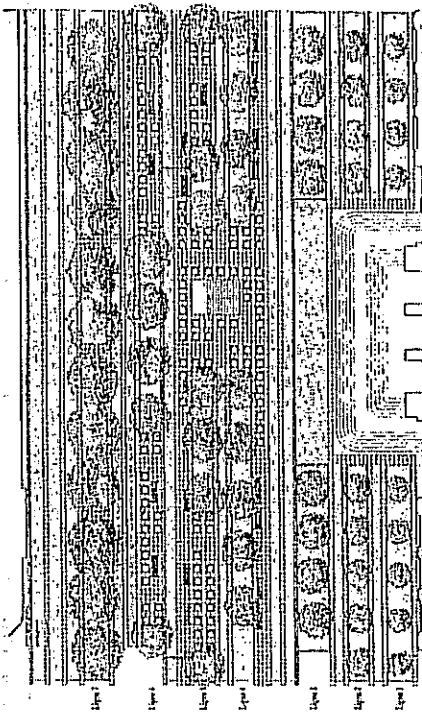
ali vardar lyon'un meydanları

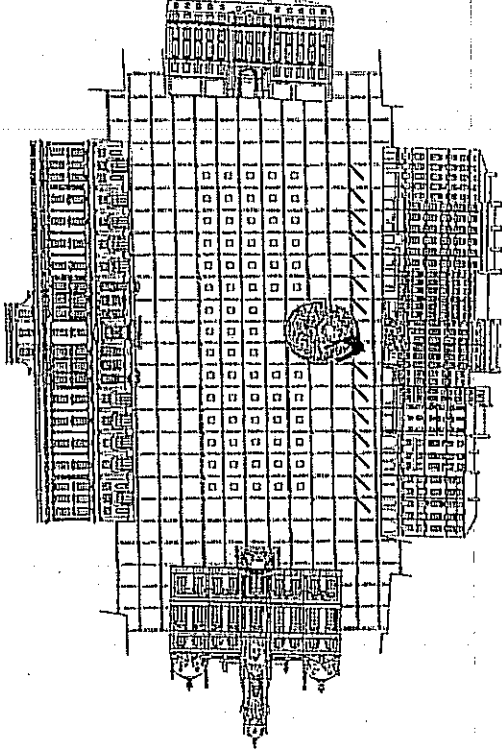
1989'da seçilen, kentsel gelişmeden sorumlu belediye meclis üyesi Henry Chabert "kamu mekanlarının kalitesi, bir kentteki sosyal yaşamın kalitesinin de göstergesidir" diyerek,

merkezinde bir dizi meydan esi ve trafik sakinleştirilmesi ni başlatıyor. Kent kültürüne ve önemli katkıların hedeflendiği in ilk aşamasında çeşitli planlar Kent akarsularını değerlendiren ır", kentsel kamu mekanlarını ele alanlar planı", "ışıklandırma planı", "kamu ulaşımını geliştirme programı" bunlardan bazıları.

Sadece plan yapmakla kalınmayıp, bu planları uygulayacak, farklı belediyelere bağlı teknik birimlerin arasındaki organizasyon sağlanmasına özel önem verilmiş. Çalışmalar çerçevesinde 5 yıllık bir süre içinde yaklaşık 100 kadar "önlem" uygulanmış. Projelerin ağırlık noktasını, iki nehir arasında kalan tarihi yarımada'nın kamuya açık dış mekanlarının bir eylem planı çerçevesinde elden geçirilmesi oluşturmuş. Bir taraftan arabalar tarihi yarımada'nın dışına, ya da kenarına atılırken, diğer taraftan -çoğu meydanların altında olmak üzere- 3000 araçlık yeraltı otopark yeri yaratılmış. Meydan ve çok katlı yeraltı otopark düzenlemelerinde sanatçılarla birlikte çalışılmış. Bu uygulamalar sadece Fransa'dakilerce değil, tüm Avrupa'daki planlarcaya ilgiyle izleniyor.

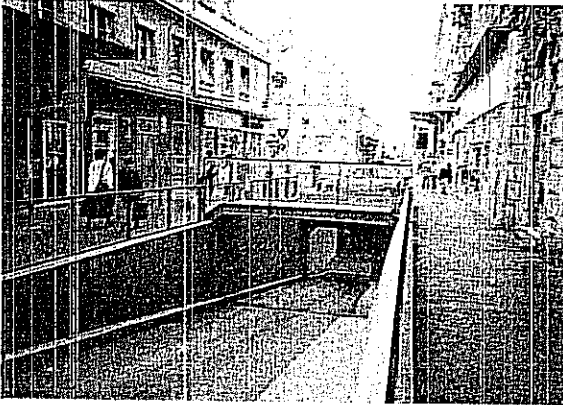
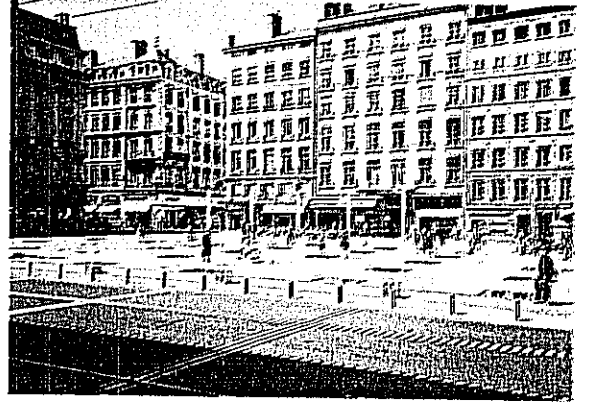
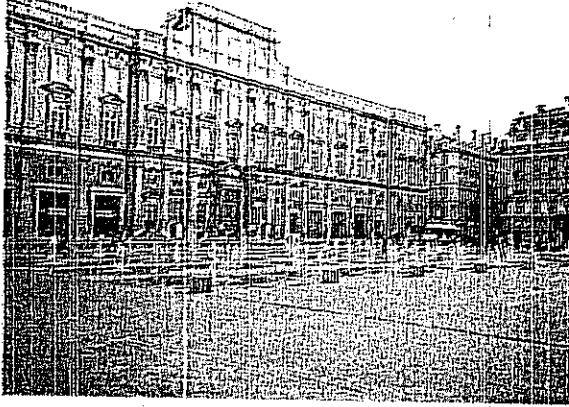

Borsa Meydanı

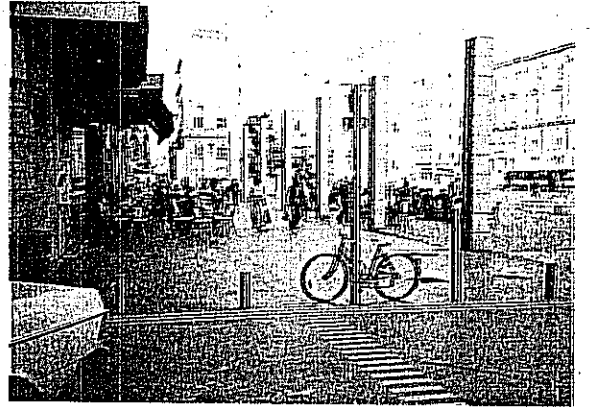

Place des Terreaux

1991'de yapılan yarışma sonucu, Daniel Buren ve Christian Drevet tarafından düzenlenmiş. Bilindiği gibi D. Buren Paris'teki tartışmalı Palais Royal ıvlusunu da tasarlamıştı. Meydan tarihi yapıların ortasında bulunuyor. Bir tarafında eski belediye binası yer alırken, bir tarafında da Saint Pierre Sarayı var. Eski belediye binası şimdi sadece resmi törenler için kullanılıyor. Saint Pierre Sarayı ise onarıldıktan sonra Fransa'nın ikinci büyük müzesini barındırıyor. Palais Saint Pierre'in cepheesindeki pilastrlardan hareketle meydanın yer döşemesinin kare strüktürü oluşturulmuş. Pilastrların karşılığı olarak meydanın diğer tarafına sütunlar konmuş. Yer karelerinin ortalarında yer alan fiskiyeler meydanı zaman zaman bir su aynasına çeviriyor. Alanın altında bulunan otopark ve otoparkın müze girişi, -özellikle ışıklandırma-sanatçılar tarafından özenle düzenlenmiş. Yer altı garajı inşasında çıkan tarihi eserler de girişte sergileniyor.

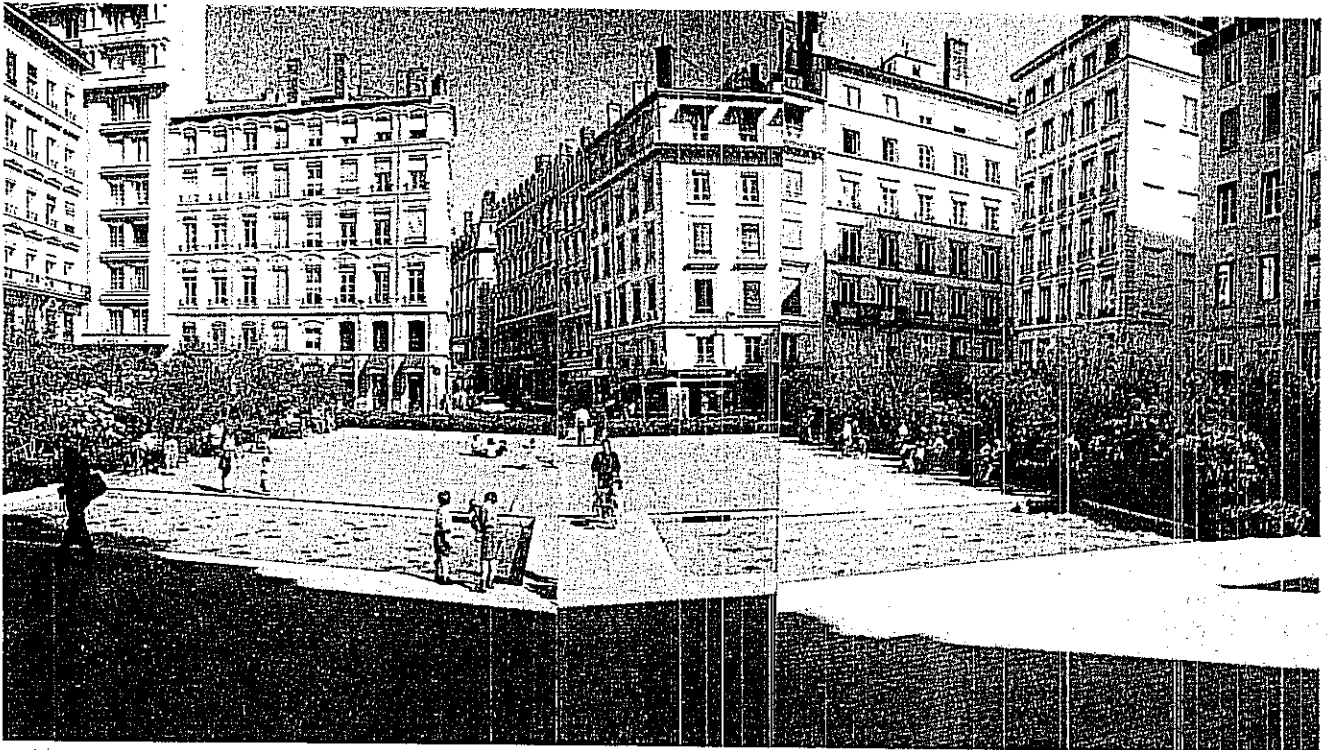
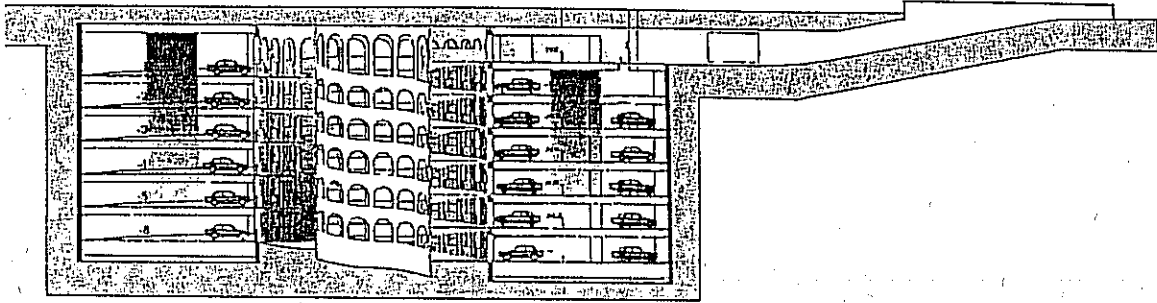
PLANLAMA 97/2

KENTSEL TASARIM

Tiyatro Meydanı

Place des Célestins 19 yüzyıldan kalma küçük tiyatronun önünde, kentin merkezi ama sakin bir kesiminde yer alıyor. Düzenlemeyi peyzajcı Michel Desvigne ve Christine Dalnoky yapmışlar. Tiyatroya ahşap kaplı bir meydan geçilerek, sığ havuzun üzerindeki iskeleden (köprüden) geliniyor. Bu huzurlu parkın altında altı katlı 470 araçlık bir yer altı garajı bulunuyor. Kentsel meydanların aynı zamanda yeşil alan işlevi görebildiklerini gösteren bir örnek.

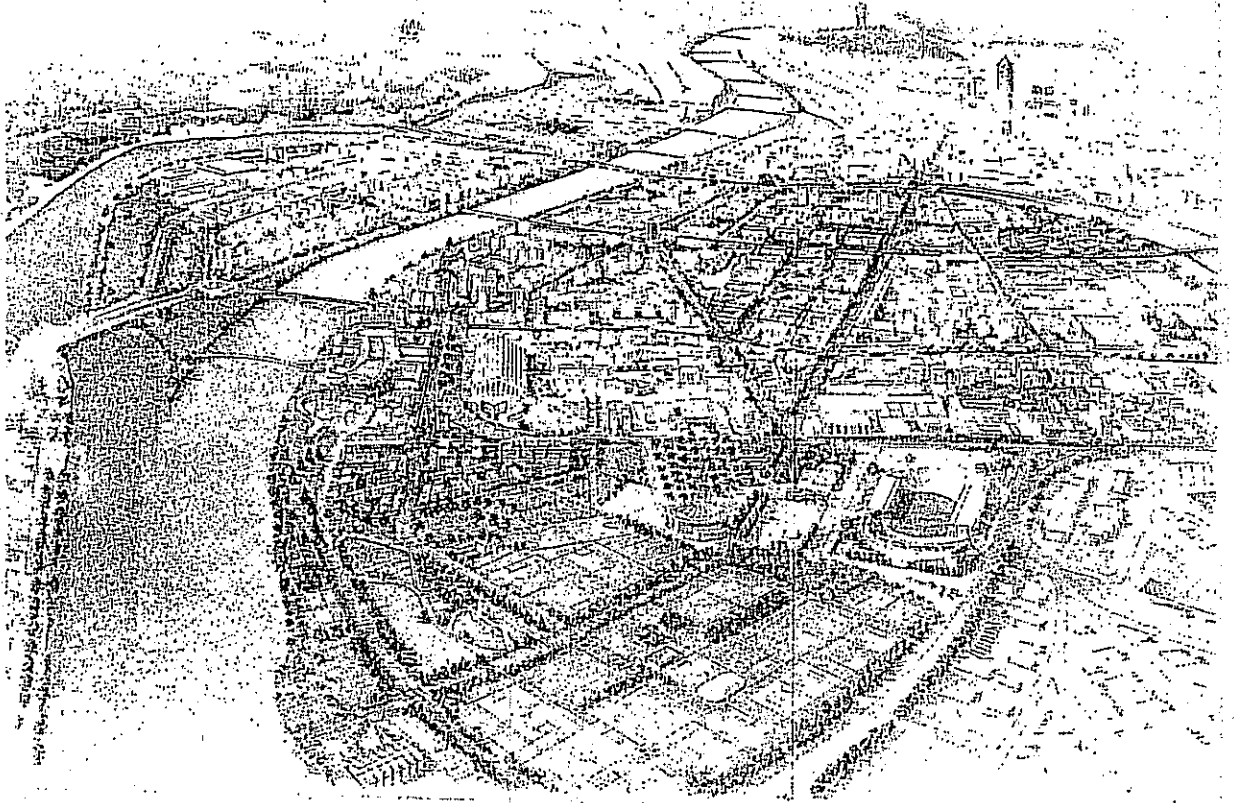

Mezbahadan Bilim Parkına Lyon - Gerland

Lyon'un güneyinde Saone ve Rhone nehirlerinin birleştiği bölgede 1980'lerden beri Lyon kentinin en önemli kentsel geliştirme projesi gerçekleştiriliyor. Eski kent mezbaha kompleksinin, konut, işyeri ve spor alanlarının yer aldığı bölge "ZAC" (Ön anlaşmalı düzenleme bölgesi) süreci içinde kente yeniden kazandırılıyor. Bu bölgenin en önemli yapısı Tony Garnier (ütüpik önerisi ideal endüstri kentini hatırlayalım-1904-) tarafından 1909-1914 yılları arasında planlanıp inşa edilen mezbahanın "hal" yapısı. Bu devasa tarihi yapı, 20.yüzyıl başından kalan endüstri

yılında 20.000 kişilik konser ve toplantı salonuna dönüştürülerek, kentsel gelişme alanının cazibe merkezlerinden biri olmuş.

Gerland'da 2010 yılında 50.000 kişinin oturacağı, 40.000 kişinin çalışacağı hesaplanıyor. Kısmen uygulanmış proje çerçevesinde, kent metrosu buralara kadar uzatılacak; yeni konutlar inşa edilecek; eski konutlar onarılacak; yeni bir bilim parkının da dahil olduğu modern iş yerleri yaratılacak; nehir üzerine yeni bir yat limanı inşa edilecek; buna bağlı olarak yeşil alanlar ve konaklama tesisleri geliştirilecek. Bilim parkına yerleşecek işyerleri özel bir komisyonca seçiliyor. 1990'ların başında tamamlanan 2000 öğrencilik modern uluslararası ilk, orta eğitim okulu (Cité Scolaire Internationale) havadan görünüşte soru işaretini andıran formuyla, Gerland'daki modern in öncü projelerinden

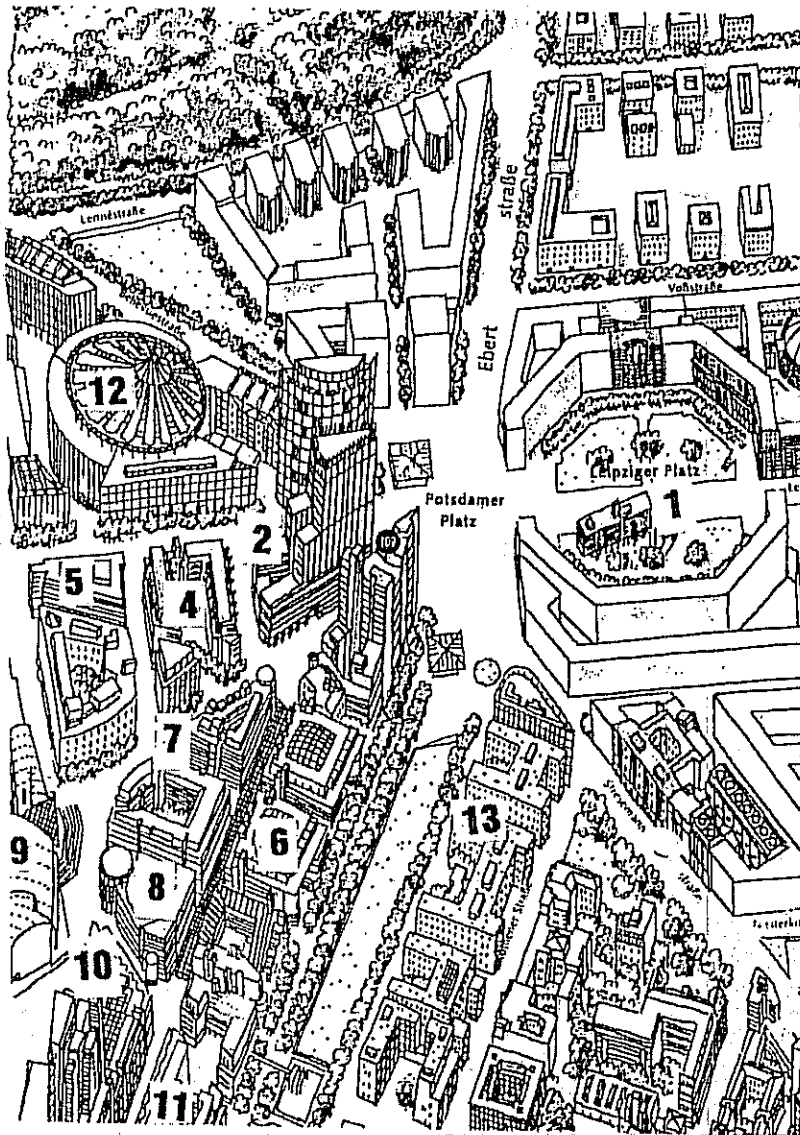
Potsdamer Platz Kentsel Geliştirme Projesi

1989'da Berlin Duvarının yıkılmasıyla, kent hiç hesapta olmayan, çarpıcı bir değişim dinamiğinin içinde buldu kendisini. O zamana kadar sadece turistlerin gezdiği duvar bölgesindeki geniş kentsel alanlar bir anda yatırımcıların ilgi odağı haline geldi. 19. yüzyıl Berlin'inin en canlı noktalarından biriyken, harpte tahrip olan ve doğu batı sınırının içinden geçmesi üzerine harp sonrası gelişme şansı

olmayan Potsdam ve bitişiğindeki -sekizgen- Leipzig Meydanları bir anda ön plana çıktı.

Kentin yeniden birleşmesi sonrası, Senato bir taraftan boş duran bölgenin nasıl geliştirilebileceğini saptamak için fikir elde etmek isterken, diğer taraftan da elindeki araziye bir an önce değerlendirmek niyetindeydi. 1990 yılında en cazip yerler kent ekonomisine gelecek katkılar nedeniyle Daimler - Benz ve Sony gibi kuruluşlara satılırken, plan yapımı beklenmedi.

1991 yılında Kent Geliştirme Senatörlüğü bu alanın nasıl gelişebileceği hakkındaki düşüncelerini almak üzere 16 uluslararası isim yapmış planıcı ve

**Potsdam Meydanı
2000 yılına kadar
projeler**

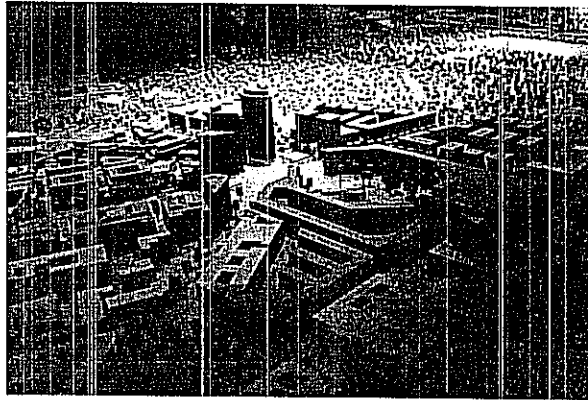
1. INFO BOX
2. Ofis; Hans Kollhoff
3. ofis; R. Piano+C.Kohlbecker
4. Konut; Lauber+Wöhr
5. Ofis ve otel; Jose Rafael Moneo
6. Ofis ve konut; Richard Rogers
7. Konut; R.Piano+C.Kohlbecker
8. Sinema; R. Piano+C.Kohlbecker
9. Tiyatro; R. Piano+C. Kohlbecker
10. Ofis; R. Piano+C.Kohlbecker
11. Ofis; Arata Isozaki
12. Sony Center; Murphy/Jahn
13. Ofis ve konut; Grassi

mimarın katıldığı bir "fikir yarışması" düzenledi. Bu yarışmadan bir yıl sonra, yarışmada elde edilen ana fikrin, alanın bir kısmında -Daimler - Benz firmasının elinde olan kesiminde- nasıl gerçekleştirilebileceğini belirlemek üzere, Daimler - Benz ve ilgili Senatörlükçe ortaklaşa ikinci bir yarışma, bir "gerçekleştirme yarışması" düzenlendi. Bu kez 14 uluslararası kalburüstü ismin çağrıldığı yarışmayı Renzo Piano ve Christoph Kohlenbecker kazandılar. İkinci yarışma sonucu elde edilen çerçeve plana göre (masterplan) tanımlanan arsalarda, farklı yatırımcılar, farklı mimarlarla projelerini geliştirdiler. Masterplanın müellifleri bir taraftan alanın bir kısmında kendi yapılarını planlarken, bir taraftan da diğer mimarlar ve dolayısıyla projeler arasındaki ilişkileri, belirli aralıklarla düzenledikleri toplantılarla kuruyor; tüm projenin "sanatsal danışmanlık hizmetlerini" yerine getiriyorlardı.

Daimler-Benz Kompleksinin inşaatında temele ilk harç 29.19.1994 de törenlerle kondu. 1998 yılı sonuna kadar yaklaşık 3 milyar marklık yatırımla, 340.000 m² lik brüt kat alanı inşa edilecek.

Daimler projesine komşu iki büyük proje daha var: Bunlardan kuzeyde kalan -26.500 m² lik arsa üzerinde (mimarları Murphy ve Jahn)- Sony Avrupa Merkezi projesi şu aralar inşaat halinde. Öngörülen kullanımlar:

- Ofis alanları 80.000 m²
- Konutlar 26.500 m²
- Sinema ile ilgili kültürel kullanımlar: 18.000 m²
- Multipleks sinemalar: 17.000 m²
- Ticaret: 9.000 m²
- Otoparklar: 980 adet.

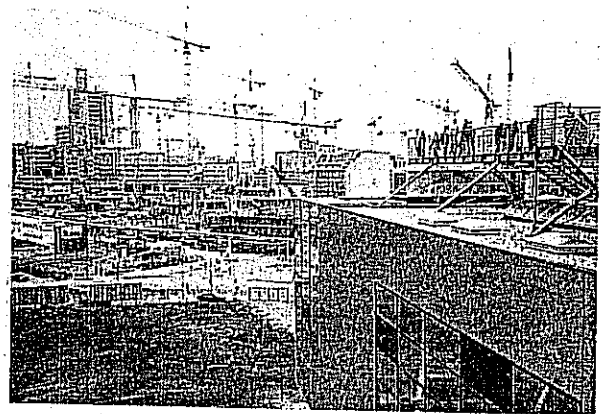
PLANLAMA 97/2

Daimler projesine doğudan komşu ikinci projenin (A+T Yatırım Grubu) kentsel tasarımını Milanolu mimar Grassi tarafından gerçekleştirilmiş. 16.500 m² lik arsada 74.000 m² brüt kat alanlı kompleks (% 70 ofis; % 20 konut; % 10 Ticaret) 5 parçada 4 mimar tarafından planlanmış.

Yüzyılın sonunda tüm projenin tamamlanmasıyla Potsdam Meydanı çevresinde 8000 kişi yaşamayı ve günde ortalama 100.000 kişinin müşteri, ziyaretçi olarak gelip gitmesi bekleniyor.

Şu anda Avrupa'nın inşaat halindeki en büyük projelerinden biri olan "Potsdamer Platz" projesini halka tanıtmak için, sekizgen Leipziger Platz'ın ortasına konulan kırmızı "Info Box" hergün meraklılarla dolup taşıyor. Burada tüm çağdaş sergi olanaklarına hem projenin içeriği, hem de inşaat süreci ve karmaşık alt projeler tanıtılıyor. Örneğin, bunca inşaatın aynı zamanda, koordineli bir şekilde sürdürülmesi, yer altındaki metro, karayolu projeleriyle bağlantılar, yer altı suyunun ekolojik dengiyi bozmaksızın kontrol edilmesi vs. gibi birçok teknik konuda Info Box'tan bilgi edinmek ve terasdan projelere bakmak mümkün. Kentsel projelerin tüm karmaşıklığını taşıyan inşaat proje, şu aralar kent plancıları için bir laboratuvar niteliğinde.

Teknik konular mükemmel bir şekilde ilerlerken, projenin içeriğinden kaynaklanan kuşku giderilmiş değil. Planlar hazırlanmadan arsaların satılmış olması ve böylece kentsel geliştirme projesi üzerinde bazı kullanımlara ağırlık veren bir baskı oluşturulması eleştiriliyor. Eski Berlin'in en canlı kesiminin steril bir ofis alanına dönüşebileceğinden korkuluyor.

KENTSEL TASARIM

Mimarlık eleştirmeni Lampugnani'ye göre 19 yüzyıl kentinin tahrip olmuş kalbi, yeni bir kalple değiştiriliyor. Ona göre bu operasyon kesinlikle rutin bir iş değil: Yüzyıllar içinde yavaş yavaş, doğal ortamında gelişmiş bir kent parçası, tüpte yaratılmış başka bir kent parçasıyla bir anda değiştiriliyor. Bu denemenin başarılı olup olamayacağı hakkında hüküm vermek için şimdilik erken. Planlamanın doğru, mimarinin

oturulabilir ve güzel, kent parçasının yaşanabilir olup olmadığını zaman gösterecek.

INFO BOX: Leipziger Platz 21; 10117 Berlin

Fax: 0049.30 226 624 20

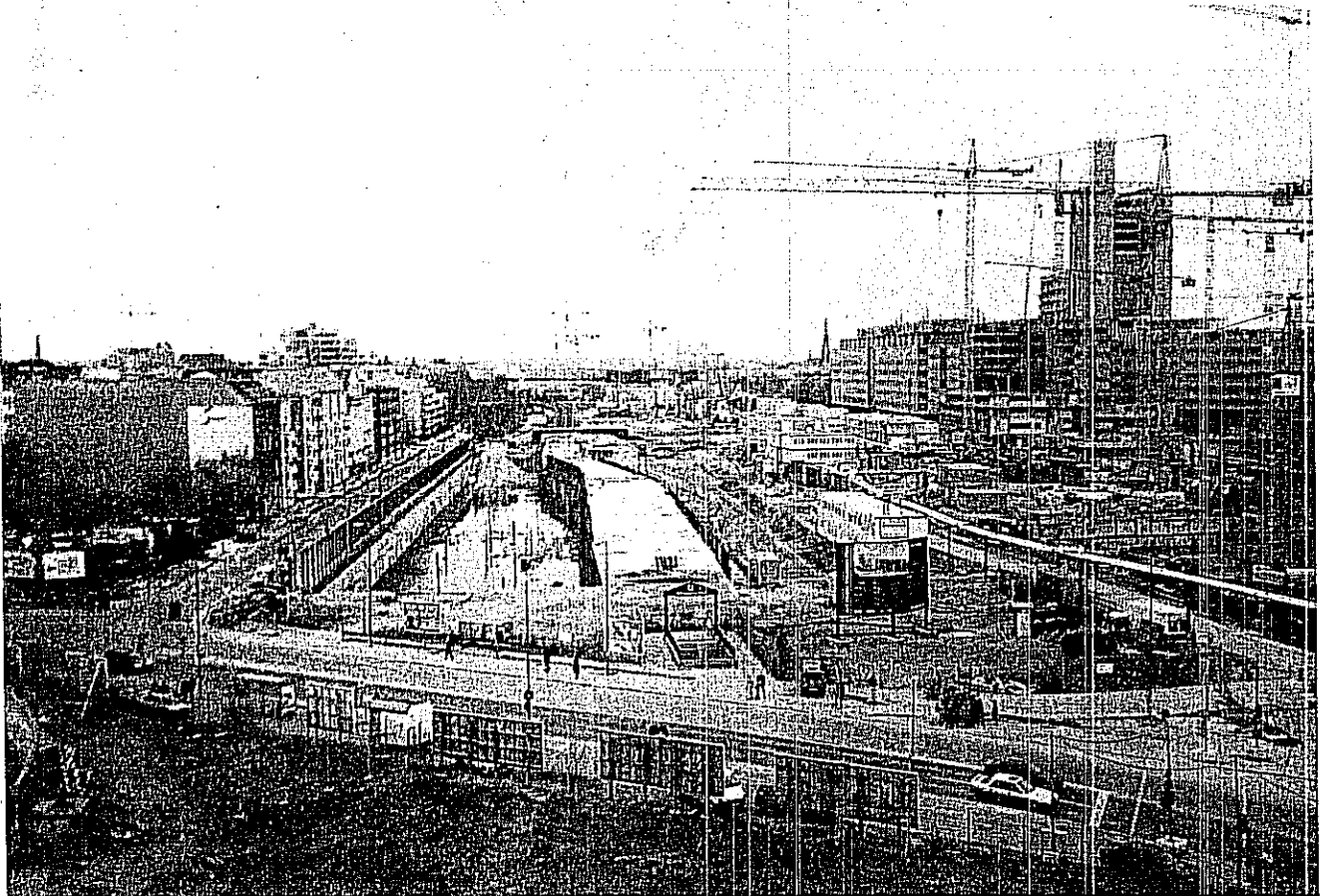
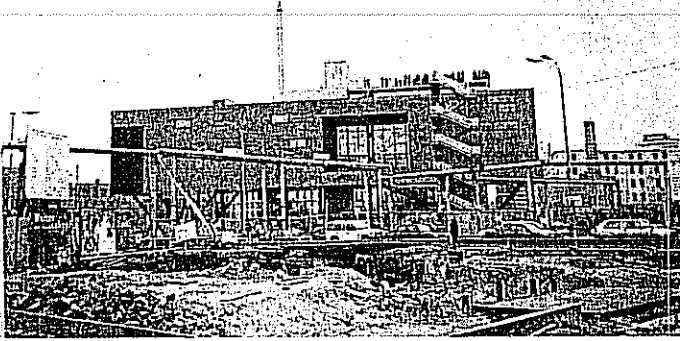
Sergi 31 Aralık 2000 yılına kadar açık.

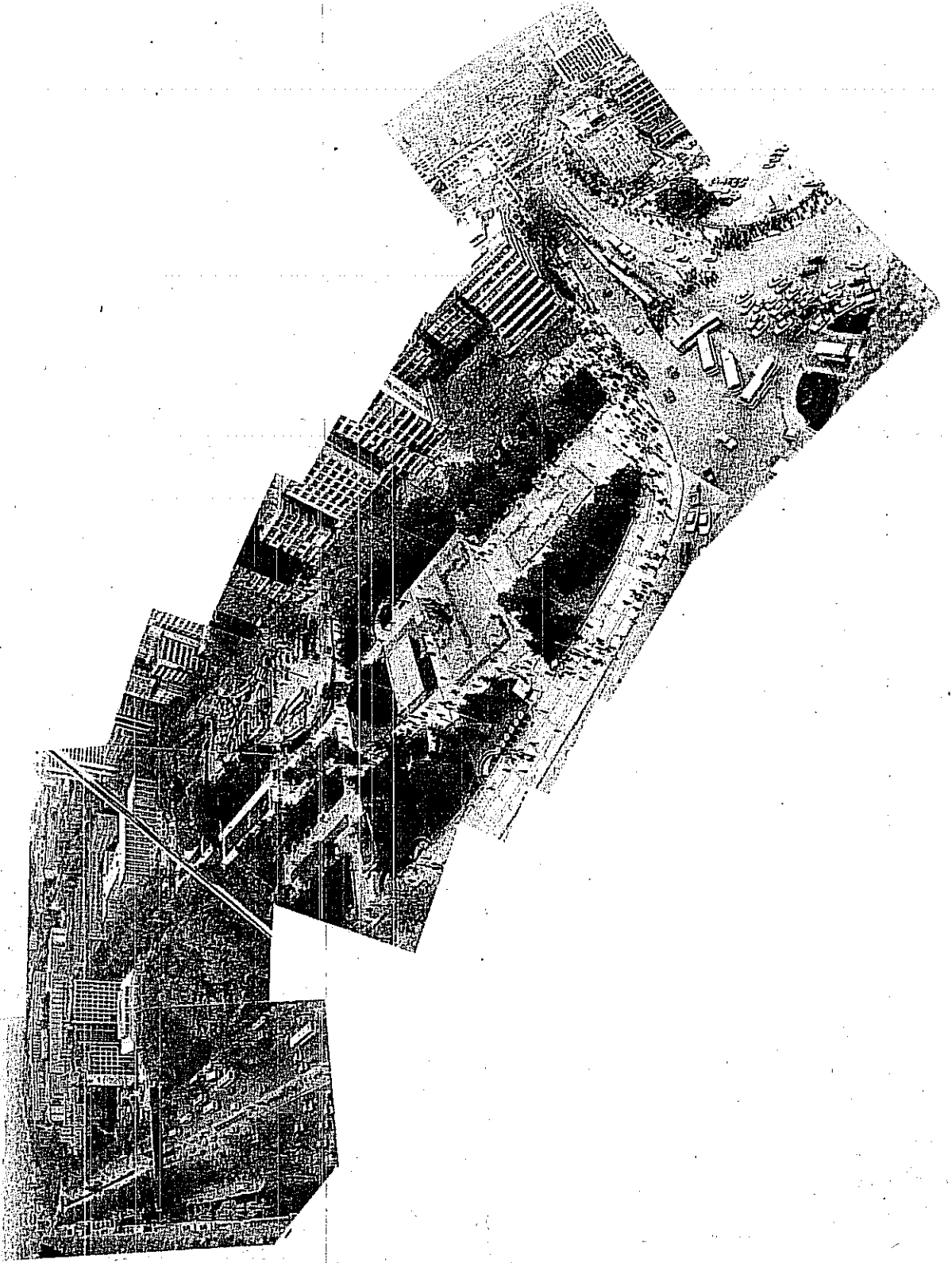
Açılış saatleri: Hergün: 9.00 - 19.00;

Perşembe: 9.00 - 21.00

Birkaç kaynak:

- INFO BOX sergi kataloğu
- Ein Stück Großstadt als experiment
-Planungen am Potsdamer Platz Berlin;
1994, Verlag G. Hatje, Stuttgart
- Berlin Mitte / Downtown Berlin;
Birkhauser Verlag, Berlin; Basel; Boston
1995
- Berlin Morgen, Ideen für das Herz einer
Groszstadt, 1991 Verlag G. Hatje, Stuttgart
- Bauwelt Berlin 1991; Sonderdruck

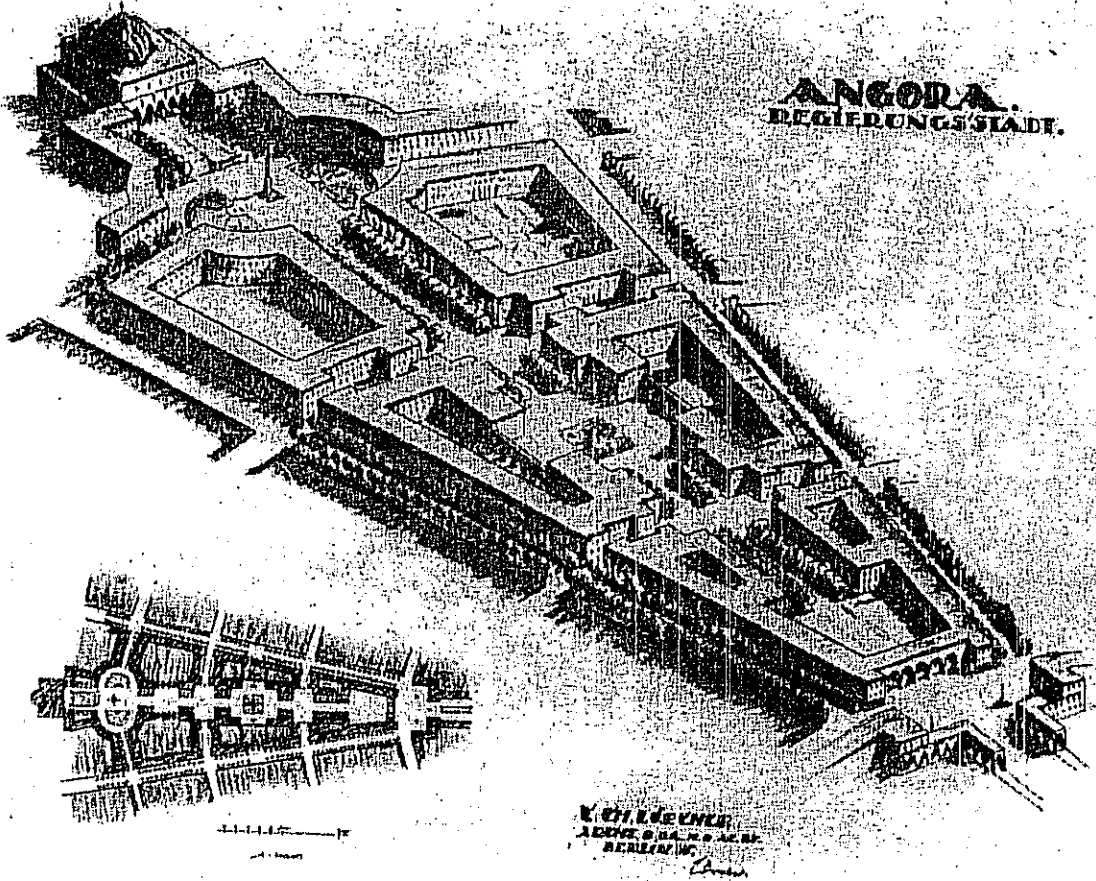

Cumhuriyet Formundan Güvenpark'a

**Tasarımda dönüşüm,
Neye niyet; neye kismet?**

Alman planı Lörcher 1925 yılında yaptığı Ankara Yenişehir planında yeni hükümet sitesini -1924 planında yerleştirdiği- Kale'den bugünkü Güvenparkın olduğu yere getirmişti. Böylece yeni Başkent modern bir parlamento ve hükümet forumuna kavuşacaktı. Sanki "Gökdelen"in oraya geleceğini biliyormuş gibi, forumun perspektifini Gökdelen'in çatısından aşağı bakarak çizmişti.

Ancak daha sonraki Jansen planı ve Holzmeister'in bu alanla ilgili planlamaları sonunda Meclis ve bakanlıklar daha güneye çekildi, Güvenpark yarı park, yarı bakanlıklar sitesi olarak oluştu ve Ankara'yla özdeşleşti. 1990'da çekilen fotoğrafla 1925'de yapılan perspektif karşılaştırmalarında, ilk kentsel tasarımın bazı izlerini görmek hala mümkün.

Kentsel Tasarımın Tarihi ve Felsefi Temelleri

Kent adını verdiğimiz yerleşme biriminin ilk ne zaman ortaya çıktığına ilişkin tartışmalarda genelde ortaklaşan zaman dilimi, artık ürünün elde edilmeye başlandığı yerleşik komünal toplum biçimini ortaya çıkış dönemi ile çakıştırılmaktadır. Bu ilk yerleşmelerden başlayarak, genelde üretim biçimi ve toplumsal gelişmeye paralel olarak kent formu da gelişme gösterdi. 1930'lu yıllara gelinceye kadar kentler için geçerli görülen düzenleme anlayışı, toplumsal hiyerarşi ve estetik kaygılara dayalı, mimarlık biliminin uğraşı alanı içinde kalan, kentsel fonksiyonların düzenli dağılımının sağlanması çabası yani kentsel tasarım olarak algılanılmaktaydı.

Sanayi devrimi sonrası, daha önce görülmemiş düzeyde kırsal alanda yoksullaşma ve bundan daha önemlisi kentsel alanlarda ortaya çıkan istihdam talebi, günümüzde kentleşme olarak adlandırdığımız kente doğru nüfus hareketlerinin de temellerini oluşturdu. "Vahşi Kapitalizm" dönemi diye de adlandırılan bu dönemde, serbest piyasa koşullarına müdahale etmek biçiminde algılanan düzenlemelerden özenle kaçınılması, işveren ile işçilerin eşit, rekabet koşullarına sahip taraflar olarak algılanışı, mekansal yansımanın kentin estetik kaygılarla oluşturulmuş bölgelerinin yakınlarında, sefalet mahallelerinin ortaya çıkışı biçiminde somutlaştı. Eşit olmayan sosyal tarafların zorunlu olarak aynı mekanı paylaşmaları ise, mevcut toplumsal çelişkileri giderek artırıp, bileyerek sosyal patlamaların yaşanması sürecini başlattı, 1917'de Rusya'da yaşanan devrim sürecinin de etkisiyle, sosyal patlamaların mevcut siyasal rejimin varlığını sürdürmesini olanaksız kılacağı korkusu içinde 1930'lardaki büyük ekonomik krize giren liberalizm akımı, kendi varlığını sürdürebilmek için yeni bir düzenlemeye gitme ihtiyacını duydu. Önceleri devlet, bireyleri ve kurumlara eşit uzaklıkta, bireyin devlete karşı korunması ilkesi ışığında "hukuk devleti" olarak tanımlanırken, 1930'lardan itibaren "iktisaden zayıf tarafı koruyan ve gözetken olma görevini de "sosyal hukuk devleti" ilkesi adı altında üstlenmiş oldu.

Sosyal sınıfların birbiriyle eşit olmayan rekabet koşulları nedeniyle iktisaden zayıf olan tarafın

devlet tarafından özel olarak korunması ve gelişimine katkıda bulunması biçiminde özetlenecek Keynesyen felsefenin ortaya çıkışı, kentin mekansal düzenlenmesini estetik bir kaygı olarak niteleyen "kent tasarımı" anlayışının sonu, bizlerin mesleki çabasının da başlangıç noktasını oluşturdurdu.

Bu yeni anlayış uyarınca planlama, tasarımı boyutunun içerdiği estetik anlayışı yerine rasyonelliği, mekansal düzenleme yerine ise; toplumsal yaşamın düzenlenerek, sınıfsal çatışmaları patlama noktasına girmeden kontrol altına alma, toplumsal hiyerarşinin taşıdığı farklılıkları mekan boyutundan olabildiğince azaltma kaygısını taşımaya başladı. Kent, yalnızca kent ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü değil, aynı zamanda bu ekonomik faaliyetin taraflarının birey olarak var olduğu ve kendilerini yeniden ürettikleri, dolayısıyla da siyasal ve sosyal sistemin yeniden üretildiği, sosyal ilişkilerin üzerine sürdürüldüğü bir mekan parçası olarak algılanmaya başladı. Temel kaygı kıt kentsel finansal kaynakların mekanda olabildiğince eşit dağılımının sağlanması, kaba bir deyişle "mekansal bütçe" oluşturulması yolu ile sefalet mahallelerinin yaşanabilir işçi depoları şekline dönüştürülmesiydi.

İkinci dünya savaşının sonunda Avrupa'nın büyük ölçüde yıkıma uğraması "rasyonalizmin" planlamadaki etkinliğini bir süre daha korumasına neden olduysa da refah düzeyinin artması, planlamanın rasyonalizm kaygısının yanı sıra kültürel ihtiyaçları gözetken estetik kaygıya da yeniden yönelmesi sonucunu getirdi. 1960'larda Malthus'un görüşlerini esas alarak hazırlanan Roma Klubü'nün çalışmaları o güne kadar planlamanın temel kriteri olan sınırlı finansal kaynakların mekansal dağılımı anlayışını doğal kaynakların da sınırlılığını da içerir biçimde düzenlenmesini zorunluluk haline getirdi. 1974 petrol krizi ise finansal kaygıların ikinci plana itilip planlamanın koruma ve kullanma kararlarının optimizasyon çabası olarak algılandığı bir dönemin başlangıcı oldu. Çevre koruma, kıt kaynakların optimum kullanımı şiarının yükselmesi planlamanın yanı sıra Kıta Avrupası'nda çevreye daha fazla öncelik tanıyan yeni bir planlama anlayışının ağırlık kazanmasına neden olarak Avrupa'da planlamanın altın yıllarını başlattı: "bütüncül planlama" anlayışı 1960'lardan başlayarak tüm Avrupa'ya ve etkisi altında olan

Türkiye gibi ülkelerde önem kazandı. Kıta Avrupası'na kıyasla nüfus yoğunluğu daha az, mekansal gelişmeye elverişli, toprak yapısı açısından daha şanslı ve Kıta Avrupası'ndan sonra sanayi devrimini gerçekleştirdiği için, büyük ölçüde uluslararası deneyimlerden ders alarak mekan organizasyonlarını gerçekleştiren, federe yapısı ve birbirinden oldukça uzak boş alanlarda bölünmüş bu nedenle Avrupa'daki bölge ve milli fiziki plan kaygılarını duymayan Amerika'da ise çevre korumaya yaklaşım, öteden beri sahip olduğu parçacı çözüm alışkanlığı içinde bulundu: ÇED.

Amerikan patenti ile üretilen ÇED teknikleri, liberalizmin Keynesyen felsefeden koparak, devletin toplumsal görevlerinin azaltılması, devletin piyasaya "iktisaden zayıf tarafı korumak" adına da olsa müdahalenin azaltılmasını öngören Freidmancı anlayışın Avrupa'da taban bulduğu bir dönemde gündeme gelmişti. ÇED, yani noktasal veya çizgisel kirleticilerin önceden belirlenerek zararlarının en aza indirgenmesini savlayan bu yöntem ABD kaynaklı çok önemli bir ihraç ürünü haline gelip, planlamanın uluslararası boyutta değer yitirmesine yol açtı.

Keynesyen görüş "kamu yararı" yani devletin mevcut düzeninin devamı için bireysel yararın üstüne çıkan bir yarar kavramının oluşmasına neden olmuştu. Planlamanın eline geçtiğinde ise bu kavram, planlamaya çevre boyutu da katıldıktan sonra gelecek kuşakları da içeren bir zaman ve planlama ve hatta yeri geldiğinde ulusal hükümlerlik sınırlarını da aşan bir mekan boyutu içinde "insanlığın ortak yararı" anlayışına dönüşmüştü. Planlama bu hali ile basit bir mekan organizasyonu olmaktan çıkıp, planlamaya halkın katılımının da sağlanmasıyla, toplumsal sorumlulukları ve birbirlerine karşı yükümlülükleri olan birey formunun yaratılmasına da katkıda bulunmaktaydı. Oysa Fridmancı görüş, Keynesyen görüşten yola çıkarak zenginleşen kamu ya da toplum yararı kavramı gereğince devletin sosyal görevlerinin artmasını değil, tam tersine, devletin sosyal yaşama ve az müdahalesini, devletin toplumsal gerekçelerle de olsa Keynesyen bakış açısı gereği üretmek zorunda bırakıldığı kamu mal ve hizmetlerini özel sektöre devrederek küçültülmesini önermekteydi. Bu yolla, ekonomiye doğrudan veya dolaylı devletmüdahalesinin ortadan kaldırılarak, artık uluslararası nitelik kazanmış olan sermayenin daha da hareketlenerek "küreselleşmesi", moda deyimi

ile "globalleşmesi" sağlanabilecekti. Devletin görevlerinin yeniden tanımlanması sırasında ortaya çıkabilecek sosyal sorunların ortadan kaldırılabilmesi ise, ancak toplumu oluşturan bireylerin kendilerini v etoplumu farklı bir biçimde tanımlaması ile olanaklıydı. İşte post-modernizm, adını verdiğimiz felsefi akım bu noktada tarihsel işlevini yükledi. Modernizmin toplumsal hak ve sorumlulukları olan birey tanımı ve bu tanımı ve bu tanım dolayımı ile bireylere yönelik etik yükümlülükleri değiştirme görevi post-modernizm, adını verdiğimiz felsefi akım bu noktada tarihsel işlevini yükledi. Modernizmin toplumsal hak ve sorumlulukları olan birey tanımı ve bu tanım dolayımı ile bireylere yönelik etik yükümlülükleri değiştirme görevi post-modernizmin asal işlevi oldu. Post-Modernist felsefenin yaratmayı amaçladığı bireye; örgütlülüğe ihtiyaç duymayacak kadar bağımsız ve özgü, kendi çözümünü ancak kendisi yaratabilecek kadar bireye; örgütlülüğe ihtiyaç duymayacak kadar bağımsız ve özgür, kendi çözümünü ancak kendisi yaratabilecek kadar yalnız ve dünyanın bireyin etrafında ve bireysel inisiyatif ile döndüğüne inandığı bir dünya olduğu mesajı mimariden eebiyata tüm üst yapı aygıtları kullanılarak verilmeye başlandı. Küreselleşme sürecinde karşılayabileceği toplumsal direncin kırılması işlevini yüklenen post-modernist felsefe kuşkusuz mekansal kararlara da etki ederek kalıcılığa ihtiyacını duydu. İlk uygulama, bireylerin kişisel talep ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilebilecekleri açık iç mekanlara sahip mimari yapılarla başladı. ABD tarafından üretilen ÇED teknolojisi çevre sorunlarının çözümünü üstlenirken, kentleri, bölgesi ve ülkesi ile bir bütün halinde gören bütüncül planlama anlayışı da yerini kentteki sorun alanlarının adacıklar halinde çözülmesi yöntemine bıraktı. Kenti bir ilişkiler bütünü olmaktan çıkarıp, tanımlanmış sorun alanlarına mekansal düzenlemeler yolu ile müdahalenin ilk örnekleri kentsel renovasyon ve revitalizasyon projeleri olarak görülmeye başlandı. Post-modernist felsefenin kabul görmesiyle 1980'lerden itibaren itibarını yitiren planlama yerini tekil sorunlara tekil çözümler öneren kentsel tasarım ve aksiyon planları adı verilen kısıtlı kentsel mali kaynakların etkin kullanımına yönelik kontrol matriksleri ile bezeli bilgisayar programlarına bırakmaya başladı.

ABD açısından geleneksel mekan organizasyonu biçiminde algılanabilecek bu yöntemler bilgisayar

teknolojisindeki inanılmaz gelişme ile birleştirildiğinde yalnızca mekan organizasyonları açısından değil yerel yönetimlerin karar süreçlerinin de bilgisayar programları aracılığıyla üstlenilebileceği gerçeği ortaya çıktı. Avrupa'ya ihraç edilen bu yeni süreçlerinin de bilgisayar programları aracılığıyla üstlenilebileceği gerçeği ortaya çıktı. Avrupa'ya ihraç edilen bu yeni know-how 1980'lerin başında tartışmasız kabul görüp, uygulamaya başlandığında planlama geleneği ve demokrasi etiğine daha köklü bir biçimde sahip çıkan Avrupalılardan kısa bir süre sonra direnç görmeye başlandı. Önce ÇED teknikleri eleştirilmeye başlandı, 1985'lere gelindiğinde ise ÇED planlı alanlarda yer alacak kirlenici yatırımlar açısından ek bir külfet haline getirildi. Çünkü ÇED'in tek başına çevreyi koruyamayacağı yaşanan bir kaç örnekle açığa çıkmıştı. Aynı şey kentsel tasarım ekolünün de başına geldi. ABD'nin ekonomik gücüne alternatif olabilmek için oluşturulan Avrupa Topluluğu'nun sermayenin küreselleşmesi sürecinde ABD karşısında yeterli rekabet gücüne sahip olamaması sorunu AT'nin Avrupa Birliğine dönüştürülmesini ve üye ülkelerin ekonomik olduğu kadar sosyal birlikteliğini zorunluluğunu doğurunca, ortak hedeflere farklı partnerlerle ulaşılması için Ortak Eylem Planlarının kararına 1985'de varıldı. Eylem planı uyarınca 1992 yılında tek para birimine ulaşılması hedefleniyordu. 1990'lara giderken eylem planı adı verilen mekan boyutundan yoksun ekonomik ve sosyal planların ortak hedeflere ulaşmaktaki yetersizliği açıkça ortaya çıkmıştı. 1990'larda yaşanan bu gelişme, bir yandan AB ülkelerini içeren kıtasal planlama çalışmalarının gündeme gelmesiyle planlamaya eski itibarını iade ederken, öte yandan da post-modernizmin bireye ilişkin önermelerini yaşatma ikilemini beraberinde taşımaktaydı. Post-modernizmin iflası ile etkilerini sanayi devriminde olduğu gibi İngiltere'de gösterdi. Teacherizmin'in iflası, aslında Fridmancı ekonomik görüş ve bu görüşün düzenlerle yaşama biçimini belirleyen bir düzeye ulaşmış olan bireyciliğin bir anda değiştirilmesini de engelleyecek boyutlara varmıştı.

Çok kısaca, satırbaşları ile değinmeye çalıştığımız, planlamanın farklı toplumsal konjonktürlerde geçirdiği devrim, günümüzün tartışma odağı haline gelen "Kentsel Tasarım" ekolünün aslında hiç de yeni bir bakış açısı olmadığını, feodalizm döneminden başlayıp, kapitalizmin yeniden şekillenmesi dönemine kadar kullanılan ve zaman

içinde bütüncül bir planın alt başlığı olarak kullanılmadıkça toplumsal sorunlara çözüm üretmeyecek ve hatta giderek o sorunlara kaynaklık edebilecek bir yöntem olduğunu vurgulamaya çalıştık.

Sanayi devriminden günümüze, sermayenin değişen konjonktüre, kendi çıkarlarını maksimize edecek şekilde defalarca uyum gösterdiği, kendi varlığını yeniden üretecek yeni ekonomik ve siyasal örgütlenmelere giriştiği herkesçe kabul edilebilen bir gerçek sermayenin örgütlenme ve yeni koşullara uyum yeteneğinin günümüzde vardığı en son nokta, siyasal söylemini globalizm'de bulmakta. Ekonomik yapıda görülen bu hızlı devrimine karşın, toplumsal yapı çok daha yavaş bir ivme ile değişim ve dönüşüme uğramakta, mekansal kararların kalıcılığı ise toplumsal yapının değişim sürecini daha da yavaşlatmaktadır. Bu açıdan biz plancılardan toplumsal sorumlulukları tartışılmaz bir önem ve öncelik kazanmaktadır.

Hepimizin bildiği gibi, post-modernizmin önerdiği köşe dönücü - iş bitirici birey anlayışını felsefi bir kısıya bürünmeksizin en yalın haliyle 1984'ten bu yana yani yaklaşık yalnızca 2-3 yıllık bir gecikmeyle ülkemize mal etmiş durumdayız. Etik değerlerin köklü bir biçimde yıkılmasının ülkemizde yarattığı toplumsal sorunlara değinmek bile yersiz, hep birlikte yaşıyoruz.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ise genelde yaklaşık 15-20 yıllık gecikmeyle izleyebilmekteyiz. Bizler, 1985'te yaşama biçimine dönüştürdüğümüz post-modernizmin adını ancak 1995'lerde entellektüel muhabbetlerimizin mezesi yapabildik. 1982'lerde ÇED uygulamasından neredeyse vaz geçilmişken, biz 1992'de ÇED'leri yasalaştırdık. 1990'larda kıtasal planlamanın gereği ve uygulama yöntemleri tartışmaları yapılırken biz üniversitelerimizde "kentsel tasarım" bölümlerini açmaya başladık. Hala imar planlarını mimarlar mı yoksa şehir plancıları mı yapmalı tartışması yazık ki zamanımızı alıyor. Oysa plancıların tarihsel sorumluluğu, planlama anlayışındaki gelişim ile evrensellik kazanan "toplum yararı" kavramının önemini topluma yeniden benimsetebilmek ve sermayenin küreselleşmiş kirleniciliğine karşı çevre duyarlılığı için gerekli kamu oyunu yaratmanın yanı sıra, mesleki ürünlerimiz aracılığıyla aynı duyarlılığın mekana yansımaları sağlamaktır.

Kentsel Tasarım Kültürü ve Yaratıcılığın Sınırları

Planlama yeniden kurgulanırken, plancının rolü imar planı çizimi, ya da denetimi olarak tanımlanmamalı, yaratıcılığını geliştirebileceği ortamlar sağlanmalıdır. Yaratıcılık yalnızca biçime ait bir üretim biçimi değildir. Kentsel yapının belirlenmesi, projelerin tanımlanması, mülkiyetin biçime yönelik olarak dönüştürülmesi, altyapı uyumu, parasal kaynakların bulunması gibi konular yeni düşüncelerin yaratılmasını gerektiriyor.

Planlama Dergisi için, kentsel tasarım bağlamında irdelemem istenen "kentsel tasarım kültürü ve yaratıcılığın sınırları" konusuna, E.Bacon'un Paul Klee'den yaptığı alıntı ile başlanabilir:

Antik dönemde denizde seyreden bir yelkenlinin sağladığı ortamın dinginliğinden zevk alan ve bu durumdan hoşnut olan bir kişiyi düşünelim. Eski insanlar bu sahneyi aynen temsil ederlerdi. Günümüzde ise: Modern bir kişinin bir vapurun güvertesinde yürürken gözlemlediklerine bakalım: 1.kendi hareketi, 2.aksi yönde de olabilecek geminin hareketi, 3.dalganın yönü ve hızı, 4.dünyanın dönmesi, 5. yörüngesi, 6. Ay'ın ve diğer gezegenlerin yörüngeleri. Sonuç: gemideki "Ben" in merkezinde bulunduğu bir evren içindeki hareketlerin etkileşimi. (Paul Klee, 'Creative Credo', 1920) (Bacon, 1982, 11)

İnsanın çevresi ile olan etkileşim sürecinde, giderek karmaşılaşan ilişkileri Paul Klee 1920'lerde böyle açıklıyor, ve çevrenin insanı etkiledi ve biçimlendirdiği bir dönemden, merkezinde çevreyi algılama ve dönüştürme düzeyi sürekli olarak değişen bireyin bulunduğu bir döneme geçildiğini vurguluyor. Bu durumda yaratıcılık nedir sorusu önem kazanıyor.

Yaratıcılığın merkezinde birey mi, yoksa toplum mu olmuştur? İlerde verilen tanımlar yaratıcılığı genellikle bireyle, özellikle açıklamaya çalışıyorlar. Ancak konumuz kentsel çevre ve bunun tasarlanması ise, bu büyük ürünün zaman ve mekâna bağlı olarak üretim süreci irdelenmeli, birlikte üretimde bulunması gereken iki meslek alanının, yani mimarlık ile planlamanın karmaşık ilişkiler ortamı içinde, ortak bir yaratı sürecini nasıl gerçekleştirebilecekleri tartışılmalıdır. Bu yönde kentin tasarımı ya da kentsel tasarım için çeşitli tanımlar yapılabilir. Benim anladığım kentsel tasarım eylemi:

- kentin biçimi ile yaşamının, üst, orta ve alt ölçeklerde üretilmesinin kuram ve uygulamasıdır,
- kentin ve parçalarının kimi zaman tasarlanması ve üretilmesi, daha çok ise yönlendirilmesidir,
- planlama kararlarını gerçekleştirme ve üretilmiş çevreyi sürdürme sürecidir, (Günay, 1993)

Bu balamda kentin mimarlığı, kimliği, niteliği, biçimi, estetiği, anlamları, imgeleri, sunduğu rahatlık düzeyi kentsel tasarımın konularıdır ve yakından incelemeye ve tartışmaya açıktır. Bu satırların yazarının kentsel tasarım üzerine geliştirdiği kendi görüş ve çerçeveleri bulunmaktadır. Bunlara ilişkin olarak yapılan çalışmalar Bilim ve Teknik dergisinde (Mart 1996:46-47) "Yaşanabilir bir Dünyada Kentsel Tasarımın Roller" başlığı altında derlenmişti. Aşağıda öncelikle, anılan yazıda tartışılan "kentsel tasarım çerçeveleri" planlama toplumunun da görüşlerine sunulmaktadır.

Kentsel Tasarımın Çerçeveleri

19-22 Kasım 1995 tarihleri arasında Dubai'de yapılan "En İyi Uygulamalar Konferansı"nda, Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika'dan sunulan örnekler ekonomik ve toplumsal içeriklerinin yanı sıra, bizim bugün kentsel tasarım diye algıladığımız eylemleri vurguluyordu. Yeşil kent, yaya mekânları, kentsel yenileme, yeni mimarlık, ortak alanların tasarımı gibi konuların yeni anlayışlar çerçevesinde - devlet, toplum, girişimci ortaklıkları, yönetime katılma gibi - nasıl ele alındığının sergilendiği konferansta, az gelişmiş ülkelerin gündemleri çok farklı nitelikler

sunmuştur. Katı atıkların yeniden üretimi için kurulan kooperatifler, gecekondualarda özellikle kadınları evin sahibi yapma girişimleri, temel sağlık sorunlarının çözülmesi için yapılan çevre örgütlenmeleri, kentsel servislerin sağlanması çabaları, birlikte konut üretim modelleri, el sanatlarının özendirilmesi, haritalama, batıda eleştirilen yüksek konut yapılarının üretimi, fakirlerin konut edinimi, hava kirliliği ile savaş gibi son 40 yıldır bildiğimiz sorunlar az gelişmiş ülkelerin en iyi uygulamaları arasında yer alıyordu.

Bu koşullar altında öncelikle kentsel tasarım nedir sorusunun yanıtını aramak gerekir. Türkiye, hem gelişmiş toplumların özelliklerini, hem de az gelişmişliğini kendi mekânına yansıtmakta, bugün çok eleştirdiğimiz, estetik olarak bir türlü beceremediğimiz, ama daha önemlisi ulaşım ve altyapı sistemleri düzensiz ve sağlıksız bir kent ve kent sistemleri üretmektedir. Kendi içinde de çeşitli ikilemler yaşayan kentlerin üretildiği toplumumuzda kentsel tasarım gerçekten nedir sorusunun yanıtı önem kazanmaktadır. Konuya açıklık getirmek için öncelikle bu sorunun yanıtları aranacaktır.

Kentsel tasarım için şimdiye kadar geliştirilen yaklaşımlar, ya kentin mimarisi ve estetiği ile kısıtlı kalmış, ya da kamu elindeki alanların düzenlenmesi ile küçük mekan, peysaj ve kentsel mobilya tasarımına indirgenmiştir. Yukarıda tartıştığımız gibi dünya kentlerinin sorunları bu öğelerle sınırlı kalmaz; kentsel tasarım hareket alanını genişletmelidir. Bu doğrultuda şu noktalar tartışılabilir. Kentlerin biçimlenmesinde öncelikle toplumun ekonomisi, sosyal, kültürel yapısı belirleyici ise, kentsel tasarımın rolü gene de küçük mekânla sınırlı değildir? Ya da yukarıda anılan konular planlama eyleminin ilgi alanları değildir?

Kentsel tasarım eylemi, temelde yaşanabilir kentlerin üretimini hedef olarak almalıdır. Dolayısıyla toplumsal ve ekonomik koşullar ne olursa olsun, kentsel tasarım eylemi aslında planlama kararlarının uygulamaya geçirilmesi, yani bizzat kentin yapım sürecidir. Gerek planlama, gerek kentsel tasarım eylemleri teori ile pratik, plan-proje ile uygulama arasındaki bağları kurmakla yükümlüdür. Bu nedenle planlama ile

tasarım arasında bir sınır ilişkisi değil, bir içicilik söz konusudur. Örnek olarak az gelişmiş ülkelerin en iyi uygulama örnekleri olarak sunulan temel kentsel servislerin gerçekleştirilmesi projesini ele alalım. Gerçekten de böyle bir projenin parasal boyutu vardır, gereksinimlerin karşılanmasına ilişkin planlama ve zamanlama boyutları vardır. Ancak bunların ötesinde bu servislerin mekânsal dağılımları ve biçimlendirilmeleri problemleri vardır. Dolayısıyla böyle bir projenin kentsel tasarımı bağlamı yürütmenin her aşamasında doğal olarak varolmalıdır.

Ülkemizden örnekler sunarsak, günümüzde imar planlaması adı altında yürütülen, ve kentlerimizin düzenli konut bölgelerini biçimlendiren pratik, bir türlü kentsel tasarım boyutu kazanamamaktadır. Aynı şekilde gecekondu alanlarında yapılan ıslah planları, kentsel tasarım meselesi olarak gündeme sokulmamış, ıslah sözcüğü gerçek anlamından - improvement - uzaklaştırılarak bu alanları imar mevzuatına göre dönüştürmeye yönelmiştir. Bu eylemin iki uyumsuz sonucu olmuştur. Öncelikle bu alanlarda yaşayan kişilerin mekânı onlar için iyileştirilmemiş, ikinci olarak da planlama, mülkiyetin yeniden düzenlenmesine dönüştürülmüştür. Gene bu çerçevede ülkedeki imar denetimi tip yönetmeliklere bırakılırken, planlama mevzuatının reddettiği hisseli tapu bölünmeleri büyük kentlerin önemli bir bölümüne damgasını vurmuştur.

Bu tartışmalar dışında, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin, ve Türkiye gibi her iki grubun da özelliklerini taşıyan ülkelerin sorunları için ortak çözümler üretilmeyeceği görülmektedir. Ancak Habitat II'nin temel sloganı olan yaşanabilir kentlerin üretilmesi ve planlama kararlarının yaşama geçirilmesinde kentsel tasarım yeni roller üstlenmeli, ilgilendiği çerçeveler yeniden tanımlanmalıdır. Bu çerçevelere bağlı olarak farklı toplumsal düzenlere sahip ülkeler, gelişmişlik düzeylerine göre tanımlanmış yaşanabilir kent modellerini savunabileceklerdir. Aşağıda, gelişmişlik düzeyleri ve sosyo-politik yapıları ne olursa olsun yaşanabilir kentlerin üretimini hedefleyen toplumların ilgi alanlarını oluşturan kentsel tasarım süreç ve çerçeveleri özetlenmektedir.

Yaşanabilir Kentin Biyofizik Çevresi

Kentsel tasarımın birinci hedefi güvenli, sağlıklı ve konforlu bir çevre yaratmaktır. Bu doğrultuda tehlike ve kirlilik olasılıklarını en aza indirmek, iklim olanaklarından yararlanmak gerekir. Altyapısı olmayan bir kentin üstyapısını düzgün yapmak mümkün olmamaktadır. Yavaş yavaş unutulmaya başlanan modernist planlamanın öğelerini: güneş, ışık ve yeşili; bölgelemeyi yeniden savunmak durumundayız. Kirletici olmayan kamu ulaşım araçlarını desteklemek, özel araçlardan arındırılmış bölgeleri yaratmak, erişirlik olanaklarını artırmak, kentin ekolojik dengesini kurmak yalnızca planlamanın değil, aynı zamanda kentsel tasarımın ilgi alanlarıdır. Biyofizik çerçevesi sağlıklı kurulmuş kentlerde kimlik ve estetik değerlerin kurgulanması olası değildir.

Yaşanabilir Kentin Sosyal ve Psikolojik Çerçevesi

Salt mülkiyetin yeniden düzenlenmesine yönelik imar planı anlayışı ve uygulaması içinde sosyal yaşamımızın parçaları olan 'yer'leri, ortak yaşamı, güven duygularımızı, kentlerin anlamını, imgelerini, karakterini ve kimliğini sürekli olarak tahrip etmekteyiz. Kentsel mekânlar sürekli olarak dönüşüme uğramakta, alıştığımız 'yer'ler yok olmaktadır. Bir kentte mutlaka dönüşümler olacaktır. Ancak bu dönüşümlerin sancısız olması, eskinin yerine konulanın da sosyal ve psikolojik değerler taşıması gerekir. Aksi halde kentler kurulaşmakta ve aynılaşmaktadır. Geleneksel olarak varolan komşuluk birimi (mahalle) kayramı, modern planlamada okul ve sosyal donatıların dağılımı için kullanılmış, ya da altyapının örgütlenmesinde yararlanılmıştır. Küreselleşme ve yeni iletişim alanı içinde kavramın tümünden gündemden çıkması eğilimi var. Komşuluk birimi, kentteki farklılaşmaların, kimlik tartışmalarının, yerlerin, ortak yaşamın, güven duygusunun kökeni; insanlık bu kavramdan vazgeçemez, yaşanabilirliğin, sürdürülebilirliğin temel ögesidir bu birim, sürekli olarak yeniden yorumlanması gerekir.

Yaşanabilir Kentin Mimarlık ve Estetiği

Tarihsel olarak kentsel tasarım kuramlarının temel dayanağı kütle - mekân- biçim ilişkileri üzerine

oturtulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, kentsel tasarım eyleminin söylemi görsel değerlere, estetik kaygılara, tarihsel, geleneksel ya da modern yaklaşımların biçimlerinin tartışılmasına yönelmiştir. Kuşkusuz bütün bu tartışmalar biyofizik, sosyal ya da psikolojik değerlere gönderme yapmaktadır. Ancak büyük polemik gene de kentin mimarlığı ve estetik değerler üzerine kurulmaktadır. Doğru olan şudur ki, her dönem kendi mimarlık anlayışını üretecektir. Bu anlayış bir önceki döneme tepki olarak çıkacak, daha sonra diyalektik olarak yeni aranacaktır. Tarihsel olarak da bilinmektedir ki, daha önce üretilmiş olan, tarihsel olan yeni yorumlarla yeniden gündeme gelecektir. Burada önemli olan, sistemin, mevcudu sürdürürken yeniye de açıklığının salanmasıdır. Kentin mimarlığı ve estetiği, ya da görsel değerleri sürekli değişmektedir. Buna karşılık, kentin, insanın biyofizik, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini her dönemde karşılaması yaşamın sürdürülmesinin gereğidir.

Yaşanabilir Kentin Üretim Süreci

Kentsel mekân bir üründür. Toplumsal ilişkiler içinde bu üretim gerçekleşir. Kentsel tasarımın temel ilgi alanları olarak tanımladığımız biyofizik, sosyal ve psikolojik çerçeveleri, kentin mimarlığını, görsel değerlerini istenen düzeylerde tutmak çok zahmetli, sabır ve sürekli uzlaşma isteyen bir uğraştır. Yaşanabilir bir kentin farklı dönemler için tanımları kuramsal olarak yapılabilmektedir. Asıl olan kuramsal olarak tanımlananı yapabilme becerisidir. Bu nedenle kentsel tasarım, kenti inşa etme süreci olarak betimlenmiştir.

Planlı ya da kendiliğinden, tüm kent parçaları üretilirler, eskiyince yeniden üretilirler. Bu süreçlerin hepsinde farklı aktörler rollerini oynayacaklar, kamu bazı durumlarda kentsel biçimlenmeyi denetleyecek, kurallarını koyacak, bazı durumlarda ise kendisi bizzat uygulamayı yapacaktır. Bu amaçla kaynaklar ayrılacak, yasal çerçeveler oluşturulacaktır. Kamu kurumları ile kişiler bu üretimde yerlerini alacaklar, mülkiyet ilişkileri kentsel tasarım ile uğraşanların ele almak zorunda olacakları en önemli konu olacaktır.

Kentsel tasarımcı sermaye ve emeğin mekândaki dağılımları ile uraşacak, bu mekânın üretildiği kentsel arsalar toplumsal yarar ve fırsat eşitliğini sağlayacak biçimde kullanılmaya çalışılacak. Görüldüğü gibi kentsel tasarımın en zor tarafı uygulaması, dolayısıyla büyük çaba, ikna yöntemleri ve gerektiğinde tavizler gerektiriyor.

İmar Anlayışı

Bilim ve Teknik dergisinin (Mart 1996:46-47) sayısında tartışılan ve önceki bölüme küçük değişikliklerle aktarılan çerçeveler bağlamında tanımlanan kentsel tasarım, temelde kentin üretim süreci içinde ortaya çıkan bir yapma ve biçimlendirme süreci ise bu doğrudan toplumun kültürünün bir ürünü olacaktır. Ozankaya (1980:45) Kültürü, "Tarihsel toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün özdeksel ve tinsel değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü" olarak tanımlamaktadır. Hançerlioğlu'na göre ise (1989:231) kültür bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini salayan değerlerin tümüdür ve gelenek, görenek, düşünüş ve sanat değerlerini kapsar. "Kültür, insanın belli bir ereğe göre meydana getirdiği üretimin tümüdür".

Bir deyişe göre kent, insanın ürettiği en temel kültür ögesidir. Batı toplumunda kentin ve kültürünün kökeni antik dönemde atılmış, tarihsel olarak kara çağ diye adlandırılan Orta çağ ise bugünkü Avrupa kentlerinin çekirdeklerini oluşturmuştur. Kentsoylu (burgher, bourgeois) bu dönemde ortaya çıkmış, ve kent yönetiminde de söz sahibi olarak bugünkü yerel yönetimlerin odağı olmuştur. Bazı Avrupa kentleri son dönemde Orta çağ da başlayan, 8 ile 10 yüzyıl arasında değişen kuruluş yıllarını kutladılar. Dolayısıyla 10 yüzyıla yaklaşan bir kentsel kültüre sahipler. Ülkemizin tarihi kentleri "yer" özellikleri taşır, estetik nitelikleri üst düzeydedir, ancak Batı anlamında kentin değil, kırsal özelliklerini ve kültürünü yansıtır. Bu nedenle toplumumuz Batı ile tanıştıkça, kentleşme süreçlerine girdikçe kırsal uzantısı olan kültürün ürettiği kırılgan kentsel dokular yeni gereksinimlere yanıt verememiş,

toplumumuz kent kültürü ile son yüz-yüzelli yılda tanışmıştır.

Bugün kentlerimizin farklı alanlarında (düzenli konut, gecekondü, kaçak yapılaşma, sanayi, kamu kurumlarına ait alanlar) yaşadığımız tasarım sorunlarının altında bu neden yatmaktadır. Kent bir toplumsal ürettir. Teknik adamlar bu üretime katkıda bulunurlar. Günümüz kentlerinde de aslında kentlerimizi, kent kültürü ile son yüzyılda tanışan toplumumuz üretmektedir. Bu bir öğrenme sürecidir. Toplumla birlikte kentsel mekânı üretme süreçlerini yeniden aramak, bulmak ve sınamak zorunda olan biz teknik elemanlar için de bu bir yeniden öğrenme sürecidir. Ülkemizde Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, 1950'lere kadar, Cumhuriyet ideolojisine uygun olarak Batı anlamında çağdaş kentler üretilmeye yönelinmiş, bu çerçevede mimarlar ve mimar kökenli plancılar yeni kentsel dokuların biçimlendirilmesinde öncü olmuşlardır.

1950'li yıllarda başlayan kentleşme sürecinde, salt mimarlık ve şehircilik bilgisi kentleri denetlemede yetersiz kalmış, bunun üzerine bölgesel ilişkileri, yol ağlarını, arazi kullanımı kararlarını ve nüfus/yapı yoğunluklarını denetlemeye yönelen şehir planlaması yeni bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceki dönemde yeni siyasi tercihler, kentlerdeki elit grupların varlığı, yavaş kentleşme gibi nedenlerle mimari temelde erişilen çözümler henüz büyümeyen kentlerde nitelikli kentsel çevrelerin üretilmesini sağlamıştır. Günümüze kadar uzanan dönemde ise, kente göçen kır kökenli grupların varlığı ile, kentlerin ulaşım, arazi kullanımı, yoğunluk, altyapı gibi sorunları ön plana çıkmış, nitelikli çevre üretiminin "yer"e ve estetiğe yönelik eylem ve çabaları geri plana itilmiştir. Aynı çerçevede mimarlık disiplininin gelenekler planlama eylemlerinden, şehir plancıları ise daha önce de belirtilen, ulaşım, altyapı, arazi kullanımı ve yoğunluk tartışmalarına eklenen kırsal özel mülkiyet ile kamu mülklerinin kentsel mülkiyete dönüştürülmesi süreçleri içinde tasarım ağırlıklı çalışmalardan uzaklaşmıştır.

Bütün bu oluşumlar yaşanırken, konu ile ilgilenen iki meslek dalı, planlama ve mimarlık, daha önce belirtildiği gibi sınır ilişkisine girmişler, kentsel tasarımın kenti inşa etme süreci olduğunu gözardı

ederek, bu eylemi bir yetki sorun(sal)una indirgemişlerdir. Bunun sonucunda dünyada yaşanan eğilimlerin de - küreselleşme, postmodernite - etkisiyle, planlama, refah devleti döneminde kazandığı gücünü yitirmiş, mimarlık ise kendini kentteki kütle - mekân ilişkileri ve estetik ile sınırlı tutmuştur. Kenti üreten süreçler dışlandığı için de bu çabalar sınırlı kalmıştır.

Kentsel tasarım tartışmasının önemli bir bölümü mimarlarla şehir plancılarının konuya yükledikleri farklı anlamlardan kaynaklanmaktadır. Mimarlar kentsel tasarımı genellikle mimarlık olarak tanımlamakta ve kenti üreten güçleri ve aktörleri dışlama eğilimi göstermektedirler. Bunun sonucunda daima hayal kırıklığı yaşanır, çünkü her mimar kenti kendi tasarım ideolojisi açısından algılamak ister. Gerçekte Jencks in (1982) savına göre Batı dünyasında bilinçli olarak üretilen çevre, tümün yaklaşık % 20'sini oluşturmaktadır. Ülkemizde ise bu değerin çok daha küçük olduğu açıktır. Bu durumda yalnızca kütle-mekan-biçim terminolojisine dayandırılan bir çevrenin uyumlu olarak üretilmesi olası görülmemektedir.

Diğer taraftan bugünkü imar planlama pratiğimiz içinde kentsel tasarım yer almamaktadır. Bu bağlamda plancıların temel yaklaşımları arazi kullanımı, yoğunluk, çekme mesafeleri ve yükseklik denetimleri ile sınırlı kalmış, bu ölçütlere uyan her tasarım planlama çevresince kabul edilmiştir. Ancak bu davranışın sonucu da hayal kırıklığı olmuş, bu tür uygulamalar kentin yalnızca estetik deerlerini yıkmakla kalmamış, kentlerin sosyal ve psikolojik çevrelerinin en belirgin ögesi olan "yer"ler de üretilmemiştir. Yalnızca fiziksel ölçütlere dayanan bu denetimin kentlerin biyofizik gereksinimini karşılayıp karşılamadıkları da bir soru işaretidir.

Bugünkü imar planı anlayışımızın nitelikli bir kent üretemediği açıkça görülmektedir. En son düzenlenmesi gereken imar planı en önce hazırlanmakta, planlama, imar anlayışı içinde yeni bir mülkiyet dokusu yaratma, yoğunluk denetimi ve kat sınırlamalarına indirgenmektedir. Kentin mimarlığı ise daha sonra bu fiziksel denetime göre biçimlenmektedir. Daha önce de değinildiği gibi kenti toplumlar üretir, teknik adamlar buna ancak

katkıda bulunabilirler. Günümüzde ise kenti biçimlendirmede temel olan iki disiplin, yani mimarlık ve şehir planlaması arasında çözülmesi gereken sorunlar bulunmaktadır. Kentsel tasarım eyleminin yeniden kurgulanması için bu iki disiplin uzlaşmak zorundadır. Ancak bu gerçekleştiğinde yaratıcı çözümler bulunabileceğine, tasarım kültürünün geliştirilebileceğine inanılmaktadır.

Yaratıcılık

Bu çerçevede yaratıcılık nedir sorusunun da yanıtları aranmalıdır. Kneller (1967), yaratıcılığın farklı tanımlarını tartıştığı çalışmasında bazı yazarların konunun özellikle öznelliği üzerinde durduklarını ifade etmektedir. Buna göre yaratıcılık; "öznel yaşamın gelişmesinde, evriminde ve örgütlenmesindeki değişim süreci", ya da, "kişinin kendisi veya çevresi için sıradışı bir olay üretmek üzere kendi dışındaki imgeleri ve nesneleri ele alma yetisi" olarak tanımlanmaktadır. Aynı bağlamda; "Yaratıcı düşüncede çekinme yoktur, öznel ve akışkandır, buna karşılık derinlemesine düşüncenin ürünleri yapılandırılmıştır, kişisel değildir ve biçimcidir."

Buna karşılık diğ. bazı yazarlara göre yaratıcılık; "gerekli yargılardan kaçınarak kendimizi kolay yollardan tatmin etme aracıdır", dahası "birçok kişi yaratıcılığı hitabet becerileri, hızlı düşünme ve düzen duyarlılığı gibi, yaratıcılıktan çok, yaratıcılığı gösteren niteliklerle karıştırır", bazan alışılmış olmayanla eşdeğerli tutulur. Unutmamak gerekir ki en alışılmamış, delice olandır (Kneller, 1967:2). Gene Kneller'e göre yaratıcılık, eski zamanlarda "tanrısal esin" (divine inspiration) ve "çılgınlık" (madness) ürünü olarak tanımlanırken, günümüzde "sezgisel deha" (intuitive genius), "yaşam gücü" (life force), "evrensel güç" (cosmic force) olarak algılanmakta, psikoloji kuramlarına göre ise "biraraya getirebilme" (associationism), "gestalt kuramı" (gestalt theory) ve "psikanaliz" (psychoanalysis) bağlamında irdelenmektedir.

Yaratıcılığı nesnel ve öznel bağlamlarda düşünme ve davranma sanat ve bilimi olarak tanımlayan Koberg and Bagnall (1974:8), kavramın duygularımız ile bilginin bileşimi olduğunu, ya da duyduklarımızla bildiklerimiz arasında bir gidip

gelme süreci olduğunu tartışmışlardır. Yazarlara göre yaratıcı kişi (1974:27): **tasarımcıdır, mantıklı bir problem çözücüdür, alışkanlık kırıcısıdır, yapıcı bir şekilde tatminsizdir, saptıran ve buluşturan düşündürdür - buluşçu, korkusuz serüvencidir, tam bir kişidir, olayların merkezinin dışında kalmayı sever, kestirilemez, sevilen bir aptaldır.**

Koberg and Bagnall (1974:10-13), yaratıcılığı geliştirmek için bireysel disiplinin öne çıkarılarak kibirden kaçınılmasını, kişinin kendi yetenekleriyle başarıya ulaşabileceği inancını taşımasını önermekte, konulara yapıcı hoşnutsuzluk, bütüncülük ve gelenekten kaçabilme alışkanlığı çerçeveleri içinde yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Gene Koberg and Bagnall'a göre (1974:14), yaratıcılığın önündeki engeller **korku'ya dayanır. Hata yapma, aptal durumuna düşme, eleştirilme, kötüye kullanılma, yalnız kalma** (bir düşüncesi olan kişi doal olarak azınlıktadır), **alışkanlıkları bozma ve değiştirme, yasaklarla özdeşleştirilme, alışkanlığın verdiği güveni yitirme, grubun sevgisini yitirme, birey olabilme KORKU'ları** yalnızca yaratıcılın değil, doğru olanı yapmanın da önündeki engellerdir. Yaratıcılık mutlaka delilik ya da yenilik anlamına gelmez, bir doğruyu ve uygunu bulma becerisidir.

Yaratıcılığın birlikte ele alındığı üç temel kavram **akıl, yenilik ve problem çözme** olarak beliriyor. Dier yandan yaratıcılık; "yaratıcı kişi"nin alışkanlıkları, değerleri ve davranışları; yaratma eylemini ortaya çıkartan "zihinsel süreçler" (motivasyon, algı, öğrenme, düşünme, iletişim kurma); "çevresel ve kültürel etkiler", ile "yaratılan ürünün niteliği" (Kneller, 1967:3) açısından da irdelenebilir. Bu bağlamda düşündüğümüzde, ülkemiz kentlerindeki kaçak, ya da kendiliğinden gelişme süreci içinde üretilen çevreler dışında kalan kentsel alanların denetim ve biçimlenmesinde bu işle uğraşan plancıların, mimarların, haritacıların, mühendislerin, yani teknik becerisi olduğu bilinen meslek adamlarının önemli rol oynadığını biliyoruz. Her ne kadar kentsel çevrenin üretiminin toplumsallığı üzerinde durulmuş ise de, meslek adamlarının kentlerin planla gelişen alanlarında etkinliği açıktır. Buna

rağmen planlı ve düzenli olarak ürettiğimiz kentsel çevreler bizleri memnun etmiyor. Bu konunun ülkemizdeki planlama ve mimarlık geleneği açısından irdelenmesi gerekiyor.

Yaratıcılık, mimarlar için genelde kütle-mekân-biçim üçgeni içinde ele alınıyor. Bireyselle ve özgürlüğe daha açık olan bu disiplinin değerler sistemi içinde fiziksel yapının görsel nitelikleri büyük bir yer tutuyor. Bu anlamda mimarlık içinde daha çok öznellik barındırıyor ve akıl sürekli devinimde bulunduğ için, mimarlar özellikle biçim açısından hep yeniyi arıyorlar. Çounlukla tek müşteri ile çalıştıkları için daha kısa zamanlarda daha yaratıcı bir kişiliğe sahip oluyorlar, bazı korkularından arınıp, yasaklara karşı çıkabiliyorlar. Buna karşılık bu tutum, ülkemizde oturmuş, ortak bir mimarlık kültürünün oluşmasını kanımca engelliyor. 1988 ya da 1989 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ni ziyaret eden, Danimarka'da çalışan bir Türk mimarının (Sayın Ali Uyanık) söylediği sözler ilginçtir. Danimarkalıların 1000 yıldır aynı mimarlığı yaptıklarını ve hata yapmadıklarını belirtmişti. Türkiye'de ise tekil bazı iyi mimarlık örneklerinin varlığına rağmen bir Türk mimarlığından söz etmek olası gözüküyor.

Tasarıma salt kütle-mekân-biçim yaratıcılığı açısından yaklaşıldığında, bu konuya doğal olarak mimarlar hakimdir. Mimar yapının kendisinden yola çıkarak bütüne gitmektedir. Dolayısıyla plancıların mimari biçimleri, örneğin postmodern ya da dekonstrüksiyon biçimlerini oluşturması beklenemez. Bu anlamda her iki disipline de en çok katkıyı yaratıcılık tartışmasında önemli bir yer tutan ve aşağıda özetlenen Gestalt Kuralları yapabilir.

Benzerlik (similarity) (bütünün parçaları arasında bazı benzerlikler)

Yakınlık (proximity) (bütünün parçalarının birarada olabilmesi)

Tamamlanan biçimler (closed forms) (parçaların bütün olarak okunabilmesi)

Okunur hatlar (good contours) (kapanan nesnenin ve çizgilerin algılanabilir olması)

Aynı yönde olabilme (common movements) (parçaların aynı örüntüyü oluşturabilmesi)

Deneyimlerimiz (*experience*) (koşullandığımız şekilde görme alışkanlıklarımız) Koberg and Bagnall (1974:123)

Görsel düzenlemelerde sıkça kullanılan bu kuralların bütün tasarım eğitimlerinde üzerinde durulması gerekir. Ancak şehir plancıları yaptıkları işin gereği, bürokratik denetim mekanizmaları içinde arazi kullanımı, ulaşım, yoğunluk gibi kararlarla uğraşmak zorunda oldukları için yeniyi bulmaya yönelik yaratıcı süreçlerden ve eğitimde öğrendikleri bu kurallardan uzaklaşıyorlar. Ülkemizdeki imar planlaması anlayışı içinde plancıların yaratıcı düşünceler geliştirmesi, kentsel çevre denetiminde, çevrenin, yapılaşmayı aydınlatan yönetmeliklerle zenginleştirilmesi de olası görülüyor. Bunun düzeltilebilmesi için planlama teori ve pratiğinin değiştirilmesi gerekiyor.

Yaratıcılığın bir tanımı da problem çözme olarak tanımlanıyor. Planlama yeniden kurgulanırken, plancının rolü imar planı çizimi, ya da denetimi olarak tanımlanmamalı, yaratıcılığını geliştirebileceği ortamlar sağlanmalıdır. Yaratıcılık yalnızca biçime ait bir üretim biçimi değildir. Kentsel yapının biçimlendirilmesi, projelerin tanımlanması, mülkiyetin biçime yönelik olarak dönüştürülmesi, altyapı uyumu, parasal kaynakların bulunması gibi konular yeni düşüncelerin yaratılmasını gerektiriyor. Bu sağlandığında plancılar bürokratik korkularından kurtulabilecek, yeni serüvenlere atılabileceklerdir. Dolayısıyla planlama eğitimi bu yeni plancı türlerini yetiştirmeye yönelmelidir.

Sonuç

1970'li yıllardan başlayan dönem, dünyada küreselleşmenin yaşandığı, modern planlama ve tasarım ilkelerinin, ve bunları yaratan devletçiliğin eleştirildiği bir zaman dilimini kapsıyor. Bu aynı zamanda devlet denetiminin güçlü olduğu bir dönemden, liberal düşünce ve uygulamanın yaygınlaştırıldığı bir döneme geçiştir. Bu süreçte kamu, farklı toplumlarda yeni roller oynuyor. Zaten kamu kavramı ve kurumları olmadan yaşanabilir ve düzenli bir kent elde etmek olası değildir. Kentsel tasarım bir kamu politikaları zinciridir. Planlama eyleminin her aşamasında

vardır ve sosyo-politik olarak desteklenmek durumundadır.

Kentsel tasarım eylemi yalnızca küçük mekân düzenleme aracı ya da kentin mimarlığı ve estetiği değildir. Kentlerin makroformundan başlayarak her ölçekte tasarım problemleri vardır. Aynı zamanda yalnızca nicel verilere dayanılarak yapılan planlama çalışmaları da yaşanabilir kentleri tanımlayamaz, kent parçaları arasındaki farklılıkları belirleyemez. Kent parçalarının hepsi ayrı tasarım yaklaşımları gerektirir. En çok sevilen konular olan konut ve merkez gibi kent parçalarının yanısıra sanayi, depolama, geçiş bölgesi gibi tasarlanmaya değer görülmeyen alanlar da tasarım problemleridir. Kentsel tasarım kişilerin ürettiği yerler ile topluma hakim olmak amacıyla yapılan anıtsal mekânlar arasındaki farkı ayırt etmek durumundadır. Bu bağlamda gösterişçi tüketim ile özdeşleşen tarihçilik ile toplumun temel gereksinimlerine yönelen 'yer'lerin üretimi kentsel tasarımcının sürekli karşılaştığı ikilemlerdir.

Her fiziksel yapı bir eylem yapısının ürünüdür. Ancak dinamik eylem yapıları hızla dönüşmekte, dönüşmesi güç, statik fiziksel yapılar, bir tarafında koruma, diğer tarafında yenileme konuları olarak kentsel tasarımcının ilgi alanı içinde kalmaktadırlar. Aynı durum mevcut kent ile yeni gelişme alanları için de geçerlidir ve tasarımcıya farklı roller tanımlanmaktadır. Kişi mülkiyetinin giderek yaygınlaştığı dünyamızda, kentsel tasarımcının belki de ilk görevi mülkiyetin düzenlenmesidir. Değişmesi en güç, yasalarla teminat altına alınmış mülkiyet dokularının dönüşüm süreçleri mimari ölçeklere uzanan bir tasarım anlayışı içinde ele alınmadıkça sağlıklı ve yaşanabilir bir kent elde edilmesi olası görülmemektedir. Kentsel tasarımcının en önemli görev alanlarından bir tanesi bu konu olacaktır.

Her şeyin ötesinde kentsel tasarım, yaşanabilir kent hedefine erişebilmek için onu üretme sürecini tasarlamak zorundadır. Eğer karşınızda bir müşteri, tek bir mülk sahibi varsa yapacağınız eylem mimari tasarımdır. Ancak mülk sahipleri, politikacılar, bürokratlar, yatırımcılar ve kentlilerden oluşan katılımcılar, kısıtlı parasal kaynaklar, belirsiz karar verme süreçleri ve zamanlama problemleri var ise, işte bunların

arasında biyofizik, sosyal, psikolojik ve estetik açılardan yaşanabilir bir kent elde edebilme eylemi kentsel tasarımıdır.

Kentsel Tasarım kavramının ülkemizdeki kuramsal çerçevesi ve uygulaması henüz sığ bir görünüm sunmaktadır. Kamu kurumlarını bir kenara bırakırsak, meslek çevreleri de kentsel tasarıma farklı anlamlar yüklemektedir. Bu çalışmada kentsel tasarım çok basit olarak planlama kararlarını gerçekleştirme süreci olarak tanımlanmış, bu süreç içinde özellikle şehir plancıları ile mimarlar arasındaki bağlar irdelenmiştir. Kentlerin üretiminde meslek adamları da diğerleri gibi aktörlerdir. Kendi uzmanlık alanlarının sınırlarını ve aralarındaki bağları sağlıklı olarak tanımlayarak birarada yaşamayı öğrenmek durumundadırlar.

1970'lerden başlayarak Batı dünyasında planlama eyleminin niteliği değişmiştir. Kapsamlı planlama yerini yapısal planlamaya bırakmış, yapı içinde anlamlı parçalar ise alışılmış planlama anlayışı içinde değil, bir proje olarak ele alınmaya, değişmez ve yaratıcılıktan yoksun yönetmelik denetimleri de yerini esnekliğe açık tasarım rehberlerine bırakmaya başlamıştır. Bu bağlamda kentsel tasarım bir kamu politikasıdır ve içinde çeşitli disiplinleri gerçekten biraraya getirecek nitelikler sunmaktadır. Şehir plancıları ve mimarlarla birlikte, mühendislerin, haritacıların, sosyologların ve ekonomistlerin ortak proje üretebilecekleri en etkin alan kentsel tasarımıdır.

Buna karşılık bu süreci temelde tasarlamakla görevli şehir plancıları ile mimarların kolayca düşünce birliğine varmaları zor gözüküyor. Daha önce de değinildiği gibi plancılar, kentsel üretimi toplumsallaştırmaya ve bürokratize etmeye çalışırlar, mimarlar ise bireyselleşmeye ve özgür davranışa eğilim gösterirler. Uzun süre, bu çelişki her iki disiplini hem beslemiş, hem de birbirinden ayırmıştır. Şuna da inanılmaktadır ki, gelecekte bu diyalektik bağ her iki disiplin ortak olarak çalışmayı öğrendiklerinde daha kapsamlı bir kentsel tasarım süreci ortaya çıkartacaktır.

Ülkemizdeki kentsel mekânın üretim biçimi henüz bu iki disipline yaygın ortak çalışma olanağı

sunmamaktadır. Disiplinler ancak ortak üretimde bulunduklarında birbirlerini anlayabilirler. Böylece şehir plancıları mimarların kışkırtıcı yaratıcılığını, mimarlar da şehir plancılarının önünde yatan sorunları, bilgi toplamanın güçlüklerini, çok aktörlü karar verme süreçlerinin sıkıntılarını, uzlaşma meselelerini anlayabileceklerdir. Bu anlamda iki disiplin, ortak çalışma ortamlarının yaratılması için bu işle ilgili tüm kurumları ikna etmek zorundadırlar ve ortak çalışmanın yaratılabileceği ilk ortam eğitim kurumlarıdır.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi bünyesinde kurulan Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programında, bu hedef doğrultusunda, stüdyolarda şehir planlaması, mimarlık, peyzaj mimarlığı (başvuru olursa başka disiplinler) gibi farklı disiplinlerden gelen öğrenciler ortak proje üretmeye özendirilmektedir. İki yıllık deneyimimiz, çoğunlukla aynı fakülte içinde yer alan bu disiplinlerde yetişen öğrencilerin çok farklı dünya görüşü ve beceri düzeylerine sahip olduklarını göstermiştir. Farklı disiplinlerden gelen öğrenciler (genç meslek adamları), ortak proje üretimine özendirildiklerinde, kısa zamanda birbirini anlama, müzakere etme ve daha yaratıcı çözümler bulma konularında önemli gelişmeler göstermektedirler. Bu gözlem, ortak üretim süreçleri gerçekleştiğinde, ülkemizde kentsel tasarımın, kentsel çevre üretiminde etkin bir rol oynayabileceğini kanıtlamıştır.

Kaynaklar

- Bacon, N.Edmund, 1982. *Design of Cities*, Thames and Hudson, Reprinted USA, first published 1967). (pg.ii)
- Günay, Baykan, (1993); "Urban Design Is a Public Policy", Doktora Yeterlik Çalışması, ODTÜ.
- Günay, Baykan, (1996); "Yaşanabilir bir Dünyada Kentsel Tasarımın Rollerini", *Bilim ve Teknik*, Tübitak Aylık Popüler Bilim Dergisi, Mart, (46-47).
- Hançerliolu, Orhan, 1989; *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Jencks, C., 1982. *Modern Movements in Architecture*, First published in 1973, Penguin Books, England.
- Kneller, George, 1967; *The Art And Science of Creativity*, Holt, Rinehart and Winston, USA.
- Koberg, Don and Bagnall, Jim, 1974; *The Universal Traveller*, William Kaufmann, Inc., California.
- Ozankaya, Özer, 1980; *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.

GÜNAY, Baykan Doç. Dr.

1945 doğumlu, 1968'e ODTÜ Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde lisans, 1971'de yüksek lisans eğitimini tamamladı. Serbest şehir plancısı olarak çalıştı. Turizm Bankası fiziksel planlama grubunda Güney Antalya Turizm Geliştirme Projesi çalışmalarında yer aldı. 1981'de ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak göreve başladı. 1989-94 yıllarında bölüm başkan yardımcılığı yaptı. ODTÜ'de şehircilik ve mimarlık öğrencilerine Planlama Stüdyosu, Temel Tasarım Stüdyosu, Kent Planlama İlkeleri ve Kentsel Tasarım Modelleri derslerini veriyor.

KIRAL, Ömer

48 yaşında. ODTÜ'lü. '68'de resmi şehircilik eğitimine Sümer Gürel ve Raci Bademli ile başladı; '73'te rahmetli Tuğrul Akçura çizgisinde bitirdi. Kentsel arazinin arsaya dönüşümü ile ilgili yüksek lisans tezini '81'de tamamladı. Tarihi çevre korumacılığını Cevat Erder sevdirdi; bu konuda Floransa'da lisans üstü çalışma yaptı. Foça-Yeni Foça Koruma planları, Ulus Merkezi Koruma ve Geliştirme Proje çalışmalarına katıldı. İmar plancılığını serbest planlama bürolarından ve üç sene çalıştığı İller Bankası'ndan öğrendi. Daha sonra imar planları ile yakın ilişkisi olmadı. Zonguldak ve Ankara Metropolitan Alan Planlama Çalışmalarında bulundu. Mekke Kentsel Gelişme Projesi'nden sonra Çukurova Metropolitan Bölge, Kentsel Gelişme Projesi'nin proje hazırlama ve uygulama aşamalarında çalıştı. Dikmen Vadisi Geliştirme Projesinin hazırlandığı dönemde Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin geliştirme şirketinde koordinatörlük ve genel müdür yardımcılığı yaptı. '92-'96 arasında Erzincan Depremi Rehabilitasyon ve Yeniden Yapılandırma Projesi'nin koordinatörlüğünü ve Toplu Konut İdaresi'nde projeler ve uygulamalardan sorumlu Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Halen Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'nda genel müdür yardımcısı olarak çalışıyor.

ÖZCAN, Ümit Dr.

1954 doğumlu. 1979'da ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde lisans, 1982'de A.Ü. SBF Siyaset Bilimi Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1990'da Siyaset Bilimi Doktoru derecesi aldı. 1980'de İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesi'nde çalışmaya başladı. Burada Zonguldak Alt Bölge ve Çevre Düzeni Planlama çalışmalarında yer aldı. 1986-90 yılları arasında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Mes. Eğt. ve Gel. Da. Başkanlığı'nda şube müdürü olarak çalıştı. 1990-91 yıllarında DPT Kalkınmada Öncelikli Yörelere Başkanlığı'nda şube müdürü olarak çalıştı. Alan Planlaması yarışmasında aldığı mansiyon ödülü var. 1991'den bu yana Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yatırım Projeleri ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'nda çalışıyor.

TEBER, Ferhan

Doğumu 1949; Lisans 1973 ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir Planlama Bölümü; aynı yıl gittiği Fransa'da şehir planlama yüksek lisansı ve mimarlık eğitimi yaptı. 25 yıldır merkezi Fransa olarak yurt dışında çeşitli mimarlık ve şehircilik projelerine katıldı. Antil Adaları'nda 3 tatil köyü Hint Okyanusu'nda Reunion Adası'nda kazandığı 4 yarışma sonucu 500 konut, konservatuar ve Edebiyat Fakültelerini yaptı. Seyşel Adaları'nda hükümet danışmanı olarak, planlama ve sosyal konutlar üzerinde çalışmalarda bulundu. Suudi Arabistan'da Jizan Şehri ve yeni kent projelerinde uzman olarak çalıştı. Fransa'da şehircilik ve mimari konularda 30'a yakın yarışma kazandı. "ZAC"lar, endüstri bölgeleri, temalı parklar yanında çeşitli konser, kongre, spor salonları, kütüphane, otel, konut, hastane projelerinde çalıştı. Halen Fransa'da üç ayrı büronun ortaklığında kurulu D.T.M. şirketinde çalışmalarına devam ediyor.